

**AKTUALIZÁCIA NÁRODNEJ RÁMCOVEJ
STRATÉGIE PODPORY SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA
A BOJA PROTI CHUDOBE**

(schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č.553 z 29. novembra 2017)

Obsah

ÚVOD	3
1) VÝCHODISKÁ	4
1.1. Sociálne začlenenie a stratégia Európa 2020	4
1.2. Ciele v oblasti sociálneho začleňovania v strategických a koncepčných dokumentoch Slovenskej republiky	6
1.3. Vnútroštátne predpisy v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe	14
1.4. Východiská Národnej rámcovej stratégie	14
2) NÁRODNÝ CIEĽ PRE ZNIŽOVANIE CHUDOBY A SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA: SÚČASNÁ SITUÁCIA a KONTEXT	17
2.1. Ekonomická situácia a vývoj	17
2.2. Vybrané demografické ukazovatele	18
2.3. Situácia a vývoj v oblasti chudoby a sociálneho začleňovania	22
3) POLITIKY ZAMERANÉ NA PODPORU SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA A ZNIŽOVANIE CHUDOBY	34
3.1. Hlavné výzvy a cieľové skupiny	34
3.2. Kľúčové opatrenia	38
4) MECHANIZMUS MONITOROVANIA A HODNOTENIA	52
4.2. Proces monitorovania a vyhodnocovania	63
5) PROCES KOMUNIKÁCIE SO ZAJAINTERESOVANÝMI STRANAMI	64
PRÍLOHA	66
Vyhodnotenie plnenia Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia boja proti chudobe za rok 2016	

ÚVOD

Znižovanie chudoby a sociálneho vylúčenia patrí k dlhodobým prioritám verejných politík na Slovensku. Táto agenda je prítomná v právnych predpisoch i koncepcných a strategických dokumentoch Slovenskej republiky (ďalej len „SR“). Slovensko sa v nich hlási k záväzkom v oblasti ochrany ľudských, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, tak ako sú definované v celom rade medzinárodných dohôd a dohovorov, a definuje v nich súbor relevantných princípov, cieľov a nástrojov.

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe (ďalej len „Národná rámcová stratégia“) predstavuje dokument strategickej povahy, ktorý systematizuje prístupy k riešeniu chudoby a sociálneho vylúčenia a rozvíja ich pod jednotným rámcom, a to vo vzťahu k cieľom vyplývajúcim zo stratégie Európa 2020. Východiskovým bodom je členstvo SR v Európskej únii (ďalej len „EÚ“) spolu s prihlásením sa k spoločným hodnotám a záväzkom, ktoré z tohto členstva vyplývajú.

Členstvo v EÚ prinieslo v oblasti podpory sociálneho začleňovania nové výzvy a nové rámce. Slovensko sa pripojilo k spoločným ambíciám a začalo participovať na Otvorenej metóde koordinácie v oblasti sociálnej ochrany a sociálneho začleňovania (OMC/OMK), ktorou sa koordinujú politiky vo vzťahu k odsúhlaseným cieľom pomocou spoločných sociálnych ukazovateľov, sociálneho monitorovania a reportovania. SR ako členská krajina (ďalej len „ČŠ“) EÚ prijala niekoľko strategických dokumentov týkajúcich sa sociálneho začleňovania. V roku 2003 bolo podpísané *Spoločné memorandum o sociálnom začleňovaní* a následne v roku 2004 vláda SR schválila prvý *Národný akčný plán sociálnej inklúzie 2004-2006*, ktorý medzi dlhodobé výzvy zaradil zvyšovanie zamestnanosti a zamestnateľnosti zraniteľných skupín, zníženie rizika chudoby rodín s nezaopatrenými deťmi, prekonávanie nevýhod súvisiacich so vzdelaním a podpora integrácie rómskych komunít. V nadväznosti na to boli identifikované viaceré ciele a politické opatrenia.

V roku 2006 bola v rámci participácie na Otvorenej metóde koordinácie schválená *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006-2008*, súčasťou ktorej boli národné akčné plány zamerané na tri oblasti, a to sociálne začlenenie, zdravotná a dlhodobá starostlivosť a oblasť dôchodkov. Zdôrazňovala potrebu zamerať sa na „prehodnotenie účinkov a efektivity prijatých krokov vo vzťahu k sociálnym dopadom, zavádzanie ďalších zmien tam, kde je to potrebné“. Základným cieľom sociálnej politiky na Slovensku malo byť vytváranie legislatívneho a inštitucionálneho rámca na „udržanie a rozvoj ľudských, hospodárskych, kultúrnych a sociálnych práv a zdrojov smerujúcich zabezpečeniu dôstojnej životnej úrovne, podpore rodovej rovnosti, zabezpečeniu rovnosti príležitosti a eliminácii akejkoľvek formy diskriminácie“.

Nadväzujúci dokument *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2008-2010* ďalej rozvíjala strategický prístup k trom pilierom sociálneho začlenenia spolu s posilnením previazanosti medzi nimi a hospodárskymi politikami a politikami zamestnanosti. Strategický prístup tu „reflektuje poznanie celkového procesu globalizácie a demografických zmien a súvisiace výzvy v oblasti zabezpečenia ekonomického rastu, udržateľnosti verejných financií, zvyšovania zamestnanosti, znižovania nezamestnanosti a zlepšovania sociálnej inklúzie.“

Od roku 2010 je v platnosti stratégia Európa 2020, ktorá zaraďuje boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu medzi hlavné ciele EÚ a obsahuje transparentný kvantifikovaný záväzok v danej oblasti. SR chce k spoločnému cieľu prispieť dosiahnutím národného cieľa, že do roku 2020 zníži počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000. Národná rámcová stratégia prináša prehľad východísk, priorít a politík sociálneho začleňovania, mechanizmy monitorovania vývoja v danej oblasti a formuluje princípy a formy spolupráce s kľúčovými aktérmi.

1) VÝCHODISKÁ

Národná rámcová stratégia sa obsahovo opiera o dva piliere. Prvý pilier predstavuje stratégia Európa 2020, druhým pilierom sú národné koncepčné a strategické materiály SR dotýkajúce sa sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia tak odkazuje na prijaté záväzky a pokračuje v rozpracovaní strategických prístupov a politík vo vzťahu k riešeniu problémov sociálneho vylúčenia a chudoby. Zároveň, sa hlási k trom sociálno-politickým paradigmám, ktoré v súčasnosti predstavujú východiská progresívneho prístupu k sociálnemu začleňovaniu a boju proti chudobe, založeného na rešpektovaní ľudských práv, zdôraznení produktívnej funkcie sociálnej politiky a jej aktivizujúceho potenciálu. Tieto tri perspektívy budú rámcovať aktivity v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v ďalšom období.

1.1. Sociálne začlenenie a stratégia Európa 2020

Stratégia Európa 2020 definovala tri kľúčové priority, ktorými sú inteligentný, udržateľný a inkluzívny hospodársky rast. Vo vzťahu k týmto trom prioritám bolo stanovených osem cieľov (Tabuľka 1), z ktorých jeden sa priamo dotýka politík sociálneho začleňovania. Na úrovni EÚ sa ČŠ sa zaviazali znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 20 miliónov. Spoločné ciele sú transportované do národných cieľov. SR sa zaviazala, že do roku 2020 zníži počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000 a prispeje tak k spoločnému cieľu redukovať rozsah ohrozenej populácie v EÚ. Tento cieľ vystihuje viacdimenziálnosť chudoby a sociálneho vylúčenia, pretože cieľovú populáciu definuje na základe kritérií viažucich sa k trom oblastiam – príjmovej chudobe, materiálnej deprivácii a veľmi nízkej intenzite práce. Tomuto cieľu zodpovedá ambícia prijímať politiky a opatrenia zacielené na širšie spektrum problémov a ich vzájomné súvislosti.

Tabuľka 1: Hlavné ciele stratégie Európa 2020 na úrovni EÚ a v SR

Ciele na úrovni EÚ	Národné ciele pre SR
Zvýšenie miery zamestnanosti osôb vo veku 20-64 rokov .na 75 %	Zvýšenie miery zamestnanosti osôb vo veku 20-64 rokov na 72 %
Zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja na 3 % HDP	Zvýšiť úroveň investícií do výskumu a vývoja na 1 % HDP
Znížiť emisie CO ₂ (oproti roku 1990) o 20 %	Znížiť emisie CO ₂ (oproti roku 1990) o 13 %
Získavať 20 % energie z obnoviteľných zdrojov	Získavať 14 % energie z obnoviteľných zdrojov
Zvýšiť efektivnosť vo využívaní energie o 20 %	Zvýšiť 1,65 krát efektivnosť vo využívaní energie
Znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej	Znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej

školskej dochádzky pod 10 %	školskej dochádzky pod 6 %
Zvýšiť podiel obyvateľov vo veku 30-34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním na minimálne 40 %	Zvýšiť podiel obyvateľov vo veku 30-34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelaním na minimálne 40 %
Znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 20 miliónov	Znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 170 000

Zdroj: EK, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_sk.htm

Implementáciu stratégie Európy 2020 podporujú *Integrované usmernenia stratégie Európa 2020* tvorené dvoma nástrojmi, ktoré sú ukotvené v Zmluve o fungovaní EÚ: hlavnými smermi hospodárskych politík a usmerneniami pre politiky zamestnanosti ČŠ.¹ Integrované usmernenia tvoria rámec vykonávania stratégie Európa 2020, podporujú koherentnosť snáh na úrovni vnútroštátnych politík i politík na úrovni EÚ vo vzťahu k stanoveným cieľom. Stratégie Európa 2020 obsahuje desať usmernení, pričom štyri z nich (usmernenie 7 až 10) sa týkajú zamestnanosti a v rámci nich jedno je explicitne venované sociálnemu začleneniu. Podľa tohto Usmernenia 10 „Podpora sociálneho začlenenia a boj proti chudobe“ by sa ČŠ mali zamerať na podporu plnohodnotného zapojenia sa do spoločnosti a hospodárstva, na zabezpečenie rovnakých príležitostí prostredníctvom prístupu k dostupným udržateľným a kvalitným sociálnym službám a zdravotnej starostlivosti. Štáty by mali aj zlepšiť systémy sociálnej ochrany, politiky celoživotného vzdelávania a aktívneho začlenenia. Zlepšovanie systémov sociálnej ochrany by malo viesť k zaručeniu primeraných príjmov, istoty príjmov počas rôznych životných situácií a zároveň ich finančnú udržateľnosť.

Usmernenie týkajúce sa podpory sociálneho začlenenia je prepojené s ostatnými usmerneniami, najsilnejšie s usmerneniami pre politiky zamestnanosti. Tie pokrývajú komplementárne aspekty procesu sociálneho začleňovania – zvyšovanie účasti na trhu práce a znižovanie štrukturálnej nezamestnanosti (Usmernenie 7), rozvoj kvalifikácie zodpovedajúcej potrebám trhu práce, podpora kvality pracovných miest a celoživotného vzdelávania (Usmernenie 8) a zlepšovanie výkonnosti systémov vzdelávania a odbornej prípravy a zvyšovanie participácie na vysokoškolskom vzdelávaní (Usmernenie 9).

Keďže priebeh a dôsledky hospodárskej a finančnej krízy si vyžiadali užšiu spoluprácu a koordináciu verejných politík v rámci EÚ, pri implementácii stratégie Európa 2020 v ČŠ, vrátane hospodárskej politiky a politiky zamestnanosti, sa zaviedol prístup koordinácie v rámci tzv. *európskeho semestra* (viď Box 1). Kľúčovou súčasťou európskeho semestra je formulácia špecifických odporúčaní Rady pre jednotlivé ČŠ. Odporúčania Rady týkajúce sa Národného programu reforiem (ďalej len „NPR“) SR na rok 2016 i 2017 zostali takmer rovnaké. Z hľadiska sociálneho začlenenia majú najväčší význam národné špecifické odporúčania číslo 2 (Country Specific Recommendation - CSR 2).

V odporúčaní číslo 2 bola identifikovaná potreba zlepšiť aktivačné opatrenia pre znevýhodnené skupiny, a to aj vykonávaním akčného plánu pre dlhodobo nezamestnaných a poskytovaním individualizovaných služieb a cielenej odbornej prípravy, ako aj zlepšiť pracovné príležitosti pre ženy, a to najmä rozšírením cenovo dostupnej a kvalitnej starostlivosti o deti, a taktiež zlepšiť kvalitu vzdelávania a zvýšiť účasť Rómov v inkluzívnom

¹ Viď dokumenty: *Odporúčanie Európskej rady o hlavných smeroch hospodárskych politík ČŠ a Únie – Časť I integrovaných usmernení stratégie Európa 2020* a *Rozhodnutie Európskej rady o usmerneniach pre politiky zamestnanosti ČŠ – Časť II integrovaných usmernení stratégie Európa 2020*.

hlavnom prúde vzdelávania. Opatrenia SR boli zahrnuté do NPR 2016 a 2017 a sú súčasťou aj predkladanej Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia boja proti chudobe.

Box 1: Európsky semester

Ustanovením tzv. európskeho semestra došlo k prepojeniu Paktu stability a rastu a stratégie Európa 2020, pri zachovaní ich špecifickosti a ucelenosti. Európsky semester predstavuje šesťmesačný cyklus, počas ktorého sa má zabezpečiť koordinácia rozpočtových, makroekonomických a štrukturálnych politík. Zahŕňa formuláciu (ročných) priorít a cieľov, usmernení na úrovni EÚ, reporting ČŠ, hodnotenie a formulovanie špecifických odporúčaní. Začína predložením Ročného prieskumu rastu, ktorý na základe hĺbkových analýz určuje hospodárske a sociálne priority pre nasledujúci rok a po ktorom nasleduje predkladanie usmernení pre vnútroštátne politiky. V apríli ČŠ predkladajú dva kľúčové národné dokumenty – jeden v rámci Paktu stability a rastu (program stability, resp. konvergenčný program²) a jeden v rámci stratégie Európa 2020 (NPR). Hodnotenie Paktu stability a rastu a Európy 2020 sa síce realizuje súčasne, ale ich nástroje zostávajú inštitucionálne oddelené. Uvedené dokumenty sú zhodnotené Európskou komisiou (ďalej len „EK“), ktorá v prípade potreby môže formulovať odporúčania pre jednotlivé ČŠ, schvaľované v júli Európskou Radou. Načasovanie európskeho semestra umožňuje ČŠ zohľadniť odporúčania EÚ pri príprave rozpočtov. Jeho celkové nastavenie je zamerané na koherentný proces koordinácie, do ktorého vstupujú aktéri z rôznych úrovní a ktorý kombinuje rôzne metódy spolupráce a riadenia.

1.2. Ciele v oblasti sociálneho začleňovania v strategických a koncepčných dokumentoch Slovenskej republiky

Procesy sociálneho začleňovania sa dotýkajú rôznych aspektov podpory participácie ohrozených skupín na živote spoločnosti. Odráža to mnohorakosť zdrojov a foriem chudoby a sociálneho vylúčenia. SR sa k podpore sociálneho začleňovania a boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu prihlásila v niekoľkých strategických a koncepčných dokumentoch. Ide o dokumenty, ktoré sa tejto problematike venujú buď explicitne alebo sa týkajú príbuzných oblastí, pričom pokrývajú niektorú z dimenzií sociálneho začleňovania. Dokumenty možno rozdeliť do troch kategórií:

- strategické dokumenty najvyššej úrovne, v ktorých sú zadefinované hlavné ambície, ciele a strategické prístupy. V prípade SR ide o NPR, ktorý predstavuje hlavný strategický dokument vlády SR zameraný na štrukturálne politiky a reformy podporujúce udržateľný hospodársky rast, rast zamestnanosti a zvyšovanie kvality života. NPR identifikuje opatrenia potrebné na naplnenie cieľov vzťahujúcich sa k stratégii Európa 2020, reflektuje aj výsledky európskeho semestra – špecifické odporúčania Európskej rady pre SR. Ďalej sem patrí Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR a jej Priorita V. – systémové opatrenia pre predchádzanie a odstraňovanie prekážok dosahovania skutočnej rovnoprávnosti a dôstojného života pre všetky skupiny obyvateľstva.
- dokumenty národnej úrovne, ktoré sú zamerané priamo na problematiku sociálneho začlenenia, spracúvajú sa však komplexne a multisektorovo. Patrí sem NPR, ako aj Národná rámcová stratégia.

² Programy stability predkladajú ČŠ z Eurozóny, konvergenčné program ostatné ČŠ

➤ dokumenty zameriavajúce sa na špecifické ohrozené skupiny a/alebo parciálne oblasti sociálneho začleňovania. Ide o dokumenty ako Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020, Stratégia deinštitucionalizácie sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR, Stratégia celoživotného vzdelávania, Národný program aktívneho starnutia na roky 2014–2020, Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014–2020, Konceptia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach SPODaSK na roky 2016 – 2020 - Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti, Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2015–2020 a ďalšie.

Každý z dokumentov nazerá na sociálne začleňovanie z inej perspektívy. Navzájom sa však prekrývajú a dopĺňajú.

Prehľad strategických cieľov a priorít ukazuje, že podpora procesov sociálneho začleňovania prebieha na niekoľkých úrovniach a vo viacerých tematických oblastiach.

Národné rámcujúce dokumenty

V súlade s NPR 2017 sú okrem iného identifikované ako najväčšie výzvy slovenského hospodárstva trh práce, zdravotníctvo a základné školstvo. V NPR je oblasť zamestnanosti spojená s podporou sociálnej inklúzie a znižovania chudoby za predpokladu, že je sprevádzané efektívnymi a účinnými redistribučnými politikami zameranými na marginalizované skupiny. Štrukturálne priority zamestnanosť a sociálne začleňovanie sú prevedené do konkrétnych opatrení, ktoré možno zoskupiť do niekoľkých širších kategórií reflektujúcich špecifické odporúčania Európskej rady pre SR. Prioritná pozornosť je venovaná skvalitňovaniu služieb zamestnanosti a aktívnych politik trhu práce, reformám sociálnych dávok s cieľom posilnenia motivácie hľadať si zamestnanie, intervenciám zameraným na znižovanie nezamestnanosti mladých, súladu ponuky a dopytu po kvalifikovanej pracovnej sile, podpore budovania nových materských škôl a zariadení predškolskej starostlivosti a intervenciám smerom k marginalizovaným komunitám.

NPR definuje všeobecný rámec priorít v hospodárskych a štrukturálnych politikách. Popri ňom existujú ďalšie dokumenty, ktoré rozpracúvajú problematiku sociálneho začlenenia a boja proti chudobe podrobnejšie. Ich početnosť a rôznorodosť tém, ktoré pokrývajú, potvrdzujú, že SR dbá na svoje záväzky v oblasti sociálnych práv a rozpracúva strategické a konceptuálne rámce na ich podporu.

V roku 2014 bola prijatá Národná sociálna správa 2014, ktorá vychádzala z NPR 2013 a 2014 a rozpracúva ho pre oblasť sociálneho začlenenia a sociálnej ochrany a tak ako Národná sociálna správa 2012 bola dôležitá v tom, že sa explicitne odvolávala na princíp aktívneho začleňovania. *Národná sociálna správa 2014* zároveň stanovila prioritné oblasti, na ktoré sa politiky sociálneho začleňovania mali primárne zamerať. Hlavná pozornosť politik sociálneho začleňovania sa sústredila na prístup k vzdelávaniu detí a žiakov so sociálne znevýhodneného prostredia, prístup a podporu ľudí vstupujúcich na trh práce, zefektívnenie a zvýšenie adresnosti systému pomoci v hmotnej núdzi, podporu rodiny, posilnenie práv detí, zabezpečenie výkonu sociálnej práce v praxi, rozvoj životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím, dostupnosť a kvalitu sociálnych služieb a iných opatrení v oblasti sociálnej inklúzie aj v prepojení na marginalizované rómske komunity a zlepšenie prístupu k primeranému a cenovo dostupnému bývaniu vrátane sociálneho bývania. Ďalšie koncepčné

a strategické materiály vzťahujúce sa k sociálnemu začleneniu možno rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej patria koncepcie a stratégie zaoberajúce sa konkrétnymi oblasťami životných podmienok, ako je napríklad bývanie či zdravie. Do druhej skupiny patria materiály zamerané na špecifické ohrozené skupiny.

Národné koncepčné a strategické dokumenty týkajúce sa predpokladov nevyhnutných pre sociálne začlenenie a odvrátenie rizika chudoby

K dôležitým podmienkam plnohodnotnej participácie na živote spoločnosti a dôstojných životných podmienok určite patrí dostupné bývanie, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, sociálne služby, opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a podpora rodovej rovnosti. Strategickým dokumentom štátu v oblasti bývania je Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020, ktorej základným cieľom je postupné zvyšovanie celkovej úrovne bývania tak, aby bolo pre obyvateľstvo dostupné a aby si každá domácnosť mohla zabezpečiť primerané bývanie. V súlade s uvedeným sú formulované jednotlivé čiastkové ciele, ktorými sú predovšetkým zvyšovanie fyzickej dostupnosti bývania so zreteľom na cenovú primeranosť, rozvoj nájomného sektora, zlepšenie technického stavu existujúceho bytového fondu, predĺženie jeho životnosti a zníženie energetickej náročnosti.

Uznanie zdravia ako základného ľudského práva a zároveň ako kľúčového faktora rozvoja spoločnosti je základným východiskom dokumentu Strategický rámec v oblasti starostlivosti o zdravie pre roky 2014 až 2030, ktorý schválila vláda SR dňa 18. decembra 2013. Ide o základný dokument, ktorý určuje smerovanie zdravotnej politiky v strednodobom aj dlhodobom horizonte. Primárnym motivačným faktorom jeho vytvorenia je snaha realizovať opatrenia na zvýšenie kvality a efektivity poskytovanej zdravotnej starostlivosti a zlepšenie zdravotného stavu obyvateľov. Strategický rámec je dokumentom, ktorého realizáciou sa predpokladá zlepšenie kľúčových ukazovateľov v oblasti zdravotného stavu obyvateľstva, verejného zdravia, ambulantnej a ústavnej zdravotnej starostlivosti a elektronického zdravotníctva. Pre ich naplnenie bude podstatná implementácia identifikovaných realizačných stratégií. Medzi hlavné opatrenia na zvýšenie kvality zdravého života na Slovensku patria investície do siete primárneho kontaktu, nemocníc poskytujúcich akútnu zdravotnú starostlivosť a realizácia preventívnych programov v oblasti verejného zdravia.

Tretou veľkou oblasťou týkajúcou sa sociálneho začleňovania je oblasť vzdelávania. Kvalitné vzdelávanie je nevyhnutnou podmienkou rozvoja ľudského kapitálu a zvyšovania životnej úrovne, ktoré zároveň poskytuje také kompetencie a zručnosti, ktoré umožňujú flexibilne reagovať meniace sa podmienky v spoločnosti a na trhu práce. Tento aspekt si všíma aktualizovaná Stratégia celoživotného vzdelávania 2011, ktorá si kladie za cieľ vytvoriť podmienky na prechod k fungujúcemu systému celoživotného vzdelávania poskytujúcemu možnosti vzdelávania bez ohľadu na vek a vzdelanie. K tomu sa vzťahujú štyri kľúčové priority: znižovanie informačnej asymetrie a motivácie k ďalšiemu vzdelávaniu, podpora poradenských služieb, komunikácia medzi kľúčovými aktérmi s cieľom odstrániť nesúlad medzi ponukou a dopytom na trhu práce a odstraňovanie prekážok pre dopĺňanie vzdelania v prípade, že sa zručnosti a kompetencie stanú nepoužiteľné na trhu práce.

Jeden z kľúčových mechanizmov podpory sociálneho začleňovania je deinštitucionalizácia systému služieb, ktorá vytvára podmienky budovania plnohodnotnejších sociálnych vzťahov

a väzieb v neanonymnom na individuálneho klienta orientovanom prostredí. Tento prístup bol zdôraznený v Národných prioritách rozvoja sociálnych služieb do roku 2013, ktoré vychádzali z identifikácie silných a slabých stránok poskytovania služieb v podmienkach SR. Dokument stanovil štyri priority do roku 2013. Prvou bol rozvoj terénnych sociálnych služieb podporujúcich zotrvávanie klientov v prirodzenom prostredí. V tejto súvislosti sa kladol dôraz aj na rozvoj služieb, ktorých cieľom je sociálne začlenenie znevýhodnených osôb, ktoré nemajú zabezpečené základné životné podmienky. Druhá priorita - rozvoj ambulantných sociálnych služieb a pobytových sociálnych služieb v zariadeniach s týždenným pobytom sa dotýkal ambície posilňovať rodinné a spoločenské vzťahy klientov sociálnych služieb. Obe priority podporujú procesy sociálneho začleňovania ľudí, u ktorých existujú oslabené spoločenské väzby a vylúčenie z bežného života. Tretia a štvrtá priorita sa týkajú zlepšovania kvality sociálnych služieb prostredníctvom modernizácie zariadení a vzdelávania zamestnancov.

Nadväzujúcim dokumentom sú Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2015-2020, ktoré reflektujú aktuálnu situáciu poskytovania sociálnych služieb v Slovenskej republike. Národnými prioritami rozvoja sociálnych služieb na roky 2015-2020 sú: zabezpečiť dostupnosť sociálnych služieb v súlade s potrebami komunity, podporiť prechod prijímateľov sociálnych služieb z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť, podporiť rozvoj sociálnych služieb dostupných pre osoby zotrvávajúce v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby a zvyšovať kvalitu poskytovaných sociálnych služieb.

Deinštitucionalizácia v oblasti náhradnej starostlivosti je rámcovaná Stratégiou deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR a Koncepciou zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na roky 2016-2020 - Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti. Koncepcia výkonu súdnych rozhodnutí vychádza z desaťbodového programu deinštitucionalizácie. Ide o program, ktorý sa aplikuje vo väčšine krajín EÚ a ktorý tvorí základ, z ktorého vychádzajú politiky realizácie prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť. Identifikuje riziká a hlavné body, ktoré sprevádza realizácia nových politík vytyčujúcich smer náhradnej inštitucionálnej starostlivosti do budúcnosti. Dotýka sa potreby spoločnej reflexie problémov, koordinácie a stanovovania zodpovednosti pracovných tímov, čiastkových analýz prehľadu o situácii detí, dostupných službách a personálu. Dôraz kladie na alternatívy nových služieb, ktoré by už nemali ústavný charakter (denné centrum, azyl pre matky s deťmi, či rodinu) a následný presun zdrojov a detí. Politiky programu zdôrazňujú citlivosť prípravy a premiestňovania detí za zohľadnenia ich potrieb, preškolenie personálu, zmenu pracovných statusov a celkovú logistickú podporu s časovým harmonogramom a monitoringom, ktorý bude vyhodnocovať nový stav.

Národné koncepčné a strategické dokumenty vzťahujúce sa k skupinám ohrozeným sociálnym vylúčením a chudobou

Sociálne vylúčenie ohrozuje rôzne sociálno-demografické kategórie, čo sa odráža v cieľoch a prioritách NPR. Ambície a ciele vo vzťahu k jednotlivým špecifickým skupinám sú zahrnuté aj v ďalších strategických a koncepčných dokumentoch. Týkajú sa predovšetkým

detí, mládeže, starších ľudí, osôb so zdravotným postihnutím, osôb v inštitucionálnej starostlivosti, marginalizovaných rómskych komunít a cudzincov. SR formulovala vo vzťahu k týmto kategóriám viaceré ambiciózne strategické ciele (Tabuľka 2). Treba zdôrazniť, že strategické ciele a z nich vyplývajúce operatívne ciele a konkrétne nástroje boli formulované na základe explicitného sa prihlásenia k medzinárodným dohovorom a záväzkom. V strategických a koncepcných dokumentoch Slovenskej republiky vo vzťahu k ohrozeným skupinám sú tak premietnuté východiská a princípy globálne akceptovaných noriem.

Podpora sociálneho začlenenia ohrozených skupín v existujúcich dokumentoch SR vychádza z rešpektovania niekoľkých kľúčových mechanizmov, ktoré majú univerzálnejší charakter. Ide o ochranu práv a záujmov ohrozených osôb, podporu nezávislého spôsobu života, vytváranie príležitostí v systéme vzdelávania a na trhu práce (podpora ľudského kapitálu), podpora participácie na rozhodovacích procesoch (podpora sociálneho kapitálu).

Tabuľka 2: Ohrozené skupiny v strategických dokumentoch SR vzťahujúcich sa k sociálnemu začleneniu a boju proti chudobe

Ohrozená kategória	Názov dokumentu	Strategický cieľ	Oblasti intervencie	Operatívne ciele v oblasti sociálneho začlenenia
Deti	Národný akčný plán pre deti na roky 2013-2017 Národná stratégia na ochranu detí pred násilím	Prispieť k budovaniu a rozvoju systému ochrany práv a záujmov detí Rešpektovať právo všetkých detí na ochranu pred všetkými formami násilia	Rodinné prostredie Náhradná starostlivosť Vzdelávací systém Sociálne zabezpečenie Koordínácia politik Monitoring a hodnotenie Podpora kvality výkonu politik Informovanosť o problematike násilia na deťoch	Podpora sociálneho začlenenia detí prostredníctvom vzdelávania a starostlivosti v detstve Podpora politik umožňujúcich rodičom detí ohrozených sociálnym vylúčením zotrvať na trhu práce Vytvoriť Národný koordinačný rámec pre riešenie násilia páchaného na deťoch Zabezpečiť systematické monitorovanie a hodnotenie systémov ochrany detí pred násilím Predchádzať inštitucionálnemu a systémovému porušovaniu práv dieťaťa Zabezpečiť profesionalitu a kvalitu výkonu politik Zvyšovať informovanosť o problematike násilia páchaného na deťoch
Mládež	Stratégia pre mládež na roky 2014-2020	Vytváranie príležitostí vo vzdelávaní a zamestnaní pre mladých ľudí. Zlepšenie prístupu k rozhodovacím procesom. Podpora vzájomnej solidarity medzi spoločnosťou a mladými ľuďmi.	Vzdelávanie Zamestnanosť Tvorivosť a podnikanie Participácia Mládež a svet Zdravie a zdravotný štýl Sociálne začlenenie Dobrovoľníctvo	Mapovanie (vyhodnocovanie trendov sociálneho vylúčenia mládeže) Prevenia (zadefinovanie obsahu a rozsahu opatrení na predchádzanie vylúčeniu) Nové služby (skvalitnenie existujúcich a vytvorenie nových služieb)
Starší ľudia	Národným programom aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020 Konceptia na ochranu odberateľov spĺňajúcich podmienky energetickej chudoby	Vytváranie opatrení proti dôsledkom energetickej chudoby	Populačná politika Politiky ekonomického rastu a verejných financií, Politiky zamestnanosti Politiky vzdelávania Politiky vo vzťahu k dôchodkovému systému Energetická politika	Zvyšovať mieru zamestnanosti starších ľudí Aktualizovať a vytvárať nové nástroje APTP Zmiernenie diskriminácie starších ľudí na trhu práce Vytvárať nové nástroje v oblasti osobitných taríf a nenarušať fungovanie energetickeho trhu
Osoby so zdravotným postihnutím	Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím 2014-2020	Podpora nezávislého spôsobu života	Vzdelávanie Zdravotníctvo Trh práce Sociálna ochrana Rehabilitácia Participácia na politickom a kultúrnom živote	Prostredníctvom definovaných úloh a opatrení zabezpečiť dosahovanie pokroku v oblasti ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím uznaných Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Osoby v inštitucionálnej starostlivosti	Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR	Vytvorenie a zabezpečenie podmienok pre nezávislý a slobodný život všetkých občanov, odkázaných na pomoc spoločnosti, v prirodzenom prostredí komunity, a to prechodom zo systému s prevahou inštitucionálne poskytovaných služieb na komunitnú starostlivosť. Zabezpečiť individualizáciu saturácie potrieb rozširovaním alternatívnych možností saturácie potrieb detí odňatých zo starostlivosti rodičov	Služby pre občanov odkázaných na pomoc spoločnosti Náhradná starostlivosť o deti	Krátkodobé ciele: Overovanie a prehodnotenie procesov transformácie a deinštitucionalizácie v náhradnej starostlivosti. Podpora individualizovaných služieb komunitného charakteru. Špecifické ciele: Premeniť zariadenia pre seniorov a zariadenia opatrovateľskej starostlivosti na zariadenia s dočasným/krátkodobým alebo týždenným pobytom a racionalizáciu ich kapacity. Zníženie počtu detí umiestnených v inštitúciách na základe súdnych rozhodnutí.
	Konceptia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „zariadenia SPODaSK“) na r. 2016 – 2020 - Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti	Zabezpečenie rozvoja ochrany práv a právom chránených záujmov detí	Náhradná starostlivosť o deti	<ul style="list-style-type: none"> • Zásada prednosti prirodzeného rodinného prostredia – zotrvanie detí v prirodzenom rodinnom prostredí a návrat detí do prirodzeného rodinného prostredia v prípade ich vyňatia je absolútnou prioritou. • Zásada prednosti umiestňovania detí, ktoré nemôžu vyrastať vo svojom prirodzenom rodinnom prostredí do náhradnej osobnej starostlivosti (s primárnym zameraním na príbuzných dieťaťa), ak to nie je možné, tak do pestúnskej starostlivosti pred starostlivosťou v zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu. • Zásada prednosti umiestňovania detí umiestnených v zariadeniach SPODaSK v profesionálnych rodinách pred inými organizačnými zložkami zariadení SPODaSK. • Zásada prednosti vykonávania súdneho rozhodnutia v skupinách zriadených v samostatných domoch alebo bytoch ak nie je možné umiestniť dieťa v profesionálnej rodine. • Zásada prednosti umiestňovania detí do zariadení SPODaSK zriadených ako domovy detí pred zariadeniami zriadených ako centrá detí. • Zásada zachovávanie súrodeneckých vzťahov a nerozdeľovania súrodeneckých skupín. Súrodenci sú preukázateľne podporovaní vo vzťahu osobnými kontaktmi. • Zásada umiestňovania detí, o ktoré sa nemôžu starať

				<p>rodičia z rôznych dôvodov čo najbližšie k ich prirodzenému rodinnému prostrediu tak, aby sa umiestňovanie detí uskutočňovalo v súlade s regionálnym princípom, ktorého cieľom je zvýšenie efektivity práce s rodičmi a čo najbližšie umiestnenie dieťaťa od komunity, v ktorej žije jeho rodina.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zásada integrácie detí, ktoré si vyžadujú osobitnú, resp. zvýšenú starostlivosť z dôvodu zdravotného stavu, porúch správania, drogovej závislosti, týrania, či zneužívania.
Marginalizované rómske komunity	Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020	Integrácia existujúcich prístupov. Zlepšenie sociálno-ekonomického postavenia Rozvíjanie ľudského kapitálu Posilnenie sociálneho kapitálu a rozvoja komunity	Vzdelávanie Zamestnanosť Zdravie Bývanie Finančné začlenenie Nediskriminácia a prístupy smerom k väčšinovej spoločnosti.	Rozšírenie reálnych možností zamestnať sa. Zabezpečenie lepšieho vzdelávania a zdravotnej starostlivosti. Podpora vyšších kompetencií a posilnenia participácie rómskej populácie na spoločenských a občianskych aktivitách.
Cudzinci	Koncepcia integrácie cudzincov v Slovenskej republike Koncepcia migračnej politiky v Slovenskej republike Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020 Integračná politika Slovenskej republiky	Integrácia založená na obojstrannej adaptácii	Zamestnanosť a prístup na trh práce Sociálne bývanie Vzdelávanie Sociálne zabezpečenie Zdravotná starostlivosť, Začlenenie do majoritnej spoločnosti a nadobúdanie štátneho občianstva.	

1.3. Vnútroštátne predpisy v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

Kľúčovým nástrojom boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je vnútroštátna legislatíva, ktorá vytvára právne a terminologické prostredie, definuje jednotlivé opatrenia, podmienky ich použitia a využívania a cieľové skupiny. SR patrí v tejto oblasti k najvyspelejším krajinám sveta s dlhou tradíciou „sociálnej“ legislatívy. Vnútroštátne predpisy pokrývajú celý rad situácií a udalostí, v ktorých je potrebná intervencia štátu a ďalších subjektov. Podrobne upravujú oblasti ako je trh práce, služby zamestnanosti, poskytovanie štátnych sociálnych dávok, poskytovanie sociálnej pomoci a pomoci v hmotnej núdzi, systém sociálneho poistenia, fungovanie sociálnych služieb, sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, fungovanie relevantných aktérov a mnoho ďalších.

SR sa tiež hlási k záväzkom v oblasti základných ľudských práv dokumentov; je zmluvnou stranou medzinárodných dohovorov a iných dokumentov ako je napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv; Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach; Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach; Dohor o právach dieťaťa; Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím; Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien; Revidovaná Európska sociálna charta; Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie a viaceré ďalšie.³

1.4. Východiská Národnej rámcovej stratégie

V politikách sociálneho začleňovania implementovaných vo vyspelých krajinách možno identifikovať niekoľko strategických prístupov, ktoré majú potenciál prispieť k riešeniu súčasných štrukturálnych problémov. Patrí k nim napríklad rastúci dôraz na posilňovanie reciprocity medzi právami a povinnosťami, dôraz na aktívne opatrenia s dlhodobjšími pozitívnymi efektmi, snaha o integrovaný, komplexný prístup, ktorý je zároveň senzitívny k individuálnym potrebám a popri aktivizácii kladie dôraz aj na kompenzáciu a ochranu. Pre SR ako ČS EÚ, ktorá musí čeliť špecifickému súboru štrukturálnych výziev, majú najsilnejší potenciál prístupy založené na posilňovaní aktivizujúcej a produktívnej funkcie politik sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia preto vychádza z nasledujúcich troch sociálno-politických perspektív, ktoré sú súčasťou sociálno-politického diskurzu v EÚ a možno ich považovať za súčasť toho, čo sa zvykne označovať ako európsky sociálny model:

- uplatňovanie princípu aktívneho začleňovania,
- prístup založený na sociálnych investíciách,
- dôraz na kompenzačnú a ochrannú funkciu sociálnej politiky⁴.

Idea aktívneho začleňovania zohľadňuje mnohodimenzionálnu povahu sociálneho vylúčenia a procesov marginalizácie vo vzťahu k osobám v produktívnom veku. Integrácia na trh práce je tu úzko previazaná so zabezpečením adekvátneho príjmu a prístupom ku kvalitným sociálnym službám. V roku 2008 EK zverejnila *Odporúčanie⁵ o aktívnej inklúzii osôb vylúčených z trhu práce*, v ktorom odporučilo štátom realizovať integrovanú komplexnú stratégiu aktívneho začleňovania, ktorá je „kombináciou primeranej podpory príjmu,

³ V súvislosti s právom na bývanie SR uplatnila výhradu vo viacerých dokumentoch

⁴ Najmä pre osoby, ktoré nemôžu participovať na aktivizačných opatreniach

⁵ Odporúčanie č. 2008/867/EHS

inkluzívnych trhov práce a prístupu ku kvalitným službám.“ Aktívnu inklúziu teda charakterizuje integrovaný prístup, ktorý sa opiera o tri vzájomne previazané piliere reflektujúce rôzne zdroje a formy znevýhodnení.

Integrácia na trh práce zohráva v politikách sociálneho začlenenia v SR najdôležitejšiu úlohu, pretože predstavuje najúčinnější mechanizmus začlenenia do spoločnosti. Aktivizácia je nevyhnutným, štrukturálnym krokom v procese adaptácie sa na nové výzvy. Skúsenosti ukazujú, že musí byť realizovaná na základe komplexného prístupu. Podľa Odporúčania, prijímané opatrenia podporujúce integráciu na trh práce by mali reagovať na potreby vylúčených osôb, mali by zvyšovať ich šance zamestnať sa a integrovať sa tak do spoločnosti. Zároveň by mali byť sprevádzané aj opatreniami zameranými na podporu prístupu k dostupným službám a zabezpečenie adekvátneho príjmu. V prípade služieb ide o celú škálu aktivít súvisiacich s hľadaním práce, vzdelávaním, podporou pri bývaní, zdravotnej starostlivosti, starostlivosti o deti či dlhodobej starostlivosti o odkázané osoby. Kvalitné služby v daných oblastiach by mali byť dostupné v zmysle geografickej, fyzickej a cenovej dostupnosti. V prípade podpory primeraného príjmu – ako tretieho pilieru politik aktívneho začlenenia – je kľúčové zabezpečiť takú úroveň zdrojov a pomoci, ktorá je dostatočná pre zachovanie ľudskej dôstojnosti.

Perspektíva sociálnych investícií tu odkazuje k takej kombinácii politik, ktoré orientujú sociálne výdavky smerom k viac produktívnym, aktivizujúcim politikám sociálneho začleňovania, ktoré umožňujú dlhodobo zvýšiť schopnosti obyvateľstva čeliť meniacim sa sociálno-ekonomickým podmienkam. Sociálne politiky a politiky zamestnanosti sú teda v Národnej rámcovej stratégii podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe vnímané ako kľúčové investície do budúcich vyhládok populácie ako aj do stability a súdržnosti spoločnosti. Vychádza sa z predpokladu, že so sociálnymi investíciami sa síce krátkodobo spájajú náklady, ale zo strednodobého a dlhodobého hľadiska prinášajú spoločnosti väčšiu prosperitu i vyššie príjmy do štátnych rozpočtov.

Vo februári 2013 EK publikovala Oznámenie⁶, v ktorom vyzvala ČŠ, aby zaradili sociálne investície medzi svoje priority v zmysle efektívnejšieho a účinnejšieho využívania sociálnych výdavkov. Spolu s Oznámením bol predstavený tzv. balík o sociálnych investíciách, ktorý obsahuje sériu dokumentov a opatrení podporujúcich takto širšie definovaný strategický prístup. Z hľadiska politik sociálneho začleňovania v SR je potrebné vyzdvihnúť všetky. Za obzvlášť dôležité však možno považovať odporúčanie Európskej komisie⁷ týkajúce sa investícií do detí, ktoré patria na Slovensku k najviac ohrozeným kategóriám. Sociálne investície smerom k deťom sa zameriavajú na najzraniteľnejšiu kategóriu z hľadiska ich budúcich vyhládok a k prelomeniu bludného kruhu znevýhodnení. Zvyšovanie šancí ide ruka v ruku so znižovaním rizika sociálneho vylúčenia v dospelosti, čo podtrhuje produktívny charakter takýchto investícií. Podľa Oznámenia Komisie, politiky rámcované ideou sociálnych investícií do detí v sebe spájajú tri základné piliere, ku ktorým sa hlási aj Národná rámcová stratégia:

- Prístup k adekvátnym zdrojom, a to najmä podporou participácie rodičov na trhu práce. Zabezpečenie tohto piliera sa odvíja od zohľadnenia princípu aktívneho začleňovania (viď

⁶ COM (2013) 83, názov dokumentu „K sociálnym investíciám do rastu a súdržnosti – vrátane realizácie Európskeho sociálneho fondu v rokoch 2014-2020“

⁷ COM (2013) 778

nižšie), napĺňania barcelonských cieľov v oblasti kapacít služieb starostlivosti o deti v predškolskom veku, ako aj možnosti flexibilného pracovného času a formy práce zo strany zamestnávateľov. Dôraz sa kladie aj na úlohu a adekvátnosť sociálnych transferov, z ktorých môžu benefitovať deti.

- Prístup k dostupným a kvalitným službám. Zahŕňa to zlepšenie prístupu ku kvalitným službám pre deti v predškolskom veku, ktoré pomáhajú rozvoju detí a zároveň umožňujú rodičom participovať na trhu práce, ako aj zlepšenie výkonu vzdelávacieho systému z hľadiska jeho vplyvu na rovnosť príležitostí. Patria sem opatrenia pre podporu začleňovania detí so znevýhodnením, opatrenia zamerané na predchádzanie predčasnému ukončovaniu školskej dochádzky a pod. Medzi dôležité služby s veľkým dopadom na životné podmienky detí patria aj zdravotnícke služby a bývanie. Pri bývaní si zaslúžia pozornosť také opatrenia, ktoré predchádzajú riziku vyst'ahovania, bezdomovectva, getoizácie a pod.
- Podpora participácie detí, a to ich zapojením do procesov rozhodovania a podporou ich účasti na voľno-časových a kultúrnych aktivitách.

Implementáciou paradigmy sociálnych investícií a aktívneho začleňovania je potrebné zohľadniť určité riziká, ktoré môžu byť s týmito prístupmi spojené. Dôraz na aktivizáciu rizikových skupín a produktívne zameranie sociálnych výdavkov by nemal viesť k opomenutiu podpory pre tie skupiny, kde aktivizácia a flexibilné prispôsobovanie meniacim sa požiadavkám majú objektívne limity.⁸ Príkladom sú osoby so zdravotným postihnutím alebo starší ľudia. Z tohto dôvodu sa Národná rámcová stratégia hlási aj k ochrannej a kompenzačnej funkcii sociálnej ochrany, ktorá je nasmerovaná k tým skupinám obyvateľstva, ktoré potrebujú podporu, starostlivosť a redistribúciu príjmov. V tomto ohľade Národná rámcová stratégia zohľadňuje aj skutočnosť, že idea aktívneho začleňovania vychádza zo staršej iniciatívy EK – z *Odporúčania⁹ o spoločných kritériách týkajúcich sa postačujúcich zdrojov a sociálnej pomoci v rámci systémov sociálnej ochrany* z roku 1992, v ktorom sa ČŠ odporúčalo uznať základné právo ľudí na postačujúce zdroje a sociálnu pomoc, ktoré by zaistili život kompatibilný s ľudskou dôstojnosťou ako súčasť snáh o odstraňovanie sociálneho vylúčenia.

Strategický prístup k sociálnemu začleňovaniu v SR vychádza z chápania politik sociálneho začleňovania ako sociálnych investícií, kladie dôraz na ich aktivizujúcu úlohu, ktorá je sprevádzaná kompenzačnými intervenciami pre najzraniteľnejších, ktorí si nevedia pomôcť vlastnými silami. V tomto smere nadväzuje na existujúce strategické a koncepčné dokumenty v SR, ktoré v sebe - v rôznej miere – obsahujú tieto tri akcenty, a rozvíja ich integrovaným spôsobom.

⁸ Cantillon, B. (2013): Beyond Social Investment. Which concepts and values for social policy-making in Europe?

⁹ Odporúčanie č. 92/441/EHS

2) NÁRODNÝ CIEĽ PRE ZNIŽOVANIE CHUDOBY A SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA: SÚČASNÁ SITUÁCIA A KONTEXT

Národným cieľom v oblasti zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia je „vymaniť najmenej 170 tis. ľudí z rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia do roku 2020“. Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia (AROE) je na Slovensku pod priemerom EÚ – v roku 2016 dosiahla úroveň 18,1 %, pričom priemerná hodnota za celú EÚ v roku 2015 predstavovala 23,8 %. Vo vzťahu k národnému cieľu dochádza v súčasnosti k jeho naplneniu na cca 95 %, nakoľko za posledné zisťovanie je zrejmé, že sa podarilo z rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia vymaniť 161 tis. ľudí. Na strane druhej Slovensko bojuje s veľmi vyhranenými formami chudoby a sociálneho vylúčenia v prípade niektorých skupín a jednotlivcov, s veľkými regionálnymi disparitami a štrukturálnymi problémami na trhu práce.

Plnenie národného cieľa naďalej ovplyvňuje vývoj ekonomiky, situácia na trhu práce a demografický vývoj na Slovensku. Napriek nepriaznivému demografickému vývoju má Slovensko potenciál problémy spojené so sociálnym vylúčením riešiť, čo sa prejavuje aj na dosahovaní výsledkov národného cieľa.

2.1. Ekonomická situácia a vývoj

Slovensko zažilo v rokoch 1960 až 1989 výrazný demografický rast. V tomto období bola pôrodnosť veľmi vysoká a ročne sa narodilo takmer vždy nad 80 tisíc detí, miestami dokonca až nad 100 tisíc.

Ľudia narodení v spomínaných ročníkoch tvoria dnes populáciu v ekonomicky aktívnom veku. Tento vysoký počet ľudí v produktívnom veku a ich vplyv na ekonomiku môžeme označiť pojmom demografická dividenda.

SR v krátkodobom horizonte vyčerpá možnosti využitia demografickej dividendy a bude čeliť dopadom starnutia populácie alebo dokonca znižovaniu populácie. Tejto výzve však nečelí len samotné Slovensko, ale väčšina Európskych krajín.

Tabuľka 3: Veková štruktúra populácie SR k 31. 12.

Ukazovateľ	2000	2005	2010	2012	2013	2014
	<i>Spolu / Total</i>					
Počet obyvateľov	5 402 547	5 389 180	5 435 273	5 410 836	5 415 949	5 421 349
0–14	1 036 425	894 308	830 457	830 576	829 925	830 181
15–49	2 934 602	2 901 150	2 854 174	2 773 817	2 750 915	2 726 898
50–64	811 936	961 084	1 077 918	1 096 221	1 101 973	1 107 391
65+	619 584	632 638	672 724	710 222	733 136	756 879
% zastúpenie 0–14	19,2	16,6	15,3	15,4	15,3	15,3
% zastúpenie 15–49	54,3	53,8	52,5	51,3	50,8	50,3
% zastúpenie 50–64	15,0	17,8	19,8	20,3	20,3	20,4
% zastúpenie 65+	11,5	11,7	12,4	13,1	13,5	14,0
Priemerný vek	36,0	37,4	38,7	39,3	39,6	39,9
Index starnutia	59,8	70,7	81,0	85,5	88,3	91,2

(Zdroj dát ŠÚ SR)

2.2. Vybrané demografické ukazovatele

Pôrodnosť a plodnosť na Slovensku prechádza v posledných približne dvoch desaťročiach výraznou a historicky ojedinelou transformáciou. Obdobie pomerne ľahko čitateľných trendov v reprodukčnom správaní, ktoré pramenili zo značnej stability mechanizmov, sa tak na začiatku 90. rokov skončilo a na jeho miesto nastúpilo obdobie charakterizované značnou dynamikou a rozsahom zmien s oveľa ťažšie predikovateľným vývojom.

V roku 2015 sa podľa údajov Štatistického úradu SR (ďalej len „ŠÚ SR“) narodilo na Slovensku 55 602 živých detí, čo je o 569 viac ako v roku 2014. Počet zomrelých sa zvýšil na hodnotu 53 826 osôb, čo je v porovnaní s predchádzajúcim rokom zvýšenie o 2 480 osôb. V dôsledku zvýšenia úmrtnosti aj napriek zvýšeniu pôrodnosti sa v roku 2015 znížil prirodzený prírastok obyvateľstva na hodnotu 1 776, čo v porovnaní s rokom 2014 znamená pokles o 1 911 osôb. Zahraničnou migráciou získala SR 3 127 osôb, pričom sa prisťahovalo 6 997 osôb a vystaľovalo 3 870 osôb. Migračný prírastok sa medziročne zvýšil o 1 414 osôb. Celkový prírastok obyvateľstva sa tak oproti roku 2014 znížil o 497 osôb na hodnotu 4 903 osôb. K 31. decembru 2015 mala SR 5 426 252 obyvateľov. Podiel žien na celkovom počte obyvateľstva tvoril (tak ako od roku 2012) 51,3 %.

Tabuľka 4: Prírastky obyvateľstva SR v rokoch 2014 a 2015

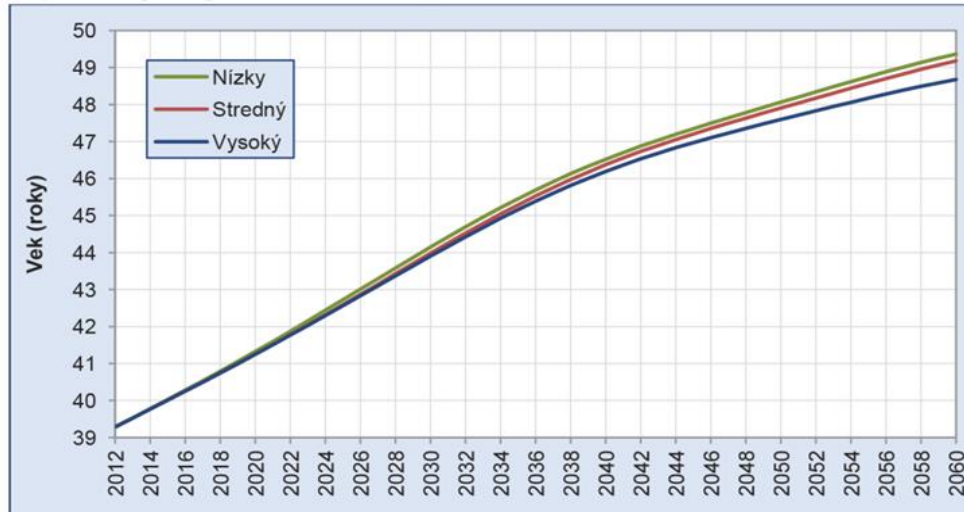
Rok	Živonarodení	Zomretí	Prirodzený prírastok	Migračné saldo	Celkový prírastok
2014	55 033	51 346	3 687	1 713	5 400
2015	55 602	53 826	1 776	3 127	4 903

(Zdroj: ŠÚ SR)

Vývoj demografickej štruktúry veku obyvateľstva hovorí o vážnom nastávajúcom probléme. Populačné starnutie predstavuje pre SR jednu z najväčších výziev 21. storočia, ktorá nezvratne zasiahne všetky sféry fungovania spoločnosti. Aj napriek tomu, že v súčasnosti nie sú ešte prejavy starnutia slovenskej populácie také citelné, prognózovaný vývoj vekovej štruktúry obyvateľov poukazuje na zrýchľovanie procesu starnutia populácie v SR.

Ako uvádzajú B. Bleha, B. Šprocha a B. Vaňo, 2013 v publikácii „Prognóza populačného vývoja SR do roku 2060.“ priemerný vek obyvateľstva bude mať počas celého prognózovaného obdobia rastúcu tendenciu a do roku 2060 sa zvýši zhruba na 49 rokov. Ide o nárast oproti východiskovému roku prognózy o 10 rokov resp. 25 % (graf 1).

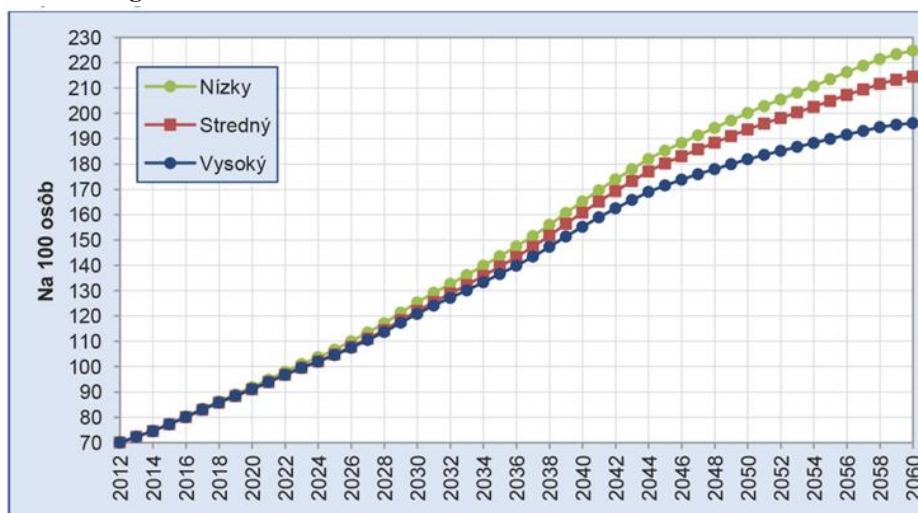
Graf 1: Prognóza priemerného veku obyvateľstva Slovenska do roku 2060

(Zdroj údajov: výpočty autorov)

O stabilnosti vývoja vekového zloženia vypovedá aj rozdiel medzi vysokým a nízkym prognostickým scenárom na konci prognózovaného obdobia, ktorý činí len 0,68 roka, zatiaľ čo v rovnakom období sa očakávaný počet obyvateľov pohybuje v rozpätí zhruba 1 milión osôb. Rovnako stabilný a vyrovnaný priebeh má aj index starnutia, ktorý by mal v roku 2060 dosiahnuť zhruba hodnotu 220%, čo znamená skoro trojnásobný nárast oproti východiskovému roku prognózy, pričom očakávané rozpätie indexu starnutia je len necelých 30 percentuálnych bodov. Kým v roku 2011 pripadlo na 100 obyvateľov v predproduktívnom veku (0 – 14 rokov) necelých 83 obyvateľov v poproduktívnom veku (65 a viac rokov), v roku 2060 pripadne na 100 obyvateľov v predproduktívnom veku zhruba 220 seniorov (graf 2).

Graf 2: Prognóza indexu starnutia na Slovensku do roku 2060

(Zdroj údajov: výpočty autorov)

Ako ďalej uvádzajú vo svojej publikácii B. Bleha, B. Šprocha a B. Vaňo, možno jednoznačne skonštatovať, že obdobie najbližších 60 rokov bude charakteristické zmenou trendu vo vývoji počtu obyvateľov a kontinuálnym pokračovaním populačného starnutia. V

roku 2060 bude obyvateľstvo Slovenska menej početné, staršie a pravdepodobne aj etnicky pestrejšie. Úbytok počtu obyvateľov na Slovensku začne s veľkou pravdepodobnosťou najneskôr v roku 2030 a s veľmi veľkou pravdepodobnosťou, ktorá hraničí s istotou, sa zachová až do konca prognózovaného obdobia. Počet obyvateľov by sa mal v roku 2060 pohybovať okolo hranice 5,3 milióna osôb.

Naopak, čo sa týka starnutia obyvateľstva na Slovensku, prognózy sú veľmi stabilné a budúci vývoj môžeme v tomto smere odhadovať s veľmi vysokou pravdepodobnosťou. Starnutie obyvateľstva bude počas celého prognózovaného obdobia nezvratné a hlavne v období 2020 až 2040 veľmi intenzívne. Slovensko sa stane spolu s Poľskom najstaršou krajinou EÚ a zaradí sa medzi najstaršie krajiny na svete (Eurostat, OSN). Stagnácia počtu obyvateľov resp. mierny úbytok počtu obyvateľov neznamena v horizonte niekoľkých desaťročí pre spoločnosť prakticky žiaden problém. Veľmi intenzívne starnutie obyvateľstva však bude mať závažné dopady pre vývoj celej spoločnosti. Najviac sa spomína sociálne a zdravotné zabezpečenie, starnutie obyvateľstva však ovplyvní aj vzdelávací systém, bytovú politiku, oblasť služieb a tvorbu infraštruktúry. Novou a veľmi významnou skutočnosťou je, že starnutie vo zvýšenej miere zasiahne obyvateľstvo v produktívnom veku. Ekonomické zaťaženie produktívneho obyvateľstva neproduktívnym obyvateľstvom sa začne zvyšovať, stane sa tak po období skoro 50-ročného klesajúceho trendu. Je to vážny signál pre trh práce.

Súčasnú zmenu v demografickom vývoji sa prejavili aj na vývoji pracovných síl. Prírastky sa spomaľujú resp. menia sa na úbytok a pracovná sila starne. Populačné starnutie ovplyvní početnosť a štruktúru pracovnej sily aj do budúcnosti. Všeobecne sa predpokladá, že vo väčšine vyspelých krajín sa na dosahovaní ekonomických výsledkov bude podieľať menej početná, staršia a etnicky pestrejšia pracovná sila ako v súčasnosti. Je otázkou, či a do akej miery sa zmenený vývoj pracovných síl prejaví na výkonnosti ekonomiky. Dôležitú úlohu zohrá nepochybne vývoj technológií, organizácia pracovného procesu a úspešnosť migračnej politiky.

Zatiaľ čo v rámci EÚ bude v dôsledku starnutia populácie v roku 2050 chýbať 15 % pracovnej sily, na Slovensku to bude až 21 %. Zamestnávateľia by teda už teraz mali myslieť na to, ako vytvoriť vhodné podmienky na prácu starnúcej populácie a motivovať starších zamestnancov k čo najdlhšiemu zotrvaníu v pracovnom živote. Zamestnávateľia by už teraz mali svoj čas venovať analýze vekovej štruktúry zamestnancov (súčasných a budúcej), a to aj podľa pracovných kategórií a regiónov. Keďže povedomie manažmentov v slovenských firmách o téme aktívneho starnutia je veľmi nízke, resp. tento pojem sa väčšinou mylne interpretuje, je potrebné klásť dôraz na komunikáciu a priblížiť vedeniam firiem nielen demografický vývoj, ale aj výhody zamestnávania starších. Veľmi dôležitá je aj interná komunikácia smerom k samotným zamestnancom (mladším aj starším) a zvyšovanie povedomia o prínosoch vekovej rôznorodosti na pracovisku a špecificky starších zamestnancov pre firmu.

Skúsenosti vyspelých krajín EÚ, ktoré majú predstih pred SR vo vyrovnávaní sa so starnutím populácie, ukazujú, že pre úspešné zvládnutie tejto výzvy ako uvádza aj J. Ilmarinen, 2008 vo svojej knihe „Ako si predĺžiť aktívny život. Starnutie a kvalita pracovného života v EÚ.“, sú potrebné nielen zmeny na spoločenskej mikroúrovni a makroúrovni, ale aj na mezoúrovni, t. j. na úrovni zamestnávateľských organizácií. Kľúčový význam tu má uplatňovanie vekovo citlivého prístupu k zamestnancom rešpektujúceho špecifické potreby

rôznych vekových skupín. Takýto prístup je veľmi dôležitým predpokladom pre udržiavanie a rozvíjanie pracovnej schopnosti starnúcich pracovníkov a tým udržanie pracovnej sily.

Ako uvádza Z. Bútorová a kol., 2008, v štúdiu „Ona a on na Slovensku. Zaostrené na rod a vek.“ treba zdôrazniť, že rešpektovanie špecifických potrieb konkrétnych skupín pracovníkov (či už sú to pracovníci mladí alebo starší) neznamená diskrimináciu tých ostatných, ako si to neraz nesprávne interpretujú zamestnávateľi i širšia verejnosť na Slovensku. Rovnosť príležitostí totiž nemožno stotožňovať s rovnakosťou podmienok v zmysle uplatňovania „jednotného metra“ na všetkých pracovníkov.

Ako vyplýva aj zo stratégie Európa 2020, Európske spoločenstvo zaznamenáva posun od kvantitatívnych ku kvalitatívnym aspektom zamestnanosti. Ich posilnenie môže viesť nielen k zvyšovaniu miery zamestnanosti, ale aj k rozšíreniu ekonomickej participácie vo vyššom veku.

Ako uvádza B. Bleha a kol., 2013, v národnom projekte „Stratégia aktívneho starnutia“, v „Aktivite 1 Závěry a odporúčania.“ na jednej strane treba spraviť všetky možné (aj keď obmedzené) opatrenia na zmiernenie demografických dopadov na ponuku na trhu práce, na druhej strane treba týmto skutočnostiam prispôbiť fungovanie trhu práce, hlavne po stránke organizačnej a technologickej.

Už v súčasnosti existuje nedostatok pracovných síl v niektorých profesiách, ktorý sa bude ďalej prehľbovať. Je preto potrebné hľadať zdroje na rozšírenie ponuky pracovných síl.

- Jednou skupinou sú mladí ľudia, v prípade, že by sa skrátila doba prípravy na povolanie.
- Druhou skupinou sú seniori, pre ktorých sa môže vytvoriť priestor na rozšírené pôsobenie na trhu práce zvýšením hranice pre vek odchodu do starobného dôchodku.
- Treťou skupinou sú nezamestnaní. Tu však treba mať na pamäti, že značnú časť tejto skupiny tvoria ťažko zamestnateľné osoby a to jednak kvôli nechote pracovať a jednak kvôli nepriaznivej vzdelanostnej štruktúre.
- Štvrtú skupinu tvoria migranti. V prípade vnútroštátnej migrácie treba vytvárať podmienky pre mobilitu pracovnej sily, v prípade zahraničnej, treba pamätať na integráciu, ktorá zahŕňa celý komplex opatrení, ktorého súčasťou je aj získanie zamestnania.
- Poslednou skupinou, ktorá predstavuje zdroj pre posilnenie ponuky pracovnej sily, je ekonomicky neaktívne obyvateľstvo. Časť ekonomicky neaktívnych síce nechce alebo nemôže z rôznych dôvodov pracovať na plný úväzok, na skrátený úväzok by však pracovať mohla. Je preto potrebné zatriktívniť a sprístupniť túto formu úväzkov.

Proces starnutia celej populácie sa prenáša aj na pracovný trh. Starnutie prebieha v skupine ekonomicky aktívnych, zamestnaných aj nezamestnaných a tento proces sa bude postupne zrýchľovať. Starnutie obyvateľstva je aj hlavný argument pre potrebu zvyšovania hranice pre odchod do starobného dôchodku. Predlžovanie ekonomickej aktivity však nemôže znamenať skrátenie dôchodkového obdobia ale musí byť plne pokryté predlžovaním života. To znamená, že rozhodujúcim kritériom pre stanovenie hranice odchodu do starobného dôchodku sú úmrtnostné pomery obyvateľstva. V kontexte očakávaného znižovania početnosti pracovnej sily nie je ničím opodstatnené tvrdenie, že seniori zaberajú miesto mladým ľuďom a vytlačujú ich z trhu práce. Naopak seniori predstavujú jeden zo zdrojov pre znižovanie nedostatku pracovných síl. Fungovanie trhu práce však treba menej početnej a hlavne staršej pracovnej sily prispôbiť hlavne opatreniami organizačného a technologického charakteru.

Všetky návrhy a politické opatrenia, výsledky a výstupy národného projektu „Stratégia aktívneho starnutia“ boli zahrnuté do Národného programu aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020, ktorý schválila vláda SR svojím uznesením č. 688 zo 4. decembra 2013.

2.3. Situácia a vývoj v oblasti chudoby a sociálneho začleňovania

Na meranie cieľa v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe bol stanovený agregovaný ukazovateľ chudoby alebo sociálneho vylúčenia, ktorý je definovaný ako počet osôb, ktoré sú ohrozené rizikom príjmovej chudoby a/alebo sú materiálne deprivovaní a/alebo žijú v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce. Agregovaný ukazovateľ chudoby alebo sociálneho vylúčenia je výsledkom kombinácie troch parciálnych ukazovateľov:

- miera rizika chudoby, ktorá predstavuje podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou rizika chudoby (stanovenej 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu po sociálnych transferoch);
- miera závažnej materiálnej deprivácie, ktorá predstavuje podiel osôb vystavených vynútenému nedostatku aspoň štyroch z deviatich sledovaných položiek¹⁰;
- miera veľmi nízkej pracovnej intenzity, ktorá vyjadruje podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou¹¹.

Podiel osôb, ktoré čelia riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia v roku 2016 predstavoval 18,1 % populácie v SR. V rámci porovnávania v prechádzajúcich rokoch je Slovensko stále pod priemerom EÚ. Lepšie hodnoty ako európsky priemer dosahuje aj v miere veľmi nízkej intenzity práce (6,5 %) a v miere rizika chudoby (12,7 %). Mierne nad úrovňou priemeru EÚ je len v miere závažnej materiálnej deprivácie (8,2 %).

Pozícia Slovenska medzi 28 ČŠ EÚ sa na základe jednotlivých ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia odlišuje. V roku 2015¹² malo jedenástu najvyššiu mieru závažnej materiálnej deprivácie, avšak bolo mierne nad úrovňou EU28. Miera veľmi nízkej intenzity práce bola na Slovensku šiesty najnižšia, miera rizika chudoby zase štvrtá najnižšia spomedzi 28 ČŠ EÚ. Z hľadiska agregovaného ukazovateľa miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia Slovensku patrila ôsma priečka.

Dynamika vývoja je pri jednotlivých ukazovateľoch odlišná. Na agregovanej úrovni, podiel osôb ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením sa v predkrízových časoch hospodárskeho rastu po roku 2005 zásadne znižoval: z 32 % v roku 2005 klesol na 20,6 % v roku 2008. O rok neskôr hodnota ukazovateľa dokonca klesla na 19,6 %. S príchodom prvých prejavov ekonomickej a finančnej krízy sa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia zvýšila na 20,6% v roku 2010 a v nasledujúcich dvoch rokoch zostala viac menej stabilná, pokles opäť nastal v roku 2013 (19,8 %), tento trend pokračoval aj v nasledujúcich

¹⁰ 1. nedoplatky spojené s hypotékou alebo nájomným, úhradou za energie alebo splácaním nákupov na splátka alebo iných pôžičiek; 2. schopnosť dovoliť si ísť raz za rok na 1 týždeň dovolenky mimo domu; 3. schopnosť dovoliť si jedlo s mäsom, kuraťom, rybou (alebo vegetariánskym ekvivalentom) každý druhý deň; 4. schopnosť čeliť neočakávaným výdavkom vo výške národnej hranice rizika chudoby za predchádzajúci rok; 5. schopnosť domácnosti dovoliť si udržiavať doma primerané teplo; 6. domácnosť si nemôže dovoliť telefón; 7. domácnosť si nemôže dovoliť farebný televízor; 8. domácnosť si nemôže dovoliť práčku; 9. domácnosť si nemôže dovoliť automobil.

¹¹ Za osoby žijúce v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce sú považované, ak sú vo veku 0-59 a členovia domácnosti v pracovnom veku odpracovali menej ako 20 % z ich potenciálu v priebehu minulého roka. Definícia pracovného veku sa vzťahuje na osoby vo veku 18-59 rokov s vylúčením osôb, ktoré sú študentmi vo veku 18-24 rokov.

¹² Najaktuálnejšie údaje pre porovnanie krajín EU 28 sú za rok 2015 s výnimkou závažnej materiálnej deprivácia, ktorej predbežné dáta sú dostupné aj za rok 2016 z všetkých ČŠ EÚ.

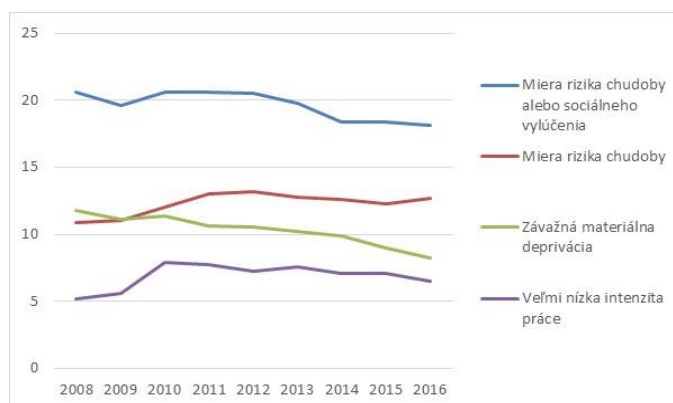
rokoch (2014 a 2015 =18,4%) a v roku 2016 bola na úrovni 18,1%. V porovnaní s východiskovým rokom (2008) došlo v roku 2016 k poklesu počtu ľudí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením o 161 tis., čo je na úrovni cca 95% z cieľovej hodnoty na národnej úrovni.

Na úrovni jednotlivých komponentov sa dôsledky krízy prejavili najmä vo výskyte príjmovej chudoby a veľmi nízkej intenzity práce. Podiel osôb ohrozených príjmovou chudobou sa síce kontinuálne zvyšoval od roku 2007 (10,5 %), avšak kríza so sebou priniesla zvýšenie intenzity medziročného prírastku. V rokoch 2009 až 2011 sa miera rizika príjmovej chudoby medziročne zvyšovala o jeden percentuálny bod a v roku 2011 bolo príjmovou chudobou ohrozených 13 % populácie. O rok neskôr sa ich podiel zvýšil na 13,2 %. Pokles hodnoty tohto ukazovateľa nastal opätovne od roku 2013 (2013;12,8%, 2014;12,6%, 2015;12,3%) avšak v roku 2016 jeho hodnota mierne vrástla (12,7%).

Podiel osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce klesal od roku 2005 (6,6%) do roku 2008 (5,2 %), po ktorom sa začali materializovať efekty krízy. Najkritickejším obdobím boli nasledujúce dva roky, keď rozsah veľmi nízkej intenzity práce stúpol najprv v roku 2009 na 5,6 % a v roku 2010 dokonca na 7,9 %. V nasledujúcich dvoch rokoch došlo k pozitívnemu vývoju a v roku 2012 bolo na Slovensku 7,2 % osôb v domácnostiach, kde nikto alebo skoro nikto nepracoval (resp. pracoval veľmi málo). Mierny nárast nastal v roku 2013 (7,6 %) avšak od roku 2014 jeho hodnota začala opäť klesať (2014 a 2015; 7,1) a v roku 2016 bola na úrovni 6,5%.

Aj v prípade tretieho komponentu ukazovateľa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – miery závažnej materiálnej deprivácie – priniesli roky 2005 až 2009 pozitívny vývoj pretavený do skokovitého medziročného znižovania časti populácie zasiahnutej materiálnoú depriváciou.¹³ V roku 2010 podiel závažne deprivovaných osôb stúpol (11,4 %), avšak v nasledujúcich dvoch rokoch zaznamenal výrazný pokles – až na 8,2 % v roku 2016.

Graf 3: Vývoj základných ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia na Slovensku (2008 – 2016; v %)

Zdroj: Eurostat

Kombinácia komponentov chudoby a sociálneho vylúčenia

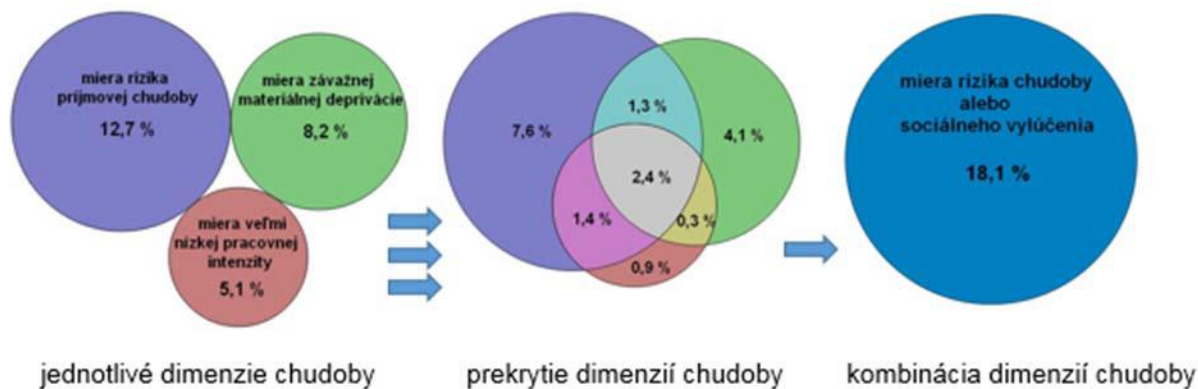
Hodnota agregovaného ukazovateľa miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia je výsledkom všetkých možných prienikov troch parciálnych ukazovateľov, z ktorých

¹³ 22,1 % v roku 2005, 18,2 % v roku 2006, 13,7 % v roku 2007, 11,8 % v roku 2008, 11,1 % v roku 2009, 11,4 % v roku 2010, 10,6 % v roku 2011, 10,5 % v roku 2012, 10,2 % v roku 2013, 9,9 % v roku 2014 a 9,0 % v roku 2015.

pozostáva. V roku 2016 bolo v riziku chudoby 658 tis. obyvateľov, závažnú materiálnu depriváciu pociťovalo 432 tis. a v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou žilo 267 tis. obyvateľov. Súhrnný počet ľudí v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia 950 tis. ukazuje, že jednotlivé ohrozenia sa rôzne vzájomne kombinujú. Niektoré domácnosti a jednotlivci sú ohrození len príjmovou chudobou, resp. len závažnou materiálnou depriváciou alebo veľmi nízkou pracovnou intenzitou, u iných sa ohrozenie zdvoj- až strojnásobuje.

Z celkového podielu 18,1 % obyvateľov Slovenska v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia bolo 12,6 % takých, ktorí sa zaradili medzi chudobných alebo vylúčených iba na základe jedného z troch sledovaných komponentov. Len v riziku príjmovej chudoby sa nachádzalo 7,6 %; len závažnú materiálnu depriváciu pociťovalo 4,1 %; a iba veľmi nízku pracovnú intenzitu bez ostatných rizík chudoby malo 0,9 % obyvateľov. Skupina obyvateľov, u ktorých dochádzalo ku kombinácii rizík, tvorila 5,5 %. Z toho u 1,3 % sa spájala príjmová chudoba so závažnou materiálnou depriváciou; u 1,4 % príjmová chudoba s veľmi nízkou pracovnou intenzitou; u 0,3 % veľmi nízka pracovná intenzita so závažnou materiálnou depriváciou; a spolu až u 2,4 % populácie sa prejavovali všetky tri ohrozenia. V absolútnom vyjadrení to predstavuje okolo 128 tis. obyvateľov, ktorí sú v riziku príjmovej chudoby, žijú v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce, a zároveň sú vystavení závažnej materiálnej deprivácii.

Graf 4: Ukazovateľ chudoby a sociálneho vylúčenia a jeho zložky (% , 2016)

Zdroj: ŠU SR, EU SILC 2016 Ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia

*miera veľmi nízkej pracovnej intenzity je v prepočte na celú populáciu

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – príjmová chudoba

Riziko príjmovej chudoby sa na Slovensku vyskytuje častejšie než riziko závažnej materiálnej deprivácie alebo riziko veľmi nízkej pracovnej intenzity. Týka sa najmä osôb so zraniteľnou pozíciou na trhu práce a osôb nachádzajúcich sa mimo trhu práce, ako aj osôb so špecifickým zložením domácností a rizikovým sociálno-demografickým profilom. Pod hranicou chudoby sa v roku 2016 ocitlo až 47,6 % nezamestnaných a 19,8 % inak ekonomicky neaktívnych osôb. Miera rizika chudoby medzi pracujúcimi osobami nie je vysoká (6,5 %), avšak pretrvávajúci výskyt zamestnaných osôb pod hranicou chudoby naznačuje, že zamestnanie nemusí byť samozrejmom ochranou pred chudobou. Na to, aby ňou bolo, musí mať určité vlastnosti. Chudoba pracujúcich je determinovaná troma typmi faktorov: individuálnymi charakteristikami pracujúcich, charakteristikami domácnosti, v ktorých žijú a charakteristikami vykonávanej práce (Gerbery, 2013). Spomedzi individuálnych charakteristík zohráva dôležitú úlohu úroveň dosiahnutého vzdelania, na úrovni domácnosti je to jej zloženie. Spomedzi charakteristík pracovného miesta je silným determinantom výskytu pracujúcej chudoby typ pracovného času (kratší pracovný čas verzus ustanovený týždenný pracovný čas).

Z hľadiska typu domácnosti k najohrozenejším patria najmä domácnosti s deťmi a spomedzi nich dospelí a deti žijúce vo viacdetských domácnostiach (34,8 %) a osoby z neúplných rodín s aspoň jedným dieťaťom (33,6 %).

Negatívne efekty chudoby sa zosilňujú s jej pretrvávaním v čase. Túto skutočnosť zachytáva ukazovateľ miera pretrvávajúceho rizika chudoby, ktorý vyjadruje podiel osôb v populácii, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem bol pod hranicou chudoby v danom roku a najmenej ďalšie dva roky z troch predchádzajúcich rokov. Miera pretrvávajúceho rizika chudoby v roku 2015¹⁴ predstavovala 7,4 %, čo bolo pod priemerom EÚ 28 (10,9 %). Od roku 2008, keď bol údaj prvý krát k dispozícii, sa podiel osôb zotrávajúcich v chudobe dlhší čas kontinuálne zvyšoval (v roku 2008 predstavoval 4,9 %). Zmena nastala v roku 2013, kedy bol zaznamenaný po dlhšom čase pokles, avšak v nasledujúcich rokoch došlo k jeho rastu a dosť výrazným výkyvom, nakoľko v roku 2014 stúpil na 9,8% a v roku 2015 opätovne klesol na 7,4%.. Veľkým problémom je, že pretrvávajúca chudoba medzi deťmi v posledných rokoch vzrástla, a to skokovito. Kým v roku 2009 podiel detí ohrozených pretrvávajúcou chudobou predstavoval 4,7 %, v roku 2010 to bolo už 9,3 % a v roku 2011 stúpil podiel ohrozených detí na 16,3 %, v roku 2013 bol zoznamovaný pokles na 11%, avšak v roku 2015 bola hodnota na úrovni 14,6%.

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia –veľmi nízka intenzita práce

Kategória osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce a kategória osôb vystavených riziku príjmovej chudoby sa do veľkej miery prekrývajú. Miera rizika chudoby u osôb z domácností s intenzitou práce pod úrovňou 0,2 je veľmi vysoká, niekoľkonásobne

¹⁴ Najaktuálnejšie dostupné údaje

vyššia než je priemer za celú populáciu – chudoba tu zasahuje viac než polovicu populácie. V roku 2016 bolo pod hranicou chudoby až 75,4 % osôb z domácností s veľmi nízkou intenzitou práce vo veku 0-59 rokov (teda vrátane detí).

Riziko príslušnosti k domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou sa diferencuje na základe veku a dosiahnutého vzdelania. V nepriaznivej situácii sa ocitajú najmä ľudia z vekovej skupiny 55-59 rokov: podiel osôb z domácností s veľmi nízkou intenzitou práce tu bol v roku 2013 takmer dvojnásobne vyšší než u mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov (10,7 % oproti 5,8 %) aj v porovnaní s osobami vo veku 25-54 rokov. Vysoký vek sa teda spája s vysokým podielom osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce.

Pravdepodobnosť, že jednotlivec bude patriť k domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou, sa výrazne diferencuje aj podľa dosiahnutého vzdelania. V populácii (18-59 rokov) s veľmi nízkou úrovňou vzdelania (ISCED¹⁵ 0-2) bol v roku 2013 podiel ľudí z takýchto domácností viac ako trojnásobne vyšší (28,0 %) oproti populácii s vyšším sekundárnym vzdelaním alebo s pomaturitným štúdiom (5,0 %); vysokoškolsky vzdelaní ľudia žijú v takýchto domácnostiach len veľmi zriedka (1,1 %). Tento vzorec platí nielen pre populáciu ako celok, ale aj pre rôzne vekové skupiny, hoci podiel osôb s najnižšou úrovňou dosiahnutého vzdelania, ktoré žijú v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce, sa v jednotlivých vekových kategóriách mení. U osôb vo veku 25-34 rokov, 35-44 rokov a 55-59 rokov zastúpenie osôb so vzdelanostnou úrovňou ISCED 0-2 v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce vysoko prekračuje priemernú hodnotu za celú populáciu 18-59 rokov. Kým v roku 2013 spomedzi ľudí vo veku 25-34 rokov, ktorí mali vzdelanie na úrovni ISCED 0-2, žilo v domácnostiach bez práce 40,0 % osôb, v celej populácii vo veku 18-59 rokov to bolo 28,0 %.

Popri individuálnych charakteristikách patrí medzi dôležité faktory veľmi nízkej intenzity práce skladba domácnosti. V domácnostiach bez závislých detí dochádza častejšie ku koncentrácii ľudí bez práce. V roku 2016 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 6,3 % osôb z domácností so závislými deťmi a 6,9 % osôb z domácností bez závislých detí. K rizikovým skupinám patria osamelo žijúci jednotlivci.¹⁶

Spomedzi domácností so závislými deťmi patria k najviac ohrozeným skupinám osamelí rodičia a ich deti: v roku 2016 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 21,9 % z nich. V prípade viacdetných domácností bolo v roku 2016 zasiahnutých veľmi nízkou pracovnou intenzitou 11,5 %

Determinanty a kontext komponentov rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia – závažná materiálna deprivácia

Materiálna deprivácia je definovaná ako vynútený nedostatok určitého počtu predmetov alebo vynútená neúčast' na určitých aktivitách. Nie je vecou voľby, životného štýlu, ale výsledkom bariér alebo odopretia prístupu k zdrojom či aktivitám. Pre účely sledovania cieľa v oblasti redukcie chudoby a sociálneho vylúčenia sa pracuje s tzv. závažnou materiálnou

¹⁵ ISCED „International Standard Classification of Education“

¹⁶ Nezamestnanosť, práca na čiastočný úväzok, ocitnutie sa mimo trhu práce z rodinných dôvodov – to všetko nie je v ich prípade ovplyvnené statusom inej dospelaj osoby alebo osôb. Vývoj z hľadiska veľmi nízkej pracovnej intenzity tak priamo odzrkadľuje vývoj štruktúry ekonomického statusu domácností s jedným členom.

depriváciou. Mieru závažnej materiálnej deprivácie predstavuje podiel osôb, u ktorých možno identifikovať vynútený nedostatok aspoň štyroch z deviatich sledovaných položiek.

Podiel osôb čeliacich závažnej materiálnej deprivácii je v posledných rokoch nižší než podiel osôb ohrozených príjmovou chudobou. Nízky príjem a výskyt deprivácie spolu súvisia. Výskyt závažnej materiálnej deprivácie medzi osobami pod hranicou chudoby je výrazne vyšší než je tomu v prípade celej populácie. S rastúcim príjmom podiel deprivovaných osôb klesá: kým v prvom kvintile príjmového rozloženia závažne materiálne deprivovaných je 22,9% osôb, v druhom kvintile ide o 9,2% osôb a v treťom kvintile je deprivovaných 5,3 % osôb.

Medzi dôležité determinanty výskytu závažnej materiálnej deprivácie patrí aj status ekonomickej aktivity a zloženie domácnosti. V roku 2016 najvyššiu mieru závažnej materiálnej deprivácie (24,5 %) vykazovali domácnosti vedené jedným rodičom. K ohrozeným kategóriám patria aj jednočlenné domácnosti (13,8 %), kde sa deprivácia týka najčastejšie starších ľudí, a viacdenné domácnosti.

Popri agregovanom pohľade na mieru závažnej materiálnej deprivácie možno sledovať aj depriváciu na jednotlivých položkách, z ktorých je ukazovateľ deprivácie vytvorený. Spomedzi deviatich položiek indexu materiálnej deprivácie si obyvatelia SR najčastejšie nemohli dovoliť zaplatiť raz ročne týždennú dovolenku mimo domu - v roku 2016 sa to týkalo polovice populácie. Problém zaplatiť si dovolenku mimo domu bol najrozšírenejší medzi osamelo žijúcimi ľuďmi vo veku 65 a viac rokov (70,5 %), domácnosťami s jedným rodičom (61,5 %) a osobami pod hranicou chudoby (83,9 %). Veľmi rozšírenou dimenziou deprivácie bola aj neschopnosť čeliť neočakávaným finančným výdavkom. V roku 2016 viac než tretina domácností (37,9 %) nebola schopná čeliť prípadným výdavkom. Určitým pozitívom môže byť skutočnosť, že napriek medziročnému nárastu v rokoch 2011-2013, podiel osôb, ktoré nie sú schopné čeliť mimoriadnym výdavkom, v dlhodobom horizonte klesá (v roku 2005 predstavoval 59,3 %). Medzi najviac ohrozené skupiny patria osoby z domácností s jedným rodičom (62,5 %) a z viacdenných domácností (51,9%), ako aj starší ľudia žijúci sami (51,1 %).

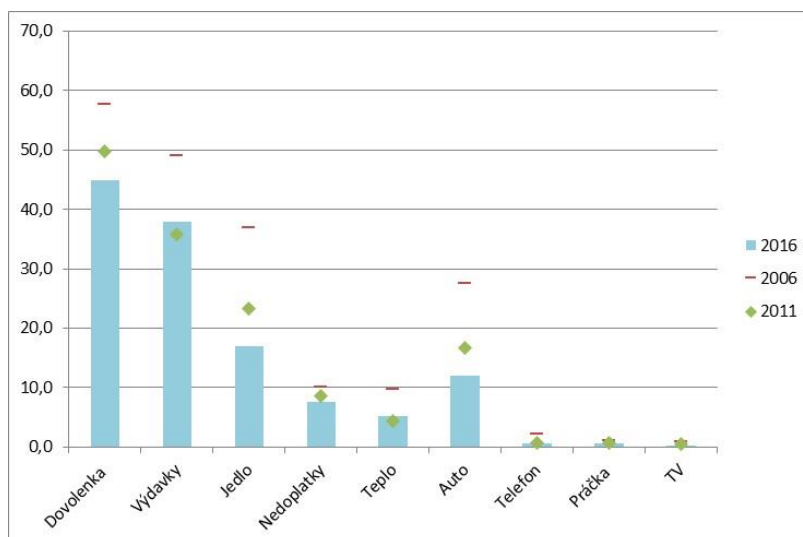
K základným nevyhnutnostiam patrí zabezpečenie jedla s mäsom aspoň každý druhý deň. Výskyt takýchto ťažkostí odkazuje k absolútne (nie relatívne) definovanému jadru konceptu deprivácie alebo širšie chápanej chudoby. Ukazuje sa, že tomuto problému musí čeliť 17% populácie (2016). Ako kritická sa ukazuje situácia u starších osamelo žijúcich ľudí (32,8 %) a osobami z jednorodičovských rodín (34,4%).

Nedoplatky vstupujú do indexu materiálnej deprivácie ako výskyt niektorého z troch druhov nedoplatkov alebo ich kombináciou: za hypotéku/nájom, energie a splátky pôžičiek. Nedoplatky za hypotéku alebo nájom sa v roku 2016 týkali 3,5 % osôb, nedoplatky za energie 5,7 % a nedoplatky za splátky pôžičiek 2,4 % populácie. Nedoplatky v aspoň jednej z troch sledovaných oblastí v roku 2016 malo 8,1 % populácie. Výskyt nedoplatkov medzi obyvateľmi SR sa v posledných rokoch znižuje. Ešte v roku 2009 podiel osôb s nedoplatkami predstavoval 13,4 %, čo v porovnaní s rokom 2016 je rozdiel o 5,3 p. p.

S nedoplatkami nepriamo súvisí aj schopnosť domácnosti udržiavať v obydlí adekvátne teplo, tá však nepatrila medzi veľmi rozšírené ohrozenia životnej úrovne (5,1 %), s výnimkou ľudí vo veku 65+ rokov (9,3 %) kde toto riziko zasahuje výrazne vyšší počet ľudí. Zmena nastala napríklad v prípade osamelých rodičov, kde v roku 2016 došlo k poklesu až na úroveň

5,6% (v roku 2013 ich bolo 12,5%). Poslednú skupinu položiek zakomponovaných v ukazovateli materiálnej deprivácie tvoria predmety dlhodobej spotreby ako auto, telefón (mobil), práčka a televízor. S výnimkou auta ide o položky, s ktorých dostupnosťou nie je väčší problém.

Graf 5 : Deprivácia v položkách indexu materiálnej deprivácie (2006, 2011, 2016; % z populácie SR)

Zdroj: EU SILC 2006, 2011 a 2016

Podmienky bývania ako faktor chudoby a sociálneho vylúčenia¹⁷

Deprivácia v oblasti bývania sa môže prejavovať rôznym spôsobom, a to tak v samotných podmienkach bývania ako aj vo finančných možnostiach domácnosti zabezpečiť si základné služby. Pre SR je typické, že drvivá väčšina domácností je majiteľom obydli, v ktorom žijú. V roku 2016 to bolo 89,5 % domácností, oproti 10,5 % domácností žijúcich v podnájmoch. Ostatné vzťahy k obydliu boli zastúpené minimálne (1,6 % v obydliach prenajímaných za zníženú cenu alebo domácnosti ubytovaných bezplatne). Viac než tretina osôb na Slovensku (40,6 %) žilo v preplnených bytoch a domoch¹⁸. Na základe predchádzajúcich rokov je zrejmé, že hodnota za Slovensko je vysoko nad priemerom za 28 ČŠ EÚ (2015;16,7 %). Obmedzený priestor na bývanie je charakteristický najmä pre domácnosti s deťmi: v roku 2013 žilo v preplnenej domácnosti polovica osôb z domácností so závislými deťmi (52,6%), v porovnaní s 25,5 % osôb z domácností bez závislých detí. Najčastejšie sú tým zasiahnuté viacdetné domácnosti (70,2 %). Diferencujúcim faktorom je aj vlastnícky vzťah k bývaniu. V preplnených obydliach, podľa definície Eurostatu, žijú najčastejšie ľudia v podnájmoch, poskytovaných za trhovú cenu (62,8 %) i za zníženú cenu alebo zadarmo (59,7 %).

Výskyt ďalších problémov spojených s kvalitou bývania nie je na Slovensku taký častý. V obydliach so zatekajúcou strechou a vlhkými stenami v roku 2016 žilo 6,2 % a v tmavých

¹⁷ EU SILC 2016

¹⁸ Tzv. overcrowding rate odkazuje k podielu osôb v populácii, ktoré žijú v domácnostiach s nedostatkom priestoru podľa niektorého z nasledujúcich kritérií: a) jedna izba pre domácnosť; b) izba pre pár v domácnosti; c) izba pre každú osobu vo veku 18 a viac rokov; d) izba pre pár osôb rovnakého pohlavia vo veku 12-17 rokov; e) izba pre osobu vo veku 12-17 rokov nezahrnutú v predošlej kategórii; f) izba pre pár detí vo veku do 12 rokov.

bytoch a domoch 2,7 % populácie. Sprcha alebo vaňa priamo v obydľí chýbala 0,8 % osôb, splachovacia toaleta 1,4 % osôb.

Vážnym problémom je výška nákladov na bývanie, s čím súvisia aj ťažkosti s pravidelným uhrádzaním poplatkov za služby spojené s bývaním. V roku 2015¹⁹ bolo na Slovensku 9,1 % osôb, ktoré žili v domácnostiach, kde celková výška nákladov na bývanie bola vyššia ako 40 % celkového disponibilného príjmu domácnosti.²⁰ Podiel osôb z takýchto domácností bol mierne pod priemerom medzi staršími ľuďmi vo veku 65 rokov a viac (8,1 %). Pozitívom je, že podiel starších ľudí, ktorých náklady na bývanie presahujú hranicu 40 % príjmu, dlhodobo na Slovensku klesá (v roku 2005 ešte predstavoval 21,5 %). Na strane druhej, riziko sa zásadne zvyšuje, ak ide o samostatne žijúceho staršieho človeka (napr. vdovca alebo vdovu). V tomto prípade je bývanie drahou záležitosťou, v roku 2015 bolo 17,8% osôb vo veku 65 rokov, ktoré žili samé malo výdavky na bývanie viac než 40 % svojho príjmu. V roku 2009 ešte predstavoval 31,9 %, v roku 2011 21,1 %. Veľmi vysoká frekvencia záťaže nákladmi na bývanie je spojená s rizikom príjmovej chudoby (34,5%). Avšak vysoký podiel nákladov na bývanie vo vzťahu k príjmom domácností nie je len záležitosťou najohrozenejších skupín. V roku 2015 sa týkal 30,9 % ľudí žijúcich v domácnosti s vlastným obydľím, na ktorý bola hypotéka. Naznačuje to, že prípadná podpora nákladov na bývanie by sa nemusela zamerať len na najchudobnejších, ale mohla by mať univerzálnejšie pokrytie.

Extrémne formy deprivácie v bývaní sa vyskytujú v marginalizovaných rómskych komunitách, im je venovaná jedna z ďalších častí stratégie.

Riziko chudoby a sociálneho vylúčenia podľa životnej etapy

Uvedený rad čísel skrýva veľkú rozmanitosť životných podmienok jednotlivých sociálno-demografických kategórií. K najzraniteľnejším skupinám patria deti. Na Slovensku sa miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí v poslednom období výrazne zvýšila. V roku 2015 bola miera rizika alebo sociálneho vylúčenia detí na úrovni 24,4%. Nedávny vývoj však naznačuje potrebu zvýšenej pozornosti voči redistribučným efektom rodinno-politických transferov ako aj transferov v systéme garantovania minimálneho príjmu.

Výskyt rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia medzi deťmi možno do určitej miery pripísať aj koncentrácii oslabeného vzťahu k trhu práce na úrovni domácnosti.²¹ V roku 2016 žilo v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce 8,4 % detí. V tejto súvislosti treba pozornosť zamerať na to, že v roku 2016 až 67,2 % detí v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce malo rodičov, ktorí vykazovali veľmi nízky stupeň dosiahnutého vzdelania. Vzdelanie rodičov má veľmi silný efekt aj na celkový výskyt chudoby a sociálneho vylúčenia medzi deťmi. V roku 2016 bolo rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia ohrozených 85,1 % detí, ktorých rodičia mali veľmi nízky stupeň dosiahnutého vzdelania (ISCED 0-2). Miera

¹⁹ Najaktuálnejší dostupný údaj

²⁰ Ide o indikátor „miera preťaženia nákladmi na bývanie“. Pri počítaní celkových nákladov na bývanie i celkového disponibilného príjmu sa do úvahy neberie príspevok na bývanie.

²¹ Vyššie uvedená súvislosť platí aj všeobecne: kategórie osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce a kategória osôb vystavených riziku príjmovej chudoby sa do veľkej miery prekrývajú. Miera rizika príjmovej chudoby u osôb s veľmi nízkou intenzitou práce je niekoľkonásobne vyššia než je priemer za celú populáciu. Chudoba tu zasahuje takmer 70 % populácie do 60 rokov. V danom segmente kríza udrela veľmi silno, keďže v roku 2009 bolo pod hranicou chudoby 59 %, osôb v danom veku, ktoré žili v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou.

rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí rodičov s vyšším vzdelaním bolo podstatne nižšie (22,9 % pre ISCED 3-4 a 7,4 pre ISCED 5-8).

V porovnaní s ostatnými vekovými skupinami miera chudoby alebo sociálneho vylúčenia detí a schopnosť sociálnych dávok redukovať ohrozenie detí vyznieva nepriaznivo. V prípade dospelých osôb v produktívnom veku (18-64 rokov) sa síce miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia od roku 2013 sa znižovala a jej hodnota v roku 2016 (17,4 %) zostala pod úrovňou hodnoty za kategóriu detí. V rokoch 2013-2016 k relatívne rovnakému vývoju rizika príjmovej chudoby v dospeljej populácii (12,1% na 12,0%), ktorý však bol sprevádzaný poklesom v miere závažnej materiálnej deprivácie a podielu osôb žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce.

Tabuľka 5: Prehľad základných ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia podľa etapy života (% , 2012 – 2016)

	2012	2013	2014	2015	2016	EU28 2015
0-17 rokov						
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	26,6	25,5	23,6	24,9	24,4	27,1
Miera rizika chudoby	21,9	20,3	19,2	20,1	20,8	21,2
Miera závažnej materiálnej deprivácie	11,9	13,0	12,1	11,2	9,7	9,6
Deti žijúce v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou	7,2	8,4	8,1	8,0	8,2	9,4
18-64 rokov						
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	19,9	19,4	18,1	17,8	17,6	24,7
Miera rizika chudoby	12,3	12,1	12,3	11,6	12,0	17,2
Miera závažnej materiálnej deprivácie	10,1	9,7	9,4	8,4	7,9	8,4
Obyvatelia žijúci v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou (18-59 rokov)	7,2	7,3	6,9	6,9	6,0	11,1
Riziko chudoby pracujúcich	6,2	5,8	5,7	6,1	6,5	9,5
65+ rokov						
Miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia	16,3	13,6	13,4	12,8	12,3	17,4
Miera rizika chudoby	7,8	6,0	6,2	5,6	5,7	14,1
Miera závažnej materiálnej deprivácie	10,8	9,2	9,2	9,2	8,0	5,6
Vplyv sociálnych transferov (vrátane dôchodkov) na redukciiu chudoby	90,6	92,8	92,6	93,3	93,2	84,0

Zdroj: Spoločný monitorovací rámec (JAF) EK, ŠÚ SR – EU SILC 2012-2016.

Silu dôchodkov, ako ochranu pred upadnutím do rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia, potvrdzujú ukazovatele za vekovú skupinu populácie 65 a viac rokov. Súhrnná miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia za starších obyvateľov sa postupne a kontinuálne znižovala v roku 2016 dosiahla úroveň 12,3%. Stále je však nižšia než hodnota za strednú generáciu a podstatne nižšia než hodnota za najmladšiu generáciu. V porovnaní s priemerom EÚ za predchádzajúce roky bola miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia na Slovensku výrazne nižšia. Pod takýto výsledok sa podpísali predovšetkým sociálne transfery vrátane dôchodkov, ktoré v roku 2016 znížili riziko príjmovej chudoby u najstaršej skupiny obyvateľov až o 93,2 %. V porovnaní s priemerom EÚ-28 malo Slovensko efekt transferov na chudobu najstarších ľudí v roku 2015 vyšší o viac ako deväť percentuálnych bodov a v rámci ČŠ EÚ patrilo k tým najúspešnejším.

Staršia populácia má teda riziko ohrozenia chudobou a sociálnym vylúčením v porovnaní s mladšími generáciami po sociálnych transferoch najnižšie, zároveň prejavuje najvyšší podiel redukcie chudoby sociálnymi transfermi. Na druhej strane to ukazuje na silnú závislosť tejto skupiny obyvateľov od dôchodkového systému – každý pohyb v dôchodkoch môže znamenať zvýšenie rizika chudoby a sociálneho vylúčenia u tejto skupiny obyvateľov.

Popri zaradení na trh práce a životnej etape diferencuje mieru rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia typ rodiny – podľa všetkých základných ukazovateľov riziko intenzívne narastá pri rodinách s vyšším počtom detí a pri jednorodičovských rodinách. Miera ohrozenia chudobou i materiálna deprivácia a intenzita práce sú v prípade domácností s deťmi nepriaznivejšie ako za domácnosti bez detí a s rastúcim počtom detí je riziko intenzívnejšie; ohrozenie je obzvlášť vysoké v prípade osamelých rodičov. Pritom tieto dva typy domácností patria k tým, u ktorých miera rizika chudoby v posledných troch rokoch rastie najviac. Demografický vývoj zároveň naznačuje výrazné zmeny v štruktúre rodín a v reprodukčnom a rodinnom správaní populácie v smere početného nárastu týchto ohrozených skupín rodín. Podiel jednorodičovských rodín v celkovej štruktúre domácností narástol na Slovensku z 8,4 % v roku 1961 na 13,5 % v roku 2011; pričom zastúpenie dvojrodičovských rodín pokleslo z 81,1 % na 48,4 %.²² Reprodukčné a rodinné správanie v priebehu posledných rokov pritom charakterizuje pokles sobášnosti, zvýšenie rozvodovosti v porovnaní s minulosťou, pokles pôrodnosti (ale aj potratovosti), posun rodičovstva do vyššieho veku a rast podielu detí narodených mimo manželstva. V roku 2016 dosiahla hrubá miera sobášnosti 5,51 promile (takmer na úrovni roka 2008 to bolo 5,2); počet živonarodených detí na 1 000 obyvateľov predstavoval 10,6 a úhrnná plodnosť 1,48 dieťaťa na jednu ženu sa zvýšil; vek ženy pri pôrode prvého dieťaťa sa zvýšil na 27,06 roka; hrubá miera rozvodovosti dosiahla 1,71; podiel detí narodených mimo manželstva tvoril 40,2 % zo všetkých narodených detí. To môže naznačovať ďalšie pokračovanie trendu rastu jednorodičovských rodín v skladbe domácností na Slovensku.

Chudoba a sociálne vylúčenie rómskych domácností a jednotlivcov

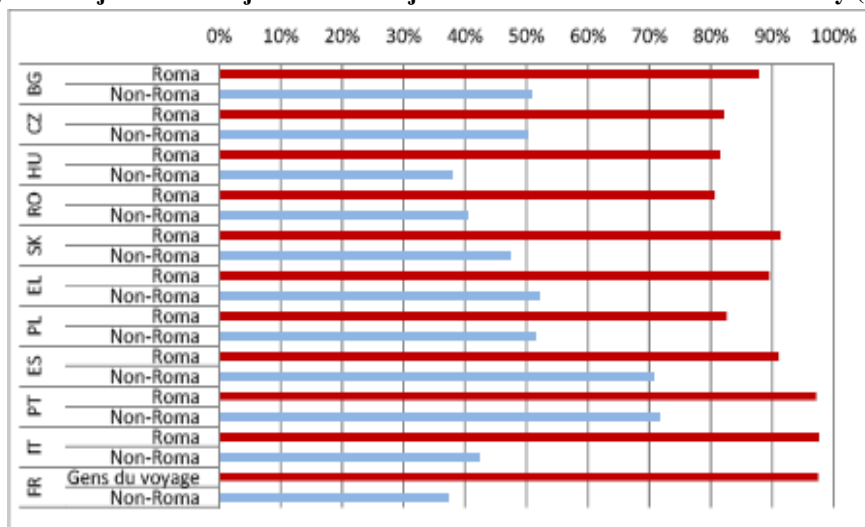
Podľa posledného sčítania sa k rómskej národnosti prihlásilo (deklarovaná etnicita) menej ako 100 tis. obyvateľov Slovenska. Na základe projektu Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013 sa ich počet na základe identifikácie „zvonka“ (pripísaná etnicita) odhaduje na viac ako 400 tis. Podľa dostupných výskumov (UNDP, 2012) je vekové zloženie rómskej populácie podstatne mladšie ako v celkovej populácii, vyznačuje sa vyšším podielom detí, vyšším podielom domácností so závislými deťmi a s vyšším počtom detí (všetko skupiny so zvýšeným rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia).

Rómska populácia má nerovnomerné geografické rozloženie v rámci územia SR, ich podiel v jednotlivých okresoch je veľmi rozdielny (Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013). Navyše priestorové rozloženie je extrémne diferencované na úrovni menších územných jednotiek, v niektorých lokalitách v štruktúre obyvateľov prevažuje (Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013). Veľká časť Rómov žije v rurálnom prostredí, v segregovaných rezidenčných zónach a v biednych podmienkach bývania charakterizovaných nízkou kvalitou obydli, nedostatkom priestoru a prehustenosťou obydli (UNDP, 2012).

²² Zmena percentuálneho podielu jednorodičovských a dvojrodičovských rodín je ale silne ovplyvnená rýchlym rastom osamelých jednotlivcov v štruktúre domácností: kým v roku 1961 tvorili rodinné domácnosti spolu 89,5 % a nerodinné domácnosti 10,5 % (z toho domácnosti osamelých jednotlivcov 9,3 % a ostatné nerodinné domácnosti 1,2 %), v roku 2011 sa podiel rodinných domácností znížil na 61,9 % a podiel nerodinných domácností narástol až na 38,2 % (z toho domácnosti osamelých jednotlivcov dosiahli 36,1 % a ostatné nerodinné domácnosti 2,1 %).

Všeobecné štatistické zisťovania nedokážu identifikovať etnicitu a podať prehľad základných ukazovateľov chudoby a sociálneho vylúčenia za rómsku populáciu. Pokusy o špecifické merania v týchto segmentoch populácie potvrdili extrémne vylúčenie a obrovské zaostávanie. Výskumy špeciálne zamerané na monitorovanie životnej situácie rómskych domácností, ktoré realizovali v priebehu posledných rokov FRA, UNDP a Svetová banka ukázali, že skúsenosť rómskych domácností a jednotlivcov s chudobou a sociálnym vylúčením je omnoho vyhranenejšia ako u ostatných skupín spoločnosti, dokonca aj v porovnaní s majoritnou populáciou žijúcou v susedstve.

Graf 6: Osoby rómskej a nerómskej národnosti žijúci v domácnostiach v riziku chudoby (2011)

Poznámka: Kategória „Non-Roma“ tu znamená všeobecnú populáciu žijúcu v geografickej blízkosti oblastí s koncentrovanou rómskou populáciou.

Zdroj: European Commission 2011

Kým za jednotlivcov zo všeobecnej geograficky blízkej populácie sa podiel jednotlivcov žijúcich v domácnostiach v riziku chudoby pohyboval na Slovensku pod 50 %, spomedzi jednotlivcov rómskej národnosti podiel prekročil 90 %. Z jedenástich porovnávaných krajín EÚ malo Slovensko spolu so Španielskom mieru rizika chudoby Rómov štvrtú najvyššiu; vyššiu úroveň vykázalo iba Poľsko, Taliansko a Francúzsko.

Ako ukázal výskum UNDP (2012), rómske domácnosti zažívajú výrazne viac extrémnej deprivácie v podobe nedostatku jedla pre deti a veľmi zlých bytových a životných podmienok, sú vo veľkej miere zadlžené, extrémne vylúčené z trhu práce a s vysokým stupňom obmedzenia prístupu (priestorového, finančného, sociálneho a pod.) k základným službám vrátane zdravotníckych služieb (UNDP, 2013). So zvyšujúcou sa priestorovou exklúziou rómskej populácie sa zhoršujú aj ostatné ukazovatele vylúčenia.

Extrémne nepriaznivá je situácia rómskych žien – od prístupu k zamestnaniu a vzdelaniu, cez zdravotný stav vrátane reprodukčného zdravia, až po zažívané násilie v domácnosti (UNDP – Príloha, 2012; QuoVadis, 2013). Z veľkej časti predstavujú rómske ženy sociálnu skupinu zasiahnutú mnohonásobnou diskrimináciou zo socio-kultúrnych dôvodov.

Zložitosť a vzájomná previazanosť sociálnych a ekonomických problémov si vyžaduje komplexnú stratégiu riešenia a programy zamerané súčasne na viaceré problémové oblasti. Na Slovensku stále nemáme adekvátne nástroje monitorovania a evaluácie intervencií, ktoré by

pomohli zlepšiť situáciu Rómov. Zložitosť a vzájomná previazanosť sociálnych a ekonomických problémov si vyžaduje komplexnú stratégiu riešenia a programy zamerané súčasne na viaceré problémové oblasti. Nevyhnutným predpokladom merania pokroku v oblasti integrácie Rómov je spoľahlivý systém monitorovania a hodnotenia ktorý zabezpečí pravidelné a dôsledné poskytovanie údajov o vplyve opatrení v oblasti integrácie Rómov. V záujme naplnenia tejto potreby bolo v OP ĽZ identifikované prierezové opatrenie, ktoré bude realizované prostredníctvom Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity formou 7-ročného národného projektu zameraného na komplexné monitorovanie a hodnotenie životných podmienok MRK prostredníctvom zhromažďovania štatistických a iných dát a informácií.

3) POLITIKY ZAMERANÉ NA PODPORU SOCIÁLNEHO ZAČLENENIA A ZNIŽOVANIE CHUDOBY

Politiky zamerané na podporu sociálneho začlenenia a boj proti chudobe, ktoré prináša Národná rámcová stratégia vychádzajú z existujúceho súboru politík a opatrení a rozvíjajú ho. Do úvahy pritom berú aktuálne i dlhodobé spoločensko-ekonomické výzvy pre SR, priority stanovené v Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2016-2020 (ďalej len „Programové vyhlásenie vlády SR“), v NPR 2017 ako i špecifické odporúčania Európskej rady v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Cieľom je prezentovať opatrenia, ktoré spolu predstavujú integrovaný prístup k podpore sociálneho začlenenia a znižovania chudoby a ktoré majú potenciál pozitívne ovplyvniť vývoj v danej oblasti.

3.1. Hlavné výzvy a cieľové skupiny

Hoci SR patrí k ČŠ EÚ, ktoré sa z hľadiska miery chudoby alebo sociálneho vylúčenia pohybujú dlhodobo pod celoeurópskym priemerom, chudoba a sociálne vylúčenie patria k spoločenským problémom, ktoré si zasluhujú permanentnú pozornosť. Je to tak aj preto, že viaceré skupiny čelia výrazne častejšie sociálnym rizikám a kumulácii znevýhodnení, a u ktorých navyše existuje vyššia pravdepodobnosť, že zraniteľnosť voči nim sa bude prenášať z generácie na generáciu.

Tak ako uvádza Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016-2020 dlhodobým problémom SR je predovšetkým vysoká miera nezamestnanosti, najmä dlhodobej nezamestnanosti. Ide o prierezový problém, ktorý si vyžaduje súbor vzájomne previazaných systémových krokov, počnúc od rodinného života, výchovy a vzdelávania, sociálnej politiky, dlhodobo pôsobiacich motivačných programov majúci udržateľný charakter zlepšovania. Politika podpory pracovných miest je prierezovou politikou vlády SR ako celku.

Vo vzťahu k zvyšovaniu zamestnanosti je taktiež potrebné adresne pristupovať k odstraňovaniu rozdielov medzi regiónmi a čo najviac zamedziť narastaniu hospodárskych a sociálnych rozdielov medzi nimi.

V zmysle uvedeného najväčšou výzvou zostáva rast zamestnanosti a jej udržanie, keďže nezamestnané osoby a ich rodinní príslušníci predstavujú významnú časť osôb nachádzajúcich sa v chudobe.

Vznikajúce pracovné miesta nevhávajú v dostatočnej miere najviac znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, čo má sociálno-ekonomické dôsledky pre nich samotných i členov ich domácností. V tomto kontexte kde hlavnú úlohu zohrávajú makroekonomické politiky - majú politiky sociálneho začlenenia špecifické poslanie. Ich cieľom je napomáhať vstupu na trh práce (podpora zamestnanosti a zamestnatelnosti prostredníctvom aktívnych opatrení na trhu práce) a podporiť tých, ktorí to z rôznych vážnych dôvodov nie sú schopní zamestnať sa. K výzvam preto patrí pokračovať v zvyšovaní efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce, spolu s posilňovaním ich cielenia na najohrozenejšie kategórie.

V roku 2016 sa podporilo vytvorenie 54 tisíc nových pracovných miest a miera nezamestnanosti klesla na najnižšiu úroveň od konca roku 2008. Podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte medziročne poklesol, stále však predstavuje jednu z

najvyšších hodnôt v rámci krajín EÚ. Prioritou sa stáva aj umiestňovanie skupiny dlhodobo nezamestnaných na trh práce. Dlhodobá nezamestnanosť úzko súvisí s kvalifikáciou nezamestnaných. Skorá intervencia voči najmladším generáciám, vzdelávanie a formálna starostlivosť v predškolskom veku prinášajú silné pozitívne efekty na ďalšie vzdelávanie a budovanie ľudského kapitálu s pozitívnym presahom smerom k dospelosti. To predstavuje cestu, ako sa vyhnúť medzigeneračnej reprodukcii znevýhodnení.

Jedným z dôvodov prečo uchádzači o zamestnanie odmietajú legálne zamestnanie, je ich zaťaženie exekúciou. Obavy pred exekučnými zrážkami zo mzdy zapríčiňujú neochotu týchto skupín vyhľadávať legálny výkon práce. Je preto nevyhnutné zamerať sa aj na boj s úžerou tak v legislatívnej, ako aj exekutívnej oblasti, a to i v spolupráci s miestnymi aktérmi. Situáciu skupín, ktoré sa ocitli v dlhovej pasci, rieši zákon č. 377/2016 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Vďaka zmenám v zákone o konkurze a reštrukturalizácii by mal byť takzvaný osobný bankrot dostupnejší pre viac ľudí. Znížili sa náklady spojené so začatím konania o oddlžení, nemajetným dlžníkom by mal s nimi pomôcť štát. Preddavok na odmenu správcu bude môcť dlžníkovi poskytnúť Centrum právnej pomoci s tým, že v nasledujúcich troch rokoch po oddlžení mu ich dlžník splatí. Centrum právnej pomoci bude môcť zároveň v oveľa väčšej miere pomáhať ľuďom v prípade, že sa rozhodnú pre osobný bankrot, cieľom je vytvoriť tímy zložené z právnikov, sociálnych pracovníkov, ktoré v prípade potreby prevedú ľudí celým procesom osobného bankrotu. Novela zákona prináša i ochranu dlžníkov pred úplnou stratou bývania. Ďalej bola prijatá aj novela Exekučného poriadku (zákon č. 2/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony), kde popri iných zmenách sa stanovujú aj jednoznačné pravidlá pre rozhodovanie o trovách exekúcie všetkých účastníkov exekučného konania vrátane súdneho exekútora a vo vzťahu k exekútorovi sa zavádza paušálne odmeňovanie.

Cielené nástroje aktívnych opatrení zamerané na mladých ľudí sa premietli aj vo zvyšovaní miery zamestnanosti a znižovaní miery nezamestnanosti osôb vo veku 15-24 rokov. Podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky, výberového zisťovania pracovných síl miera zamestnanosti mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov v roku 2016 dosiahla priemernú úroveň 25,2 % a bola o 1,8 p. b. vyššia ako pred rokom. V rovnakom období sa miera nezamestnanosti mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov medziročne znížila o 4,2 p. b. na 22,2 %.

Podľa údajov Eurostatu v roku 2016 bola miera NEET vo veku 15 – 24 rokov v SR na úrovni 12,3 %. V porovnaní s priemerom EÚ 28 (11,5%) bola jej úroveň vyššia o 0,8 p. b., avšak medziročný pokles jej úrovne v SR v porovnaní s priemerom EÚ 28 bol rýchlejší (v SR poklesla o 1,4 p. b. a priemer EÚ 28 bol o 0,5 p.b.).

Trend postupného zvyšovania miery zamestnanosti mladých a poklesu ich miery nezamestnanosti pokračoval aj v jednotlivých štvrt'rokoch 1. polroku roku 2017 (2. štvrt'roku

2017 bola miera zamestnanosti osôb vo veku 15-24 rokov na úrovni 27,0 % a miera nezamestnanosti (17,7 %)

Podľa údajov Eurostatu, v roku 2016 dosahovala miera nezamestnanosti mladých ľudí do 25 rokov hodnotu 22,2%. Ku koncu júla 2017 sa v evidencii uchádzačov o zamestnanie nachádzalo 56 646 mladých ľudí do 29 rokov, ktorí tvorili 26,29% podiel na celkovom počte uchádzačov o zamestnanie (zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny).

Nezamestnanosť mladých ľudí je spôsobená nesúlalom ponuky (kvalifikácií, schopností a zručností) a dopytu zo strany zamestnávateľov, ako aj častou absenciou adekvátnej praxe a s tým súvisiacimi ťažkosťami pri nájdení si zamestnania. Mladí ľudia síce nepatria ku skupinám najčastejšie ohrozeným rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia, avšak často za cenu predĺženého zotrvávania v domácnostiach rodičov a odkladania osamostatnenia sa, vrátane posunu smerom k zakladaniu si rodiny. Svoju úlohu tu zohrávajú nielen ťažkosti s uplatnením sa na trhu práce, ale aj obmedzená cenová a fyzická dostupnosť bývania.

Analýza situácie a vývoja v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia ukázala, že z dlhodobého hľadiska dochádza k poklesu podielu osôb ohrozených príjmovou chudobou, napriek tomu, že v roku 2016 došlo k jeho miernemu nárastu, pričom najohrozenejšou kategóriou stále zostávajú deti, a to najmä deti z jednorodičovských alebo viacdetných rodín. Sociálne transfery zohrávajú na Slovensku významnú úlohu pri redukcii chudoby, bez redistribúcie by riziko príjmovej chudoby bolo oveľa vyššie. V prípade detí a domácnosťami s deťmi v zraniteľnom postavení je potrebné opatrenia rámcovať prístupom aktívneho začlenenia (podpora prístupu na trh práce pre dospelé osoby v domácnostiach, prístupu k službám a adekvátnemu príjmu) a podporou prístupu k predprimárnemu vzdelávaniu v materských školách a formálnej predškolskej starostlivosti, ktorá má pozitívny dopad nielen na šance rodičov uplatniť sa na trhu práce a zvýšiť si príjem, ale aj na samotné deti. Platí to najmä pre osamelých rodičov s deťmi, ktorí vykazujú vysokú mieru ohrozenia vo všetkých dimenziách chudoby a sociálneho vylúčenia, vrátane vysokého podielu osôb z jednorodičovských domácností, ktoré žijú v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce. Popri tom je potrebné na pravidelnej báze evaluovať fungovanie systému sociálnych transferov a ich dopad, najmä so zreteľom k najviac ohrozeným kategóriám.

V nadväznosti na problematiku rizika chudoby a sociálneho vylúčenia v súvislosti s deťmi ako najzraniteľnejšou skupinou, je dôležité upriamiť pozornosť na významný negatívny vplyv týchto javov na výskyt násilia na deťoch v rodinách, kde tieto javy existujú. V prvej polovici roka 2017 realizoval Inštitút pre výskum práce a rodiny v spolupráci s Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie výskum prevalencie násilia páchaného na deťoch. V nižšie uvedenej tabuľke zachytávajú výsledky výskumu finančnú situáciu domácností, v ktorej žijú deti, ktoré boli vystavené zanedbávaniu, psychickému násiliu so závažnejším následkom a sexuálnemu násiliu²³.

²³ Informácia o napĺňaní strategických cieľov Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím a o činnosti Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch a návrh aktualizácie Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím aktuálne v štádiu pred rokováním poradného orgánu vlády SR: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-618> Vlastný materiál_1, str. 33 (Tabuľka č. 14)

Finančná situácia (otázka: „Ste schopní zaplatiť nevyhnutné výdavky na bývanie, stravu a pod.“)	Deti vystavené zanedbávaniu, psychickému násiliu, fyzickému násiliu so závažnejším následkom a sexuálnemu násiliu	
	Počet detí	% detí
s veľkými ťažkosťami	30	69,8
s ťažkosťami	122	56,0
pomerne ľahko	661	43,1
veľmi ľahko	292	30,4

Každý šiesty človek v EÚ – teda približne 80 miliónov osôb – má nejaký druh zdravotného postihnutia, od mierneho až po závažné. Viac než tretina ľudí nad 75 rokov má zdravotné ťažkosti, ktoré ich do určitej miery obmedzujú. Možno oprávnenne predpokladať, že tieto čísla sa budú zvyšovať zároveň s postupným starnutím obyvateľstva. Existencia fyzických alebo iných bariér sťažuje osobám so zdravotným postihnutím plnohodnotnú participáciu na spoločenskom a hospodárskom živote spoločnosti. To predstavuje výzvu pre zvyšovanie prístupnosti ku všetkým spoločenským zdrojom v zmysle zabezpečenia možnosti využívať všetky aspekty života samostatne, s pomocou primeraných úprav alebo pomôcok, a ak to nie je možné, aj s pomocou asistencie. Je potrebné, aby zabezpečenie dodržiavania práv osôb so zdravotným postihnutím a rovnosti príležitostí šlo ruka v ruku s podporou zvyšovania povedomia o potrebách osôb so zdravotným postihnutím, rešpektujúc ich práva a dôstojnosť.

Dlhodobou výzvou, ktorá si vyžaduje sústredený, integrovaný prístup, je situácia marginalizovaných rómskych komunít. Napriek doterajšiemu úsiliu rôznych aktérov zostáva situácia alarmujúca. Kľúčovou výzvou je plnohodnotná integrácia príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít do života spoločnosti, ktorá sa bude týkať tak prístupu k trhu práce, ako aj zdravotnej starostlivosti, adekvátnemu bývaniu a inkluzívnemu vzdelávaniu. Otázka inkluzívneho vzdelávania je v tomto ohľade kľúčová, nakoľko SR sa vyznačuje jednou z najsilnejších korelácií medzi výsledkami v škole a sociálno-ekonomickým backgroundom spomedzi krajín OECD. Znamená to, že so zhoršujúcou sa sociálno-ekonomickou situáciou v rodine sa znižuje výkon žiakov, čo poukazuje na obmedzenú schopnosť povinnej školskej dochádzky vyrovnávať šance medzi rôznymi sociálno-ekonomickými kategóriami. Podpora prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu sa netýka len detí z marginalizovaných rómskych komunít, ale – všeobecnejšie – všetkých detí.

V kontexte demografického vývoja a pretrvávajúcich sociálno-ekonomických rizík a prehľbujúcej sa zraniteľnosti niektorých skupín, pre ktoré je charakteristická špecifická kombinácia sociálnych rizík, ďalšou výzvou zostáva zabezpečenie prístupu ku kvalitným a cenovo dostupným službám pre občanov, ktorí sú odkázaní na pomoc spoločnosti. V tomto smere je dôležitá aj podpora pre vytváranie podmienok pre nezávislý život v prirodzenom prostredí.

Podpora prístupu k bývaniu pre ohrozené skupiny obyvateľstva patrí medzi kľúčové výzvy, pred ktorými politiky sociálneho začlenenia a boja proti chudobe stoja.

3.2. Kľúčové opatrenia

Kľúčové opatrenia politik sociálneho začleňovania a boja proti chudobe sú formulované v nasledujúcich oblastiach:

- Podpora integrácie dlhodobo nezamestnaných
- Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce
- Podpora zamestnanosti mladých ľudí
- Podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom
- Podpora prístupu ku kvalitným službám
- Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít
- Podpora zvýšenia adresnosti v systéme sociálnych transferov

Keďže v súlade Programovým vyhlásením vlády SR na roky 2016-2020 naďalej zostáva naliehavou výzvou najmä uplatnenie dlhodobo nezamestnaných oscilujúcich v dôsledku straty pracovných návykov, ktorí sú často vo veľkom riziku absolútneho sociálneho vylúčenia, bola v rámci aktualizácie ako jedno z kľúčových opatrení doplnená aj oblasť podpory integrácie dlhodobo nezamestnaných.

Taktiež bolo aktualizované zadefinovanie kľúčovej oblasti zameranej na podporu reformy systému sociálnych transferov a odvodového zaťaženia ohrozených skupín, ktoré sa v zmysle aktuálnych potrieb bude zameriavať na podporu zvýšenia adresnosti v systéme sociálnych transferov.

Podpora integrácie dlhodobo nezamestnaných

V uplynulých rokoch sa cielenými opatreniami podarilo sústavne znižovať nezamestnanosť aktivitami, ktoré eliminovali dlhšie zotrvanie mladých v evidencii uchádzačov o zamestnanie. Výzvou však naďalej zostáva uplatnenie dlhodobo nezamestnaných oscilujúcich v dôsledku straty pracovných návykov často na hrane absolútneho vylúčenia zo spoločnosti.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR (ďalej len „MPSVR SR“) spolu s partnermi pripravilo balík štrukturálnych reforiem a konkrétnych opatrení – Akčný plán na posilnenie integrácie dlhodobo nezamestnaných na trh práce v SR. Hlavným cieľom tohto plánu je navrhnúť a implementovať komplexný prístup založený na opatreniach hĺbkového individuálneho posúdenia a zodpovedajúceho poradenstva pre dlhodobo nezamestnaných týkajúceho sa zlepšenia predpokladov ich zamestnateľnosti, odstránenia prekážok zamestnanosti a posúdenia predchádzajúceho úsilia pri hľadaní zamestnania, berúc do úvahy aj ďalšie aspekty zlepšenia kvality ich života.

Prekážky vstupu dlhodobo nezamestnaných na trh práce sú aj nedostatočná kvalifikácia chýbajúce pracovné návyky, často spojené s nedostatkom základných sociálnych zručností. Za týmto účelom budú podporované subjekty sociálnej ekonomiky nielen vhodnými finančnými nástrojmi, ale aj vytvorením legislatívneho prostredia, vychádzajúc zo zahraničných príkladov dobrej praxe a platných európskych pravidiel. Podporia sa tak aj tie hospodárske odvetvia a regióny, ktoré sú svojím charakterom spôsobilé zamestnať dlhodobo nezamestnaných občanov. Novelou zákona o službách zamestnanosti s účinnosťou od 15.

decembra 2015 sa zaviedla definícia subjektu sociálnej ekonomiky. K subjektom sociálnej ekonomiky môžu patriť najmä sociálne podniky pracovnej integrácie, družstvá, chránené dielne alebo chránené pracoviská, občianske združenia, neziskové organizácie, či nadácie. Subjektmi sociálnej ekonomiky môžu byť aj spoločnosti s ručením obmedzeným či akciové spoločnosti, ale iba v prípade, na napĺňajú znaky subjektu sociálnej ekonomiky, teda že majú za svoj prvotný cieľ merateľné pozitívne sociálne vplyvy v súlade so svojimi zakladajúcimi dokumentmi a napĺňajú aj ostatné ustanovené podmienky. V roku 2017 sa pripraví zákon na podporu rozvoja sociálnej ekonomiky. Finančná alokácia z Európskeho sociálneho fondu (ďalej len „ESF“) na podporu sociálnej ekonomiky predstavuje 39 mil. eur (obdobie 2017 až 2020).

Novela zákona o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1.5.2017 zaviedla prísnejšiu reguláciu podmienok, za ktorých uchádzač o zamestnanie môže vykonávať zárobkovú činnosť na základe dohody mimo pracovného pomeru. Toto opatrenie má za cieľ zabrániť dlhodobému zneužívaniu uchádzačov o zamestnanie na vykonávanie práce na základe pracovnoprávneho vzťahu (dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru), zároveň však ponecháva priestor pre skutočnú potrebu privyrobiť si a udržať pracovné návyky. Zároveň sa novelizoval aj zákon o pomoci v hmotnej núdzi – zvýšila sa pomerná časť príjmu, ktorá sa nebude zohľadňovať na účely pomoci v hmotnej núdzi, čo povedie k zvýšenej motivácii poberateľov pomoci v hmotnej núdzi nájsť a udržať si zamestnanie.

Umiestňovanie dlhodobo nezamestnaných sa podporí aj cez neštátne služby zamestnanosti. Finančnými príspevkami sa podporia agentúry dočasného zamestnávania, ktorých úlohou bude umiestniť na otvorenom trhu práce UoZ vedených v evidencii viac ako 24 mesiacov. V období 2017 až 2020 sa projekt podporí z ESF sumou 10 mil. eur.

K zlepšeniu postavenia dlhodobo nezamestnaných na trhu práce prispievajú od roku 2017 programy vzdelávania a rekvifikácie (národné projekty Vzdelávanie UoZ a Vzdelávanie mladých UoZ s finančnou alokáciou 28,9 mil. eur do roku 2022 a 30,9 mil. eur do roku 2019).

V roku 2017 sa tiež spustia nové projekty zamerané na finančnú podporu vytvárania pracovných miest pre dlhodobo nezamestnaných (národné projekty Cesta na trh práce a REŠTART s finančnou alokáciou 49,5 mil. eur a 15,7 mil. eur do roku 2021 z ESF).

Zvyšovanie cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a účinnosti a efektívnosti AOTP

Zvyšovanie cieleného a individualizovaného poskytovania služieb zamestnanosti predstavuje nástroj na zvyšovanie zamestnanosti prostredníctvom znižovania informačnej asymetrie medzi ponukou a dopytom po práci a zlepšenia informovanosti uchádzačov o prácu o ponuke aktívnych opatrení na trhu práce. Do roku 2020 bude vytvorený trojpilierový systém služieb zamestnanosti pozostávajúci z informačno-poradenských služieb, odborných služieb a administratívnych služieb. Plánovaná centralizácia a automatizácia administratívnych činností uvoľní personálne kapacity, ktoré budú alokované na posilnenie informačnoporadenských a odborných služieb, čím sa posilní poskytovanie cielených a individualizovaných služieb zamestnanosti. Podpora klientsky orientovaných služieb sa bude opierať aj o zavedenie nového systému odmeňovania zamestnancov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré bude okrem iného naviazané na dosiahnuté výsledky v oblasti odborných a informačno-

poradenských služieb. Pokračovanie vývoja vnútorného monitorovacieho systému môže významne prispieť k ďalšiemu zvýšeniu efektivity úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Nezávislé pilotné posúdenie efektívnosti výdavkov verejných služieb začalo v roku 2015 ako súčasť hodnotenia efektívnosti verejných výdavkov. Pilotná štúdia revízie výdavkov úradov práce identifikovala dlhodobo nezamestnaných ako prioritnú skupinu UoZ pre služby zamestnanosti. Integrácia tejto cieľovej skupiny na trhu práce bude od roku 2017 podporená segmentáciou (zohľadnením veku UoZ a dĺžkou vedenia v evidencii) a profiláciou UoZ na základe individuálneho posúdenia. Intenzívne odborné poradenstvo bude poskytované kapacitami z vlastných zdrojov a zvýšením personálnych kapacít úradov práce. Pre bilanciu kompetencií UoZ sa využijú externé služby.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí

Podpora šancí mladých ľudí uplatniť sa na trhu práce patrila medzi priority Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2012 – 2016, ktoré zdôraznilo potrebu podpory ich plynulého vstupu na trhu práce, lepšieho prepojenia potrieb hospodárskej praxe so vzdelaním absolventov škôl. Posun v tomto smere priniesla už novela zákona o službách zamestnanosti č.5/2004 Z. z., ktorá nadobudla účinnosť 1. mája 2013. Novela spresnila cieľovú skupinu uchádzačov o zamestnanie, ktorí môžu vykonávať absolventskú prax a zároveň zaviedla podmienku pre vykonávanie absolventskej praxe.

Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016 – 2020 naďalej zdôrazňuje potrebu podpory mladých ľudí pri ich začleňovaní na trh práce, a to najmä tých, ktorí nie sú zamestnaní, nepokračujú v procese vzdelávania, ani sa nezúčastňujú na odbornej príprave (NEET).

Novelou zákona o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1. mája 2017 sa podporilo aplikačnou praxou požadované a očakávané rozšírenie okruhu uchádzačov o zamestnanie – absolventov škôl, za účelom zabezpečenia lepšieho prístupu k získavaniu chýbajúcich odborných zručností a praktických skúseností na pracoviskách zamestnávateľa, čo zvyšuje predpoklady pre ich prvý vstup na trh práce. Z tohto dôvodu bolo zo súčasného znenia zákona vypustené vykonávanie absolventskej praxe v nadväznosti na príslušnú skupinu učebných odborov alebo študijných odborov. Fakultatívny charakter príspevku na vykonávanie absolventskej praxe zostal zachovaný.

Novela z roku 2013 ďalej vytvorila podmienky pre zvýšenie flexibility a individualizovaného prístupu v systéme vzdelávania a prípravy pre trh práce určenom pre nezamestnaných, a to tým, že sa nezamestnaným uchádzačom poskytla možnosť uhradiť náklady na individuálne vzdelávanie a prípravu pre trh práce zabezpečené z vlastnej iniciatívy (s podmienkou získania pracovného miesta aspoň na šesť mesiacov).

Popri tom sa podporilo poskytovanie individualizovaných služieb zamestnanosti znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie, medzi ktorých patria aj absolventi škôl, a to o tzv. bilanciu kompetencií. Ide o zhodnotenie potenciálu mladého uchádzača o zamestnanie, vo vzťahu k trhu práce, vrátane formulovania odporúčaní konkrétnych povolání alebo širšie definovaných oblastí záujmu.

Zamestnanosť mladých bola od roku 2012 podporovaná projektmi z Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia 2007 – 2013 zameranými na vytváranie pracovných miest

vo verejnom a súkromnom sektore pre mladých ľudí (s dôrazom na regióny s najvyššou nezamestnanosťou), s celkovou alokáciou 70 mil. eur.

Vďaka národným projektom, ktoré boli realizované z Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia a boli zamerané na podporu zamestnanosti a znižovanie nezamestnanosti vybraných skupín uchádzačov o zamestnanie sa podporilo vytvorenie viac ako 12 000 nových pracovných miest pre mladých ľudí do 29 rokov.

Kľúčovú aktivitu s presahom do nadchádzajúcich období predstavuje schéma Záruka pre mladých ľudí zohľadňujúca Odporúčanie o zavedení záruky pre mladých ľudí (2013/C120/01), ktoré vyzýva ČŠ, aby mladým ľuďom vo veku do 25 rokov bola poskytnutá ponuka buď kvalitného zamestnania, alebo ponuka ďalšieho vzdelávania, učňovskej prípravy alebo stáže v období štyroch mesiacov po ukončení vzdelávania alebo po strate zamestnania. Záruka pre mladých predstavuje rámec pre celý rad krokov a reforiem ktoré sa zameriavajú na zvýšenie participácie mladých ľudí na trhu práce, ako aj na zvýšenie ich kvalifikácie a pripravenosti pre trh práce. Záruka pre mladých ľudí zároveň prispieva k pokroku v troch národných cieľoch vzťahujúcich sa k stratégii Európa 2020 (dosiahnuť 72 % zamestnanosť osôb vo veku 20-64 rokov, znížiť počet osôb v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia aspoň o 170 000 osôb a znížiť mieru predčasného ukončenia povinnej školskej dochádzky pod 6 %).

Podrobné rozpracovanie Záruky pre mladých je uvedené v Národnom pláne implementácie Záruky pre mladých ľudí v SR. Slovensko na základe bilaterálnych rokovaní s EK v porovnaní s pôvodnou Zárukou pre mladých ľudí posunulo vekovú hranicu z 25 na 29 rokov s podmienkou, že v skupine 25-29 rokov sa Záruka pre mladých ľudí bude vzťahovať najmä na dlhodobo nezamestnaných (nad 12 mesiacov) alebo aspoň nad 6 mesiacov v evidencii uchádzačov o zamestnanie. Aktivity sú rozdelené do kategórie „Včasná intervencia a aktivácia“ a „Podporné opatrenia pre integráciu na trh práce“. Pri posudzovaní žiadostí o poskytnutie štátnej pomoci sa bude zohľadňovať podiel podporených/vytvorených pracovných miest pre túto vekovú skupinu. Ďalej zámer pokračovať v posilňovaní individualizácie poskytovaných služieb zamestnanosti pre mladých ľudí (a to aj intenzívnym využívaním tzv. bilancie kompetencií). Participácia na trhu práce je podporená aj informovaním a poradenstvom o možnostiach prípravy na začatie samostatnej zárobkovej činnosti tým mladým ľuďom, u ktorých možno identifikovať predpoklady pre takýto typ aktivity.

V rámci včasnej intervencie a aktivácie zaviedla SR do systému odborného vzdelávania a prípravy prvky duálneho vzdelávania. Vyznačuje sa úzkym prepojením teoretického vzdelávania v strednej odbornej škole s praktickou prípravou u konkrétneho zamestnávateľa. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR (ďalej len „MŠVVŠ SR“) realizuje národný projekt Duálne vzdelávanie a zvýšenie atraktivity a kvality odborného vzdelávania a prípravy, ktorého oprávneným žiadateľom je Štátny inštitút odborného vzdelávania. Hlavným cieľom národného projektu je transformácia a prestavba stredného odborného vzdelávania na SOŠ vo vybraných skupinách odborov stredného odborného vzdelávania a implementácia prvkov systému duálneho vzdelávania a vytvorenie prepojenia sústavy zamestnávateľ – stredná škola – žiak. Medzi realizované aktivity patrí aj identifikácia potrieb trhu práce, transformácia povolání a zamestnaní na učebné a študijné odbory, verifikácia uplatnenia absolventov všetkých stredných škôl v SR a vytvorenie prevodníka medzi povolaním, zamestnaním a učebným, študijným odborom.

V priebehu roka 2018 pripravuje MŠVVŠ SR výzvy, ktoré budú zamerané na zvýšenie kvality celoživotného vzdelávania a prepojenie vysokoškolského vzdelávania s potrebami praxe (realizácia profesijne orientovaných bakalárskych programov).

Zároveň s cieľom predchádzať nesprávnej voľbe povolania u žiakov ZŠ a SŠ poskytujú úrady práce, sociálnych vecí a rodiny informačné a poradenské služby pri voľbe povolania. V rámci týchto služieb zamestnanci úradu práce, sociálnych vecí a rodiny organizujú skupinové alebo individuálne poradenské aktivity (vrátane búrzh informácií a pod.) priamo na školách, niekedy aj so zapojením ďalších inštitucionálnych partnerov (napríklad Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie).

MPSVR SR začalo v druhom kvartáli roka 2017 s realizáciou národného projektu „Vzdelávanie mladých uchádzačov o zamestnanie“, ktorý pomáha zvyšovať zamestnateľnosť mladých ľudí do 29 rokov, u ktorých bol identifikovaný nesúlhad vzdelania s potrebami trhu práce. Hlavným cieľom národného projektu je príprava na trh práce formou vzdelávania a prípravy pre trh práce alebo rekvalifikácie alebo posilnením kľúčových kompetencií.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí je kľúčovou prioritou, čo preukazuje aj spustenie nového Operačného programu Ľudské zdroje na programové obdobie 2014 – 2020 (ďalej len „OP ĽZ“). Jeho súčasťou je Prioritná os 2 (ďalej len „PO“) „Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí“ a jej investičná priorita „Trvalo udržateľná integrácia mladých UoZ, najmä tých, ktorí nie sú zamestnaní, ani nie sú v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy na trh práce, vrátane mladých ľudí ohrozených sociálnym vylúčením a mladých ľudí z marginalizovaných komúnit, vrátane vykonávania systému záruk pre mladých ľudí. Cílené aktivity sú plánované nie len v rámci PO 2 „Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí“, ale tiež ako súčasť PO 1 „Vzdelávanie“, 3 „Zamestnanosť“, 4 „Sociálne začlenenie“ ako aj 5 „Integrácia marginalizovaných rómskych komúnit“. Podpora mladých je priamo súčasťou aj ďalších aktivít operačného programu.

Jedným z najvýraznejších opatrení sa stal nový legislatívny rámec na podporu zamestnávania mladých ľudí, zavedený novelou zákona o službách zamestnanosti s účinnosťou od 1. 1. 2015. Ide o príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní. Príspevok môže úrad práce, sociálnych vecí a rodiny poskytnúť zamestnávateľovi, ktorý na vytvorené pracovné miesto prijme do pracovného pomeru uchádzača o zamestnanie (UoZ), ktorý má menej ako 25 rokov a je vedený v evidencii UoZ najmenej tri mesiace, alebo UoZ, ktorý je mladší ako 29 rokov veku a je v tejto evidencii vedený najmenej šesť mesiacov. Podmienkou je, že UoZ pred prijatím na vytvorené pracovné miesto nemal pravidelne platené zamestnanie (t. j. nikdy nemal zamestnanie, ktoré trvalo najmenej šesť po sebe nasledujúcich mesiacov). Príspevok sa poskytuje najmenej počas 6 a najviac počas 12 kalendárnych mesiacov, pričom jeho výška je diferencovaná v závislosti od priemernej miery evidovanej nezamestnanosti.

MPSVR SR v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny pripravilo a zaviedlo národné projekty zamerané na podporu zamestnanosti mladých ľudí. K 19. 08. 2017 bolo od začiatku realizácie národných projektov podporených viac ako 19 000 mladých ľudí.

Rovnováha medzi pracovným a rodinným životom

Podpora zosúladovania pracovného a rodinného života je kľúčovou súčasťou politik sociálneho začlenenia a znižovania chudoby, keďže má silný potenciál prinášať viacnásobné pozitívne efekty v oblasti zamestnanosti, rodovej rovnosti, rovnosti príležitostí a redukcie medzigeneračného prenosu znevýhodnení. Cieľom podpory zosúladovania pracovného a rodinného života nie je len vťahnutie čo najväčšieho počtu žien na trh práce, ale aj dosahovanie spravodlivejšej distribúcie zodpovedností v rámci domácností, ústretovosť zo strany zamestnávateľov umožnením flexibilného pracovného času, kratších pracovných úväzkov a v neposlednom rade aj podpora kognitívneho a sociálneho rozvoja detí bez ohľadu na ich znevýhodnenie v prostredí rovesníckeho kolektívu.

Stratégie podpory zosúladovania pracovného a súkromného života pozostávajú z množstva rôznych prvkov a vyžadujú angažovanosť rôznych aktérov. Kľúčovými prvkami súboru opatrení sú zariadenia poskytujúce služby starostlivosti o deti predovšetkým do troch rokov veku vrátane, nárok na materskú dovolenku a rodičovskú dovolenku, pružný pracovný čas, delené pracovné miesto, domácka práca a telepráca a pod. Opatrenia na zosúladenie rodinného a pracovného života sú na národnej úrovni súčasťou štátnej politiky, významné miesto ale pripadá aj zamestnávateľom; nemenej významným spôsobom sa na nej môžu podieľať aj obce a iní aktéri (odbory, MVO a pod.).

V oblasti formálnej starostlivosti o deti v predškolskom veku SR zaostáva za tzv. Barcelonskými cieľmi EÚ²⁴. Hodnota ďalšieho dôležitého ukazovateľa - miery zaškolenosti - síce stúpa s vekom a vo vekových skupinách štvor- a päťročných detí je vysoko nadpriemerná, ale údaje poukazujú na previs dopytu nad ponukou týchto zariadení. Situácia je kritická najmä pre mladšie deti. Nedostatok kvalitných, geograficky a cenovo prístupných zariadení pre deti mladšie ako tri roky a trojročné deti je v tomto ohľade najväčšou výzvou pre dlhodobú stratégiu sociálneho začleňovania a boja proti chudobe. Cieľom je zvýšiť možnosť voľby v rámci systému rodinno-politických opatrení, podporiť osobnostný a sociálny rozvoj detí a podporiť prechody z ekonomickej neaktivity a nezamestnanosti na trh práce. Cieľom je naďalej zvyšovať podporu prístupu k starostlivosti o deti pre osoby žijúce v sociálne vylúčených lokalitách. Absolvovanie predprimárneho vzdelávania v materských školách a návšteva zariadení predškolskej starostlivosti zásadne prispieva k vyrovnávaniu šancí a príprave na povinnú školskú dochádzku. Za účelom vytvorenia podmienok pre zvýšenie dostupnosti kvalitných, udržateľných a cenovo dostupných služieb starostlivosti o dieťa sú nastavené tak podmienky, ako aj finančné prostriedky z európskych štrukturálnych investičných fondov. Ich použitie a podmienky sú špecifikované v OP ĽZ a v Integrovanom regionálnom operačnom programe 2014 – 2020 (synergická podpora). V rámci právnej úpravy sociálnych služieb zákona č. 40 /2017 Z. z., ktorou sa novelizoval a dopĺňal zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách s účinnosťou od 1. marca 2017 sa legislatívne ukotvilo a novo vymedzilo zameranie sociálnych služieb na podporu rodín s deťmi, na podporu zosúladovania rodinného života a pracovného života. Upravilo sa poskytovanie starostlivosti

²⁴ Ktoré na svojom zasadnutí v roku 2002 v Barcelone stanovila Európska rada. Tieto ciele určujú, aby „ČŠ by mali odstrániť prekážky v účasti žien na trhu práce a s prihliadnutím na dopyt a v súlade so svojimi vnútroštátnymi systémami v danej oblasti zriadiť do roku 2010 zariadenia starostlivosti pre najmenej 90 % detí vo veku od troch rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky a pre najmenej 33 % detí vo veku do troch rokov“.

o dieťa do troch rokov veku, alebo do šiestich rokov veku, ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom, najmä v čase, keď rodič alebo iná osoba, ktorá má toto dieťa zverené do osobnej starostlivosti, vykonáva zárobkovú činnosť alebo študuje na strednej škole alebo vysokej škole a z tohto dôvodu nemôže poskytovať osobnú starostlivosť dieťaťu. Službu na podporu zosúladovania rodinného života a pracovného života je možné flexibilne poskytovať terénnou formou (prostredníctvom opatrovateľa detí poskytujúceho starostlivosť o dieťa v domácom prostredí dieťaťa), alebo ambulatnou formou sociálnej služby (prostredníctvom opatrovateľa detí poskytujúceho starostlivosť o dieťa vo svojom domácom prostredí, v účelovo vyčlenenom priestore zamestnávateľa rodiča alebo v zariadení starostlivosti o dieťa do troch rokov veku). V systéme sociálnych služieb sa vytvoril jednotný rámec pre činnosť fyzických a právnických osôb poskytujúcich starostlivosť pre túto vekovú kategóriu detí, pričom sa upravili aj kvalifikačné predpoklady zamestnancov, personálne štandardy, vecný rozsah poskytovaných odborných činností, obslužných činností a spôsob ich vykonávania, zabezpečenie kontrolnej činnosti a registrácie poskytovateľov služieb starostlivosti o dieťa do troch rokov veku, ako aj dohľad nad poskytovanou starostlivosťou zo strany príslušných orgánov.

Popri rodičovskom príspevku je v súčasnosti poskytovanie služieb starostlivosti o dieťa v predškolskom veku podporované aj príspevkom na starostlivosť o dieťa. Príspevok slúži na úhradu výdavkov na starostlivosť o dieťa počas zárobkovej činnosti alebo denného štúdia rodiča na strednej alebo vysokej škole do stanovenej výšky. Rodičia, ktorí sa rozhodli pre návrat alebo vstup na trh práce, poprípade štúdiom na vysokej alebo strednej škole pred ukončením rodičovskej dovolenky majú možnosť využiť príspevok na starostlivosť o dieťa, ktorý je určený na podporu zabezpečenia starostlivosti o dieťa do troch resp. šiestich rokov veku dieťaťa, ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom. Toto opatrenie, financované prevažne z prostriedkov ESF, je zaradené aj v tomto programovom období.

Problematika zosúladovania práce a rodinného života nie je len vecou starostlivosti o dieťa. Pozornosť bude venovaná aj osobám starajúcich sa o ďalších závislých členov domácnosti a podpore kombinácie práce a povinností v rodine.

Prístup ku kvalitným službám

Prístup ku kvalitným službám je jeden z pilierov stratégie aktívneho začleňovania a prístupu založeného na sociálnych investíciách. SR realizovala v poslednom období viacero významných zmien, ktoré zlepšujú situáciu v danej oblasti. Zákon č. 485/2014 Z.z., ktorý novelizoval zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnych službách“) s účinnosťou od 1. januára 2014 podporil využiteľnosť sociálnej práce aj v oblasti sociálneho začleňovania a boja proti chudobe. Došlo k rozšíreniu taxatívneho vymedzenia sociálne nepriaznivých situácií,²⁵ v ktorých možno intervenovať. Novela zákona posilnila a rozšírila možnosti poskytovania služieb definovaním

²⁵ K nedostatku prostriedkov, zdravotnému postihnutiu, vysokému veku, a opatrovania zdravotne postihnutého pribudli škodlivé životné návyky a spôsob života, dieťa do siedmich rokov so zdravotným postihnutím, obeť správania iných fyzických osôb (obeť násillia a rodovo podmieneného násillia) a zotrúvanie v priestorovo segregovanej lokalite s podmienkami pre reprodukciu chudoby (§ 2).

„priestorovo segregovanej lokality“ a „koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby“. Priestorovo segregovaná lokalita je definovaná ako priestor vymedzený bytovým domom, ulicou, mestskou časťou, obcou alebo zotrúvanie v lokalite mimo územia obce bez základnej občianskej vybavenosti (§2, ods. 8). Koncentrovaná a generačne reprodukováaná chudoba je definovaná ako dlhodobá pretrúvajúca nepriaznivá sociálna situácia skupiny fyzických osôb z dôvodu výskytu viacerých negatívnych javov súčasne, ktorými sú najmä vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, hmotná núdza, nízka úroveň vzdelanosti, nedostatočné hygienické návyky, nedostupnosť tovarov a služieb a výskyt sociálno-patologických javov s vysokou toleranciou k nim (§ 2, ods. 9). Do uvedeného zákona sa zaviedol celý nový okruh (samostatná skupina) sociálnych služieb, ktoré majú spoločný cieľ a charakter, a tým je poskytnutie krízovej intervencie (upravuje § 24 zákona o sociálnych službách). Tento pojem komplexnejšie vyjadruje rozsah a diverzitu (rôznorodosť) nepriaznivých sociálnych situácií, ktoré sa majú uvedenými sociálnymi službami riešiť, vrátane služieb na zabezpečovanie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb. Zavedením nového okruhu dochádza k definovaniu sociálnych služieb, ktoré doteraz v slovenskej legislatíve absentovali (Terénna sociálna služba krízovej intervencie, Komunitné centrum), ale aj k preskupeniu niektorých sociálnych služieb, ktoré majú charakter sociálnych služieb krízovej intervencie a boli doposiaľ upravené v inej skupine sociálnych služieb (Nízkoprahové denné centrum, Integrované centrum, Nocľaháreň, Útulok, Domov na polceste, Nízkoprahová sociálna služba pre deti a rodinu, Zariadenie núdzového bývania). Sociálne služby krízovej intervencie sa poskytujú na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby z dôvodu, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, pre svoje životné návyky, spôsob života, závislosť od návykových látok alebo návykových škodlivých činností, pre ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav, pre ohrozenie správaním iných fyzických osôb alebo, ak sa stala obeťou správania iných fyzických osôb alebo pre zotrúvanie v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby. Vzhľadom na charakter dôvodov, ktoré ohrozujú, vylučujú alebo prehľbujú sociálne vylúčenie klientov, je ustanovené, že tieto sociálne služby môžu mať nízkoprahový charakter. Za sociálnu službu, ktorá má nízkoprahový charakter sa považuje sociálna služba, ktorá je pre fyzickú osobu (FO) ľahko dostupná, najmä vzhľadom na miesto, v ktorom sa zdrújava a na výšku úhrady za sociálnu službu. Sociálna služba sa poskytuje anonymne bez preukazovania identity tejto fyzickej osoby dokladom totožnosti a bez ohľadu na prejavy požitia návykovej látky. Cieľom sociálnej služby s nízkoprahovým charakterom je uľahčiť FO kontakt so sociálnym prostredím, prístup k sociálnym službám a tým podporiť jej začlenenie do spoločnosti. Jednou z vážnych úloh podporujúcich zvyšovanie kvality nielen sociálnych služieb je jednak úloha pokračovať v profesionalizácii sociálnej práce v súlade s európskymi trendmi²⁶, ako aj zabezpečenie adekvátneho financovania sociálnych služieb. Proces profesionalizácie, inštitucionalizácie a špecializácie sociálnej práce bol podporený aj prijatím zákona č.219/2014 Z.z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Vzhľadom na fakt, že sa jedná o prvú

²⁶ Európska sociálna charta o.i. v čl.14 obsahuje záväzok podporovať alebo organizovať služby použitím metód sociálnej práce, ktoré pomôžu jednotlivcom a skupinám v spoločnosti pri ich rozvoji a prispôsobení sociálnemu prostrediu.

právnú úpravu sociálnej práce tohto charakteru v SR, v nasledujúcom období bude potrebné dôsledné monitorovanie profesionalizácie výkonu sociálnej práce v praxi.

Vláda SR svojím uznesením č. 761/2011 zo dňa 30.11. 2011 schválila Stratégiu deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR, a to v súlade s celosvetovým trendom systematického odstraňovania doposiaľ prevažujúceho modelu inštitucionálnej segregovanej starostlivosti poskytovanej ľuďom dlhodobo odkázaným na pomoc inej osoby a jeho nahradením modelom komunitných služieb a opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v prirodzenom sociálnom prostredí komunity.

V súlade so záväzkami obsiahnutými v Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2016 - 2020, „vláda si uvedomuje dôležitosť kvalitných a efektívnych sociálnych služieb zameraných na adekvátne naplnenie potrieb odkázaných ľudí. Vláda bude pokračovať v podpore procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb“. Proces deinštitucionalizácie sociálnych služieb, je jedným z cieľov súčasnej politiky Európskej únie v oblasti sociálnej inklúzie a zdravotného postihnutia a je súčasťou záväzkov SR v medzinárodnej ľudsko - právnej agende (ide o Európsku stratégiu pre oblasť zdravotného postihnutia pre roky 2010 až 2020, Spoločné európske smernice pre prechod z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť, Nástroje na využívanie štrukturálnych fondov na prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť, Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a opčný protokol k tomuto Dohovoru, Dohovor OSN o právach dieťaťa, Európsku sociálnu chartu).

MPSVR SR v rámci vypracovaných a schválených Národných priorít rozvoja sociálnych služieb na roky 2015 - 2020 ustanovilo ako jednu z národných priorít „podporu prechodu prijímateľov sociálnych služieb z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť“. Predpokladom na dosiahnutie tejto priority je:

- podporovať a budovať vybrané druhy terénnych, ambulantných a pobytových služieb na komunitnej úrovni posilňujúcich nezávislý život (napr. zariadenia podporovaného bývania, podpora samostatného bývania), čo predpokladá ukončenie poskytovania pôvodných pobytových sociálnych služieb inštitucionálneho charakteru tak, aby prijímatelia/ľky celoročných pobytových služieb mohli opustiť pôvodné pobytové zariadenie,
- zvýšiť informovanosť odborníkov/čok a verejnosti prostredníctvom cielených kampaní o zámeroch a procese prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť.

Na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb vypracúvajú a schvaľujú obce komunitný plán sociálnych služieb pre svoj územný obvod; na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb a komunitných plánov sociálnych služieb obcí vo svojom územnom obvode vypracúvajú a schvaľujú vyššie územné celky koncepciu rozvoja sociálnych služieb vo svojom územnom obvode.

Zmena systému poskytovania celoročných pobytových sociálnych služieb na komunitné služby bolo hlavným cieľom pilotného Národného projektu „Podpora procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb“ (ďalej NP DI), ktorý sa realizoval v rokoch 2013 – 2015 v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Do projektu bolo zapojených 6 samosprávnych krajov a 10 zariadení soc. služieb. V pilotnom NP DI v rámci vzdelávania bolo vyškolených 409 účastníkov (najmä zamestnancov zariadení sociálnych služieb a prijímateľov sociálnych služieb, zamestnancov štátnej správy a územnej samosprávy), čím je príslušný ukazovateľ projektu naplnený na 102, 25 % a

zapojené zariadenia sú pripravené a zainteresované osoby sú vyškolené na proces transformácie a v súčasnosti pracujú na Transformačných plánoch svojich zariadení, aby sa mohli po zverejnení výzvy uchádzať o podporu z Integrovaného regionálneho operačného programu.

V oblasti podpory procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb ministerstvo pripravilo nový Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v systéme sociálnych služieb na roky 2016 – 2020. Jednotlivé úlohy Národného akčného plánu DI sú realizované so zreteľom na udržateľnosť služieb komunitného charakteru, v zmysle: komunitné sociálne služby – individualizované služby poskytované v prirodzenom sociálnom prostredí ako jedného z pilierov nezávislého života. Cieľom tohto dokumentu je stanoviť ciele a opatrenia pre pokračovanie v procese DI, pre nastavenie postupov, pomocou ktorých sa inštitucionálna starostlivosť o osoby so zdravotným postihnutím a seniorov postupne nahradí komunitnými službami v závislosti od individuálnych potrieb ich klientov - prijímateľov týchto služieb.

Konkrétnym plánovacím dokumentom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, pomocou ktorého sa zabezpečuje napĺňanie Stratégie deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti, v ktorej sú uvedené základné zámery MPSVR SR vychádzajúce zo smernice OSN o náhradnej starostlivosti na základe odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č.5 z roku 2005 je Koncepcie zabezpečenia výkonu súdnych rozhodnutí na roky 2012 - 2015 s výhľadom do roku 2020 - Plán transformácie a deinštitucionalizácie ústavnej starostlivosti v detských domovoch . Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí bola spracovaná na základe spolupráce Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny, MPSVR SR, zariadení a akreditovaných subjektov, oprávnených vykonávať opatrenia sociálnoprávnej ochrany. Koncepcia vychádza z ôsmich základných zásad: zásada starostlivosti a výchovy v rodinnom prostredí, zásada uprednostňovania starostlivosti pre dieťa v širších rodinnom prostredí pred starostlivosťou v ústavných zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu, zásada umiestňovania detí do profesionálnych rodín pre ich umiestňovaním na skupinách, zásada prednosti vykonávania súdneho rozhodnutia na skupine v samostatných domoch, bytoch ak nie je možné prijať dieťa do profesionálnej rodiny, uprednostňovania domovov detí pred centrami detí, zachovávanie súrodeneckých vzťahov, umiestnenie detí čo najbližšie k prirodzenému rodinnému prostrediu a nakoniec – integrácia detí, ktoré vyžadujú zvýšenú starostlivosť z dôvodu zdravotného stavu, porúch správania, drogovej závislosti, týrania, či zneužívania. V roku 2016 MPSVR SR schválilo aktualizáciu Koncepcie zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately detí na roky 2016 – 2020 Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti. Koncepcia nadväzuje na predchádzajúce koncepcie a rozpracováva do konkrétnych úloh a postupov na podmienky SR ciele a ustanovenia Smernice OSN o náhradnej starostlivosti, odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. 5 z roku 2005 o právach detí žijúcich v rezidenčných inštitúciách rešpektujúc pritom východiská a odporúčania uvedené v Správe Ad hoc expertnej skupiny komisie EK o prechode z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť. Koncepcia predstavuje základný koncepčný a plánovací dokument, v ktorom sú rozpracované strategické rozvojové zámery rezortu práce sociálnych vecí a rodiny v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, osobitne v oblasti náhradnej starostlivosti. Koncepcia je

zároveň konkrétnym plánovacím dokumentom na naplnenie Stratégie deinštitucionalizácie v časti náhradnej starostlivosti.

V oblasti násilia páchanom na deťoch bola vládou SR prijatá Národná stratégia na ochranu detí pred násilím. Ide o prvý ucelený dokument, ktorý na národnej úrovni, obsahuje zámery a priority na ochranu detí pred násilím. V súčasnosti sa realizujú priority vyplývajúce z piatich strategických cieľov (vytvorenia národného koordinačného rámca, ktorý bude problematiku násilia páchanom na deťoch zastrešovať, zabezpečenie monitoringu a hodnotenia systémov ochrany, predchádzanie inštitucionálnemu a systémovému porušovaniu práv dieťaťa, zefektívnenie kvality výkonu politik a zvýšenie celkovej informovanosti o problematike násilia páchanom na deťoch).

Pozornosť bude naďalej venovaná podpore nezávislého spôsobu života osôb so zdravotným postihnutím a podpore ich začlenenia do spoločnosti tak, aby mali prístup k celému spektru podporných služieb, ktoré sú nevyhnutné pre zabránenie ich izolácii alebo segregácii. Bude sa presadzovať, aby komunitné služby a zariadenia pre širokú verejnosť boli za rovnakých podmienok prístupné osobám so zdravotným postihnutím a aby zohľadňovali ich potreby. Zabezpečí sa prevencia, identifikácia a odstraňovanie bariér pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré bránia prístupu k informáciám, informačným systémom a službám, vrátane komunikácie s verejnou správou a službami poskytovanými verejnosťou. Pre zvyšovanie kvality života ľudí so zdravotným postihnutím je potrebné zapájanie ich reprezentatívnych organizácií do monitorovania vykonávania Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Taktiež sa javí ako potrebné zefektívniť nástroje integrácie osôb s ťažkým zdravotným postihnutím za účelom dosiahnutia optimalizácie a adresnosti peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia ako aj zvýšiť podporu neformálnych opatrovateľov osôb s ťažkým zdravotným postihnutím. Ministerstvo dopravy a výstavby SR poskytuje dotácie na obstaranie nájomných bytov na účel sociálneho bývania v rámci existujúceho Programu rozvoja bývania. V rámci programu je možné podporovať aj obstaranie bezbariérových nájomných bytov. Ďalej vlastníci budovy (relevantný subjekt) zabezpečia spôsob financovania zabezpečenia bezbariérovosti budov štátnej správy, samosprávy a verejno-právnych inštitúcií ako aj podmienky pravidelného monitorovania dodržiavania bezbariérového prístupu.

V rámci všeobecného systému vzdelávania sa pripravujú podmienky pre zvyšovanie miery individualizovanej podpory pre deti a žiakov so zdravotným postihnutím, a to podporou zamestnávania pedagogických asistentov, školských psychológov a školských špeciálnych pedagógov a liečebných pedagógov v školách a školských zariadeniach. Vytvorí sa aj podmienky pre tvorbu nových vzdelávacích programov, zodpovedajúcich potrebám trhu, a pre zlepšenie prístupu k aktivitám v rámci celoživotného vzdelávania pre osoby so zdravotným postihnutím.

V oblasti zamestnanosti bude naďalej podporovaný rozvoj kariérneho poradenstva pre osoby so zdravotným postihnutím a tvorba opatrení na zamestnávanie na otvorenom trhu práce.

Prístup k bývaniu predstavuje zásadnú podmienku dôstojného života. Zároveň môže pozitívne ovplyvňovať mobilitu pracovnej sily. Cenová a fyzická dostupnosť bývania je na Slovensku obmedzená, čo je spôsobené aj nerozvinutosťou nájomného sektora. Bývanie so sebou však prináša viaceré riziká, spojené najmä s jeho finančnou udržateľnosťou. MPSVR

SR zväži legislatívnu úpravu poskytovania príspevku na bývanie, ktorej predpokladom je však zabezpečenie finančných prostriedkov štátneho rozpočtu.

Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít

Príslušníci marginalizovaných rómskych komunít čelia sociálnemu vylúčeniu v mnohých oblastiach, čo vedie k vzájomnému posilňovaniu existujúcich znevýhodnení a ich negatívnych dopadov. Takáto situácia si vyžaduje komplexný, integrovaný prístup, ktorý zdôrazňuje aj Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020 hlásiaca sa k ideám obsiahnutým v stratégii Európa 2020 a v Rámci EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020²⁷, ktorý vyzýva ku koordinovanému postupu pri presadzovaní politik sociálneho začleňovania vo vzťahu k Rómom v štyroch hlavných oblastiach – v prístupe ku vzdelaniu, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývaniu, pričom boli zohľadnené aj prierezové témy ako sú rovnosť príležitostí, boj proti chudobe a predchádzanie diskriminácii. Ambíciou stratégie je integrovať doterajšie iniciatívy a intervencie tak, aby sa v rovnakej miere sledovali tri ciele – zlepšenie sociálno-ekonomického postavenia rozšírením reálnych možností zamestnať sa, rozvíjanie ľudského kapitálu prostredníctvom lepšieho vzdelávania a zdravotnej starostlivosti a posilnenie sociálneho kapitálu a rozvoja komunity prostredníctvom vyšších kompetencií a posilnenia participácie rómskej populácie na spoločenských a občianskych aktivitách. Pri definovaní prioritných oblastí pre SR sa vychádzalo z *Revidovaného národného akčného plánu Dekády začleňovania Rómov 2005 - 2014 na obdobie rokov 2011 – 2015*.²⁸ Išlo o oblasti pokrývajúce hlavné aspekty sociálneho vylúčenia Rómov na Slovensku: oblasť vzdelávania, zamestnanosti, zdravia, bývania, finančného začlenenia, nediskriminácie a prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti. Revidovaný národný akčný plán Dekády bol určený na obdobie do roku 2015. Koncom tohto obdobia vznikla teda potreba prípravy aktualizovaných akčných plánov, čo ostatne predpokladalo aj uznesenie vlády SR č. 1/2012. Následne boli uznesením vlády SR č. 87 z 22. februára 2017 prijaté Aktualizované akčné plány Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2016 -2018 pre oblasti: D.2.1 oblasť vzdelávania, D.2.2 oblasť zamestnanosti, D.2.3 oblasť zdravia, D.2.4 oblasť bývania a nový akčný plán pre oblasť D.2.5 oblasť finančného začlenenia, ktoré zohľadňujú Odporúčania Rady EÚ z 9. decembra 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov v ČŠ²⁹ (Ú. v. EÚ 2013/C 378/01 z 24. decembra 2013).

V novom programovom období 2014-2020 boli v rámci OP LZ zdroje pripravené investičné priority týkajúce sa jednotlivých aspektov sociálneho vylúčenia marginalizovaných rómskych komunít. V centre pozornosti je podpora predprimárneho vzdelávania a prístupu k inkluzívnemu vzdelávaniu. Inkluzívne vzdelávanie je založené na odstraňovaní bariér brániacich rovnocennému prístupu k vzdelávaniu a na rešpektovaní individuálnych schopností a potrieb detí. K podpore inkluzívneho vzdelávania z európskych štrukturálnych a investičných fondov bude patriť aj podpora práce asistentov učiteľa.

²⁷ Oznámenie Komisie z apríla 2011 *Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:258:0006:0009:SK:PDF>

²⁸ Uznesenie Vlády SR č. 522/2011

²⁹ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/139979.pdf.

Ďalším typom aktivít, ktoré sú podporované v tomto programovom období, sú intervencie v prospech zvýšenia zamestnanosti príslušníkov a príslušníčok marginalizovaných rómskych komunít. Patrí sem cielené a individualizované poskytovanie poradenstva a odborných služieb v rámci služieb zamestnanosti i podpora inovatívnych programov orientovaných na zvyšovanie zamestnanosti na lokálnej úrovni prostredníctvom sociálnych a obecných podnikov. Predpokladom úspechu na trhu práce je intenzívna terénna sociálna práca a budovanie komunitných centier a vykonávanie asistenčných služieb v rámci projektu „Zdravé komunity“. Tieto dve aktivity predstavujú jeden zo základných pilierov strategického prístupu k sociálnemu začleňovaniu marginalizovaných rómskych komunít, pretože prinášajú pozitívnych efektov vo viacerých oblastiach (napríklad aj v oblasti zdravotníckej osvetly, zlepšení štandardov hygieny a pod.).

Tretou veľkou oblasťou aktivít budú intervencie smerom k rozvoju vybavenosti marginalizovaných rómskych komunít. Existujúce analýzy (napr. UNDP 2006 a 2012) ukázali alarmujúci stav technickej vybavenosti, infraštruktúry a podmienok bývania. Je potrebné investovať finančné zdroje do zavedenia inžinierskych sietí, posilnenia prístupu k pitnej a úžitkovej vode, do dokončenia alebo výstavby prístupových ciest ako i do nastavenia systému odvozu komunálneho odpadu. V oblasti bývania budú vytvárané podmienky pre rozvoj systému prestupného bývania a vznik integrovaných foriem bývania, ktoré rozvíjajú participáciu obyvateľov, ich zodpovednosť a snahu o štandardné bývanie. V súlade s dobrou praxou a skúsenosťou s programami mikropôžičiek, ktoré realizovali nevládne organizácie, bude v programovom období podporené zavedenie finančnej podpory pre svojpomocnú výstavbu.

Podpora zvýšenia adresnosti v systéme sociálnych transférov

Dôležitú úlohu pri redukcii rizika chudoby zohráva nastavenie systému sociálnej ochrany a jej výdavky, t. j. sociálne transfery vrátane starobných a pozostalostných dávok. Sociálne transfery na Slovensku úspešne redukujú riziko príjmovej chudoby so zameraním na ochranu ich poberateľov pred chudobou a sociálnym vylúčením. V prípade neposkytovania sociálnych transférov s výnimkou starobných a pozostalostných dávok v roku 2016 by sa miera rizika chudoby zvýšila o 5,7 p. b. na 18,4 % a v prípade neposkytovania sociálnych transférov vrátane starobných a pozostalostných dávok by sa miera rizika zvýšila o 25,2 p. b. na 37,9 %. Vplyv sociálnych transférov na zníženie rizika chudoby (s výnimkou starobných a pozostalostných dávok) predstavoval 31 % a v prípade sociálnych transférov vrátane starobných a pozostalostných dávok ich vplyv na zníženie rizika chudoby predstavoval až 66,5%. Napriek vysokej účinnosti sociálnych transférov existuje vysoké ohrozenie chudobou, a to najmä medzi niektorými typmi domácností s deťmi. O ťažkostiach s prístupom k adekvátnemu príjmu hovoria aj údaje o výskyte materiálnej deprivácie v oblasti základných potrieb ako je strava, bývanie, ale aj v oblasti saturácie potrieb a záujmov detí.

Na strane druhej, sociálne transfery môžu byť spolu s odvodmi a daňami z potenciálneho zamestnania bariérou pre uplatnenie sa na trhu práce, resp. môžu viesť k zotrúvaniu v odkázanosti na sociálne transfery a oslabeniu motivácie hľadať ďalšie zdroje príjmu.

Na podporu prijatia nízko plateného zamestnania sa zaviedlo od januára 2014 v rámci nového zákona³⁰ opatrenie – osobitný príspevok, ktorý má motivovať fyzické osoby nielen k uplatneniu sa na trhu práce, ale taktiež ich záujmu udržať si zamestnanie s nízkou mzdou.

Následne sa v záujme zvýšenia prínosu, motivácie a výraznejšieho prepojenia poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi dlhodobo nezamestnaným alebo dlhodobo neaktívnym osobám v produktívnom veku s uplatnením sa na trhu práce a udržaním si zamestnania od 1. januára 2015³¹ vymedzili nové podmienky pre vznik nároku na osobitný príspevok, a to súbehom tejto finančnej podpory, príjmu zo zamestnania a pomoci v hmotnej núdzi. Zmena umožnila súbeh poskytovania osobitného príspevku s poskytovanou pomocou v hmotnej núdzi občanovi, ktorý po dlhobnej neaktivite nastúpi do pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu. Zároveň sa pre vznik nároku na osobitný príspevok upravila aj podmienka uzatvorenia pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu najmenej v rozsahu polovice ustanoveného týždenného pracovného času a podmienka dohodnutej maximálnej výšky príjmu z tohto vzťahu z pôvodného trojnásobku na dvojnásobok minimálnej mzdy (6 mesiacov v sume 126,14 Eur a ďalších 6 mesiacov v sume 63,07 Eur).

Zavedenie poskytovania osobitného príspevku možno hodnotiť jednoznačne pozitívne, predovšetkým jeho prepojenie s nástrojmi politiky zamestnanosti.

V nadväznosti na uvedené pozitívne skúsenosti s poskytovaním osobitného príspevku od 1. mája 2017 nadobudla účinnosť novela zákona o pomoci v hmotnej núdzi, ktorej cieľom je ešte výraznejšie podporiť motiváciu k prijatiu a udržaniu si aj nízko plateného zamestnania u dlhodobo nezamestnaných alebo dlhodobo neaktívnych členov domácnosti, tým, že za príjem na účely posudzovania a poskytovania pomoci v hmotnej núdzi sa nebude považovať 50 % z príjmu člena domácnosti z jeho pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu, ktorému sa poskytuje osobitný príspevok (do 1. mája 2017 to bolo 25 %). Predpokladáme, že týmto opatrením dôjde k zvýšeniu počtu dlhodobo nezamestnaných a neaktívnych osôb v produktívnom veku, ktorých sa po nastúpení do pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu po dlhobnej neaktivite bude týkať súbeh poskytovania osobitného príspevku s poskytovanou pomocou v hmotnej núdzi a mzdou. Pozitívne budú ovplyvnené všetky domácnosti v systéme pomoci v hmotnej núdzi, v ktorých je aspoň jeden člen, ktorému sa poskytuje osobitný príspevok. Ide tak o jednotlivcov, dvojice bez detí ako aj rodiny s deťmi. Týka sa to tých domácností, ktoré napriek tomu, že aspoň jeden z jej členov sa zamestná zostávajú v systéme pomoci v hmotnej núdzi, t. j. najmä rodín s deťmi. Ide o pozitívny vplyv na príjmovú situáciu týchto rodín, ako aj zníženie rizika chudoby. Pôjde o zvýšenie príjmu domácnosti v dôsledku nižšieho započítavania príjmu z pracovného pomeru u člena domácnosti, ktorí je príjemcom osobitného príspevku.

Podpora aktívneho začlenenia stojí na posilňovaní aktivizujúcich prvkov ako aj poskytnutí adekvátneho príjmu v prípade, že aktivizácia nie je možná. Fungovanie systému sociálnych transferov, ako aj daní a odvodov a ich dopady na situáciu najviac ohrozených skupín si vyžaduje pravidelnú analýzu a vyhodnocovanie prostredníctvom dostupných nástrojov, za účelom ich efektívnejšieho nastavenia predovšetkým v záujme zníženia finančnej záťaže domácností ohrozených rizikom chudoby alebo sociálnych vylúčením.

³⁰ zákon č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³¹ zákon č. 308/2014 Z. z., ktorým mení a dopĺňa zákon o pomoci v hmotnej núdzi

4) MECHANIZMUS MONITOROVANIA A HODNOTENIA

Jedným z predpokladov úspešného napĺňania stanovených priorít a cieľov je vhodné nastavenie mechanizmov monitorovania a hodnotenia. Tie predstavujú dôležitý zdroj informácií o podmienkach, ktoré sú predmetom politických intervencií, ako aj o efektoch, ktoré implementované intervencie prinášajú. Monitorovanie a hodnotenie možno rozčleniť do dvoch oblastí, ktoré sa vzájomne podmieňujú: stanovenie adekvátnych ukazovateľov a nastavenie procesov ich monitorovania a vyhodnocovania. SR disponuje v oboch oblastiach rozvinutým inštrumentárium.

4.1. Ukazovatele pre účely monitorovania a hodnotenia politík zameraných na podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

Sociálne vylúčenie a chudoba sú mnohodimenziálne fenomény, ktoré môžu nadobúdať mnoho podôb a môžu mať mnohoraké príčiny, čo kladie na monitorovanie a hodnotenie veľké nároky. SR ako ČŠ EÚ využíva ukazovatele z viacerých zdrojov, ktoré vytvárajú predpoklady pre adekvátne zachytenie situácie a jej vývoja.

Sledovanie napĺňania hlavného cieľa, ku ktorému sa Národná rámcová stratégia viaže „do roku 2020 znížiť počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000“, je v súčasnosti podporené existenciou rozsiahleho portfólia ukazovateľov, ktoré sú sledované vo všetkých ČŠ EÚ a ktoré pokrývajú jednotlivé dimenzie chudoby a sociálneho vylúčenia a v mnohých ohľadoch umožňujú aj hlbšiu analýzu kontextu. V SR ich dopĺňajú tzv. národné ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia – terciárne ukazovatele, ktoré si definujú jednotlivé ČŠ na národnej úrovni samostatne zohľadňujúc vlastné špecifiká. Tretí okruh ukazovateľov tvoria ukazovatele viažuce sa na špecifické súbory opatrení, tak ako boli zadefinované v jednotlivých strategických a koncepcných dokumentoch (viď kapitola 1). Národná rámcová stratégia na tieto dokumenty nadväzuje a pri sledovaní akcentovaných priorít sa bude opierať o príslušné zadefinované súbory ukazovateľov.

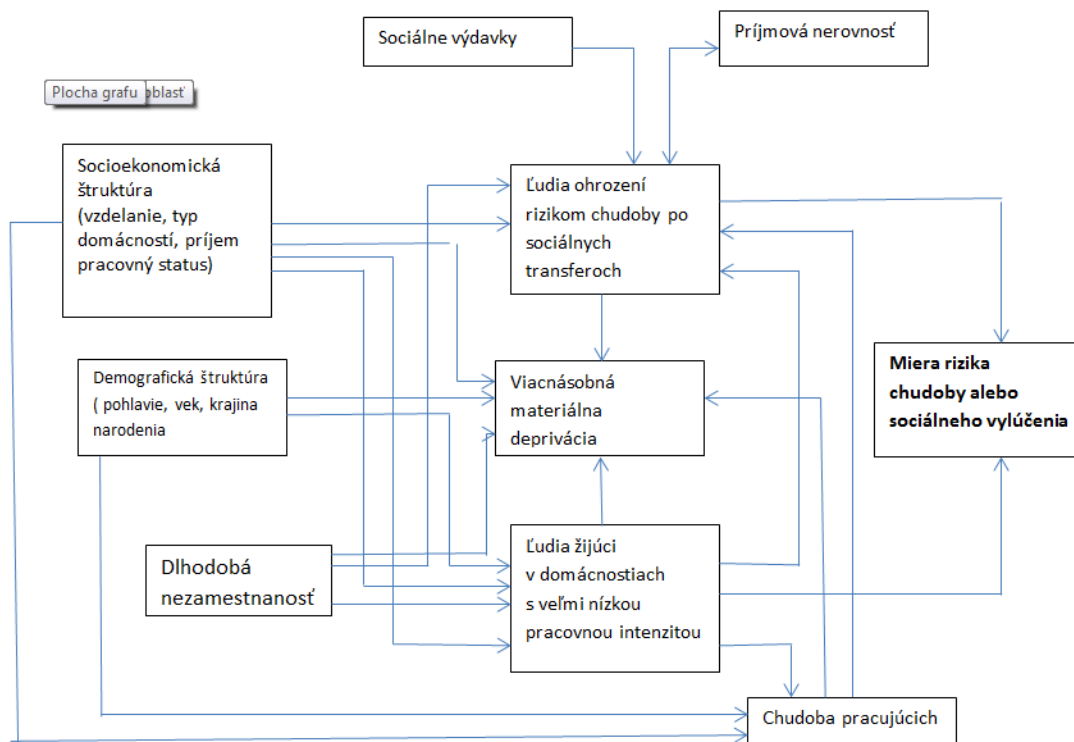
Spoločné ukazovatele EÚ

Ide o podrobne zadefinované, spoločne odsúhlasené ukazovatele, ktoré pravidelne prechádzajú „testom“ spoľahlivosti, a sú pevnou súčasťou monitorovania sociálnej situácie ČŠ EÚ vrátane SR. Popri ukazovateľoch špecificky zameraných na monitorovanie pokroku v dosahovaní spoločného (i národného) cieľa v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu sem patria aj ukazovatele pokrývajúce širší kontext. Vo všeobecnosti možno sociálne ukazovatele EÚ pre oblasť politík sociálneho začlenenia a boja proti chudobe rozdeliť do piatich skupín:

- ukazovatele pre ciele v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia definované v stratégii Európa 2020;
- portfólio preklenovacích „overarching“ ukazovateľov;
- ukazovatele sociálneho začlenenia;
- ukazovatele dôchodkov;
- ukazovatele v oblasti zdravotnej a dlhodobej starostlivosti.

Ukazovatele z týchto portfólií môžu byť používané jednotlivo podľa tematického cielenia analýz alebo sa môžu sledovať integrovane, ako vzájomne prepojený celok. Schéma 1 ukazuje príklad prepojenia ukazovateľov v oblasti sociálneho začleňovania, ktoré umožňuje hlbší pohľad do mechanizmov a procesov odohrávajúcimi sa v pozadí jednotlivých problémov.

Schéma 1: Prepojenie ukazovateľov v oblasti sociálneho začleňovania

Zdroj: Eurostat, 2013: Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 strategy.

Integrované sledovanie sociálnych ukazovateľov na všeobecnejšej úrovni bolo podporené aj prijatím Jednotného rámca hodnotenia (Joint Assessment Framework)³², ktorý má podporiť monitorovanie a hodnotenie štrukturálnych reforiem v ČŠ EÚ vzťahujúcich sa k usmerneniam pre politiky zamestnanosti, s cieľom posilniť tvorbu politik založenú na poznatkoch. Tento analytický nástroj síce slúži predovšetkým na komunikáciu medzi ČŠ a EK (kde dochádza k identifikácii kľúčových výziev zamestnanosti a oblastí potenciálnych rizík), avšak jeho štruktúra a ukazovatele pokrývajúce jednotlivé oblasti sú dôležitým zdrojom informácií aj pre špecifické analýzy sociálnej situácie na národnej úrovni. Jednotný rámec hodnotenia zatiaľ pokrýva dvanásť okruhov politik, z ktorých každý sa nejakým spôsobom vzťahuje k podpore sociálneho začleňovania a boja proti chudobe (a k usmerneniu pre politiky zamestnanosti č. 10). Monitorovanie podpory sociálneho začleňovania a boja proti chudobe v užšom zmysle pokrýva nasledujúcich päť oblastí: predchádzanie chudoby prostredníctvom inkluzívnych trhov práce, adekvátnej a udržateľnej sociálnej ochrany a prístupu k vysoko kvalitným, prístupným a udržateľným službám; prelomenie medzigeneračného prenosu chudoby – boj

³² European Commission: "Foundations and structures for a Joint Assessment Framework (JAF), including Employment Performance Monitor (EPM) to monitor the Employment Guidelines under Europe 2020". COM-EMCO-SPC Report, 2010.

s detskou chudobou; aktívne začlenenie – boj s chudobou v produktívnom veku; boj s chudobou v pokročilom veku; sociálne začlenenie skupín čeliacich špeciálnemu riziku a anti-diskriminácia. Každá týchto oblastí je pokrytá viacerými ukazovateľmi, ktoré sú zhrnuté v tabuľke č.6. Väčšina z nich je štandardne využívaná, niektoré sú však ešte v štádiu prípravy presnej definície (napr. pokrytie sociálnymi dávkami v prípade monitorovania adekvátnosti podpory príjmu u osôb v produktívnom veku). To platí pre celú oblasť sociálneho začlenenia skupín čeliacich špeciálnemu riziku a anti-diskriminácie, kde sa predpokladá, že monitorovanie sociálneho začleňovania bude prebiehať s pomocou národných ukazovateľov zohľadňujúcich špecifiká tej ktorej krajiny.

Tabuľka 6: Politické oblasti a ukazovatele vzťahujúce sa k sociálnemu začleňovaniu a boju proti chudobe v Jednotnom rámci hodnotenia (JAF)

Zabránenie chudobe a sociálnej inklúzii prostredníctvom inkluzívneho trhu práce, adekvátnej a udržateľnej sociálnej ochrany a prístupu k vysoko kvalitným, prístupným a udržateľným službám	
	Osoby v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia (<i>celkový cieľ</i>)
<i>Príjem a životná úroveň</i>	Miera rizika chudoby a hodnota hranice chudoby
	S80/S20
	Závažná materiálna deprivácia
<i>Inkluzívne trhy práce</i>	Osoby v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce (0-59 rokov)
	Riziko chudoby pracujúcich
<i>Udržateľnosť</i>	Súčasná a plánovaná celková verejná sociálna výdavky
	Miera zamestnanosti
	Výdavky na sociálnu ochranu podľa funkcie (ako podiel z HDP)
<i>Adekvátnosť</i>	Dopad sociálnych dávok (iných než dôchodkov) na znižovanie chudoby
	Medián relatívnych príjmov starších ľudí (65+)
	Agregovaná miera náhrady (bez iných sociálnych dávok)
<i>Nerovnosť v oblasti zdravia</i>	Roky dožitia v zdraví a stredná dĺžka života
	Nenaplnená potreba starostlivosti podľa príjmových kvintilov + využívanie zdravotnej starostlivosti
Prelomenie medzigeneračného prenosu chudoby – boj s chudobou detí (0-17 rokov)	
	Deti v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby detí
	Deti žijúce v domácnostiach so závažnou materiálnou depriváciou
<i>Podpora príjmu</i>	Dopad sociálnych transferov (iných než dôchodkov) na znižovanie chudoby detí
<i>Prístup rodičov na trh práce</i>	Deti žijúce v domácnostiach s veľmi nízkou intenzitou práce
<i>Adekvátnosť príjmu z práce rodičov</i>	Miera rizika chudoby detí žijúcich v domácnostiach, kde sa pracuje ($W1 \geq 0.5$)
<i>Prístup k starostlivosti o deti</i>	Starostlivosť o deti podľa vekových skupín
<i>Vzdelanie</i>	Predčasné ukončenie povinnej školskej dochádzky
<i>Zdravie</i>	Detská úmrtnosť
<i>Bývanie</i>	Deprivácia v bývaní a zaťaženie nákladmi na bývanie u detí
Aktívna inklúzia – boj s chudobou v produktívnom veku (18-64 rokov)	
	Osoby vo veku 18-64 rokov v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby osôb vo veku 18-64 rokov
	Dospelí žijúci v domácnostiach so závažnou materiálnou depriváciou
<i>Adekvátnosť podpory príjmu</i>	Adekvátnosť dávok: Úroveň sociálnej pomoci (v čistom) ako % z hranice rizika chudoby

	Pokrytie: % ľudí, ktorí deklarovali že sú nezamestnaní a poberajú dávku
<i>Prístup na trh práce</i>	Dospelí (18-59 roční, okrem študentov) v domácnostiach s nízkou pracovnou intenzitou
	Chudoba pracujúcich
	Dlhodobá miera nezamestnanosti /podiel nízko-kvalifikovaných osôb
	Pasca neaktivity
<i>Prístup ku službám</i>	Podiel osôb vo veku 25-64, ktorí participujú na vzdelaní, vrátane ďalšieho vzdelávania nezamestnaní/neaktívni)
	Zaťaženie nákladmi na bývanie u osôb v produktívnom veku v riziku chudoby
	Nenaplnená potreba starostlivosti (18-64 roční) podľa príjmových kvintilov
<i>Migranti</i>	Medzera zamestnanosti u migrantov
<i>Osoby so zdravotným znevýhodnením</i>	Medzera zamestnanosti u osôb so zdravotným znevýhodnením
Boj s chudobou v staršom veku (65+)	
	Staršie osoby v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia
	Miera rizika chudoby starších osôb
	Závažná materiálna deprivácia starších osôb
<i>Adekvátne podpora príjmu v staršom veku</i>	Agregovaná miera náhrady (okrem sociálnych dávok)
	Medián relatívneho príjmu starších osôb
	Zmeny v teoretických mierach náhrady
	Dopad sociálnych dávok (vrátane dôchodkov) na znižovanie chudoby
<i>Udržateľnosť dôchodkov</i>	Súčasná a plánovaná zmeny vo výdavkoch na dôchodky (verejné a celkové) 2006-2009
<i>Prístup k službám</i>	Nenaplnená potreba starostlivosti
	Deprivácia v bývaní starších osôb
	Stredná dĺžka života vo veku 65 rokov

Zdroj: European Commission: "Foundations and structures for a Joint Assessment Framework (JAF), including Employment Performance Monitor (EPM) to monitor the Employment Guidelines under Europe 2020". COM-EMCO-SPC Report, 2010.

Všetky sociálne ukazovatele na úrovni EÚ sú vytvárané takým spôsobom, aby spĺňali prísne metodologické požiadavky, ktoré sa sledujú na úrovni jednotlivých ukazovateľov i na úrovni súboru ukazovateľov ako celku. Na úrovni jednotlivých ukazovateľov sa požaduje, aby jednotlivé ukazovatele vystihovali podstatu problému; aby mali nespochybniteľnú normatívnu interpretáciu; aby boli robustné a štatisticky validné; aby boli schopné reflektovať zmeny a boli prístupné revízií a, nakoniec, aby boli založené na existujúcich údajoch a informáciách a nevytvárali dodatočné záťaž (požiadavkami na nové zisťovania a pod.). Od portfólia ukazovateľov ako celku sa očakáva, že bude vyvážený s ohľadom na rôzne dimenzie sociálneho začlenenia, že výber ukazovateľov do portfólia prebehol transparentne a že portfólio ukazovateľov je dobre dostupné (včas a bez zbytočných nákladov). Naplnenie týchto požiadaviek robí zo spoločných ukazovateľov v oblasti sociálneho začleňovania dôležitý a silný nástroj monitorovania a hodnotenia, ktorý je a bude aj naďalej využívaný v analýzach pokroku vo vzťahu k národnému cieľu v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia.

Národné ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia

Primárne a sekundárne ukazovatele, spoločné pre celú EÚ, boli na Slovensku doplnené aj terciárnymi ukazovateľmi – národnými ukazovateľmi. Úlohou národných ukazovateľov je rozšíriť tematický a metodologický záber existujúcich portfólií tak, aby bolo možné zachytiť špecifická v danej krajiny týkajúce sa foriem chudoby a sociálneho vylúčenia, profilu ohrozených skupín a pod. Súbor národných ukazovateľov bol vypracovaný a schválený³³ v roku 2008, v roku 2009 bola vypracovaná monitorovacia správa, ktorá popísala vývoj ich hodnôt a priniesla metodologickú reflexiu ich konštrukcie.³⁴ Ďalšie zhodnotenie predmetných ukazovateľov bolo predmetom Národnej rámcovej stratégie schválenej 2015. Ukazovatele možno podľa ich tematického zacielenia rozdeliť do piatich skupín (viď tabuľka č.9). Popri príjmovej chudobe je pozornosť venovaná marginalizovanému postaveniu na trhu práce, situácii detí, regionálnym aspektom sociálneho vylúčenia a deprivácii životných podmienok spojených s problémami v oblasti bývania či výdavkami na základné potreby. Ide o oblasti, ktoré sú dôležité pre identifikáciu širších súvislostí problémov chudoby a sociálneho vylúčenia a ktoré sú pokryté ukazovateľmi, ktorých hodnoty môžu upozorniť na potrebu politických intervencií. Najmä životné podmienky detí, situácia na trhu práce a regionálne disparity sú dlhodobou objektom zvýšenej pozornosti verejných politík.

Tabuľka 7: Národné ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia

Dimenzia	Ukazovateľ	Hodnota 2012	Hodnota 2015
Príjem	Podiel osôb v extrémnej príjmovej chudobe (v %)	2,1	3,6
	Distribúcia príjmov - pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S80/S20)	3,7	3,5
	Miera rizika chudoby pracujúcich (v %)	6,2	6,1
	Hĺbka chudoby (v %)	20,5	28,9
	Miera nezamestnanosti ľudí do 21 rokov, absolventov ZŠ a SŠ s ukončeným vzdelaním (v %)	50,5	33,2
	Miera neukončeného základného vzdelania nezamestnaných osôb (v %)	4,6	4,5
	Podiel veľmi dlhodobej nezamestnanosti na nezamestnanosti v (%)	31,6	37,0
	Miera dlhodobého zotrvávania na dávke v hmotnej núdzi a príspevkoch k dávke u osamelých rodičov (v %)	51,7	52
	Miera úspešnosti mladých dospelých opúšťajúcich detský domov na trhu práce (v %)	34,2	35,32
	Životné podmienky	Podiel domácností s nepriaznivými podmienkami bývania (v %)	12,2
Podiel domácností s nedoplatkami súvisiacimi s bývaním (v %)		6,4	6,0
Podiel domácností, pre ktoré bývanie znamená finančnú záťaž (v %)		5,9	6,7
Miera nedostupnosti zdravotníckeho/zubného vyšetrenia (v %)		29,5	29,3
Podiel výdavkov nízkopríjmových domácností na potraviny z celkových spotrebných výdavkov		27,8	28
Podiel výdavkov nízkopríjmových domácností na potraviny a bývanie z celkových spotrebných výdavkov		61,7	59
Nerovnosť vo výdavkoch na potraviny		0,05	0,04
Kapacita útulkov		3,1	3,3
Deti	Podiel počtu detí v dolnom kvintile príjmového rozloženia na celkovom počte detí (v %)	28,5	32,4

³³ Zadávateľom úlohy bolo MPSVR SR. Riešiteľský tím pripravil tri výstupy, ktoré sa týkali teoretického a metodologického rámca tvorby indikátorov a prehľadu podmienok pre ich tvorbu na Slovensku, definovania zoznamu indikátorov a ich špecifikácie a ich pilotného preverenia. Pri každom indikátore bola poskytnutá definícia, vzorec, zoznam premenných nevyhnutných na kalkuláciu jeho hodnôt, zdroje údajov (s odkazmi na databázy údajov), triedenia, špecifické indikátory a v neposlednom rade časový harmonogram dostupnosti údajov.

³⁴ Gerbery, D. - Bodnárová, B. - Bednárik, R. – Fico, M. (2009): Monitoring národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia. Inštitút pre výskum práce a rodiny: Bratislava

	Deti žijúce v domácnostiach bez zamestnania (v %)	9,9	9,3
	Zaškolenosť detí vo veku 3-5 rokov v materských školách	74,3	76
	Podiel živonarodených detí mladým matkám z celkového počtu živonarodených detí (v %)	2,2	2,3
Regionálny aspekt	<u>Počet mikroregiónov poskytujúcich obmedzenú možnosť zamestnať sa</u>	39,2	38
	<u>Podiel marginálnych okresov z celkového počtu okresov</u>	20,3	19,1

Zdroj: Administratívne dáta ÚPSVR, ŠÚ SR-VZPS, EU SILC, Štatistika rodinných účtov, Štatistická ročenka regiónov Slovenska, UIPŠ, Infostat

Ukazovatele vyplývajúce zo špecifických stratégií a koncepcií SR v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia

Spoločné ukazovatele EÚ i národné ukazovatele SR zachytávajú mnoho aspektov chudoby a sociálneho vylúčenia a umožňujú reflektovať dopady politických opatrení. Kvôli množstvu špecifických cieľov, ktoré sa v politikách sociálneho začlenenia nevyhnutne vyskytujú – odrážajúc mnohodimenziálnosť sociálnych problémov, je potrebné uvedené zostavy ukazovateľov doplniť o ukazovatele umožňujúce monitorovať pokrok v ich dosahovaní. V tomto ohľade sa Národná rámcová stratégia ako zastrešujúci dokument opiera o aktuálne strategické a koncepcné dokumenty SR.

Národná rámcová stratégia identifikovala kľúčové opatrenia pre politiky sociálneho začleňovania v šiestich oblastiach. Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce predstavuje z hľadiska monitoringu náročnú a komplexnú problematiku. Efekty reorganizácie, znižovania informačnej asymetrie medzi ponukou a dopytom po práci možno hodnotiť pomocou štandardných „výstupových“ ukazovateľov ako je miera registrovanej nezamestnanosti, participácia na aktívnych opatreniach na trhu práce a pod. Zvyšovanie efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení si bude vyžadovať pravidelné hodnotenie fungovania a vytvorenie zostavy ukazovateľov, ktoré budú schopné zachytiť zmeny vyvolané úpravami príslušnej legislatívy.

Podpora zamestnanosti mladých ľudí je realizovaná prostredníctvom viacerých druhov nástrojov (od štrukturálnych reforiem cez špecifické legislatívne zmeny, tvorbu programov v novom programovom období 2014–2020 či zvyšovanie informovanosti a pod.). Národný akčný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v SR, ktorý podrobne rozpracúva reformy a kroky v oblasti podpory zamestnanosti mladých ľudí, stanovuje aj ukazovatele, ktoré sa vzťahujú k plánovaným reformám a iniciatívam a slúžia na monitorovanie dosiahnutého pokroku. Tieto ukazovatele sa vzťahujú jednak k štrukturálnym reformám, konkrétne k ich nefinančnému aspektu³⁵, a k plánovaným iniciatívam a finančnému aspektu Záruky pre mladých ľudí. Inštitucionálny rámec hodnotenia a poskytovania zdrojov je tvorený najmä aktivitami Centra vedecko-technických informácií SR, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a ŠÚ SR.

³⁵ V prísom význame slova ide o definíciu očakávaných zmien. Tie však možno v tomto kontexte považovať za indikátor pokroku vo vzťahu k stanovenému cieľu.

Tabuľka 8: Ukazovatele pre posúdenie reforiem a iniciatív v rámci Záruky pre mladých ľudí v SR

Štrukturálne reformy (nefinančný aspekt)	Plánované iniciatívy a finančný aspekt
Zvýšený záujem o neformálne vzdelávanie	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce
Zvýšenie počtov žiakov v učebných odboroch a zvýšenie počtov žiakov vykonávajúcich praktické vyučovanie u iných právnických alebo fyzických osôb.	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce po vzdelávania a príprave pre trh práce
Zvýšená miera zamestnanosti mladých ľudí a znížená miera evidovanej nezamestnanosti mladých ľudí	Počet mladých ľudí, absolventov škôl, ktorí sa po ukončení absolventskej praxe umiestnili na trhu práce
Uznávanie výsledkov neformálneho vzdelávania; Uľahčenie prístupu dospelých k nadobudnutiu novej kvalifikácie na základe predošlej praxe	Počet dlhodobo nezamestnaných občanov umiestnených na trh práce
	Počet mladých ľudí umiestnených na trhu práce po poskytnutím aktívnej pomoci v Centrách mladých
	Počet mladých ľudí, ktorí aj po skončení podpornej doby ostávajú v pracovnom pomere
	Počet mladých ľudí, umiestnených na trhu práce po dokončení povinnej školskej dochádzky alebo odborného vyučenia
	Počet absolventov škôl so zdravotným postihnutím, ktorí si našli prvé zamestnanie
	Počet nových pracovných miest, počet cielených pracovných miest, počet vyškolených osôb
	Mladí absolventi, mladí z radov nezamestnaných osôb, príp. znevýhodnených UoZ ako začínajúci podnikatelia
	Počet mladých NEET z marginalizovaných rómskych komunit, ktorí sa sociálne začlenili v rámci národného projektu Komunitné centrá
	Počet vytvorených pracovných miest prostredníctvom realizácie národných projektov
	Počet mladých ľudí, ktorí úspešne ukončili projekt KomPrax – Kompetencie pre prax

Zdroj: Národný akčný plán implementácie Záruky pre mladých ľudí v SR

Oblasť podpory rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom je do veľkej miery pokrytá na úrovni EÚ - ukazovateľmi zisťovanými pre všetky krajiny EÚ. Ide najmä o ukazovatele zahrnuté do Jednotného rámca hodnotenia (JAF), ktoré postihujú dôležité aspekty ne/dostatku príležitostí pre zosúladovanie práce a rodiny – či už ide o mieru využívania existujúcich zariadení, dosahy chýbajúcich služieb starostlivosti o predškolské deti alebo vplyv prítomnosti malých detí na zamestnanosť. Konkrétne ide o nasledujúce ukazovatele: absolvovanie predprimárneho vzdelávania materských školách a návšteva zariadení predškolskej starostlivosti, pasca neaktivity po zarátaní nákladov na starostlivosť o deti, dopad rodičovstva na zamestnanosť, prepád teoretických mier náhrady kvôli prerušeniu kariéry a výskyt ekonomickej neaktivity alebo práce na kratší pracovný čas kvôli nedostatku služieb pre deti a ďalšie závislé osoby. Tieto ukazovatele majú silný teoretický a metodologický background a sú založené na pravidelne dostupných, kvalitných zdrojoch údajov. Dopĺňajú ich dva ukazovatele chudoby a sociálneho vylúčenia – zaškolenosť detí vo veku 3-5 rokov v materských školách a podiel odmietnutých žiadostí o prijatie do materskej školy. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom sa nevyčerpáva len podporou služieb starostlivosti o deti. Dôležitú úlohu

majú aj ďalšie opatrenia. Tie možno na agregovanej úrovni sledovať pomocou vyššie spomenutých ukazovateľov zisťovaných pre EÚ ako celok.

Prístup ku kvalitným službám je pilierom všetkých troch princípov, z ktorých Národná rámcová stratégia vychádza. Vzťahuje sa tak k aktívnemu začleňovaniu, ako aj k prístupu založenom na sociálnych investíciách a k podpore ochrannej a kompenzačnej funkcie sociálnej politiky. Niektoré oblasti poskytovania služieb sú pokryté národnými ukazovateľmi v oblasti bývania, prístupu k zdravotnej starostlivosti i ukazovateľmi v oblastiach zosúladenia pracovného a rodinného života. Pre monitorovanie rozvoja ďalších služieb sú východiskom ukazovatele zadefinované v Národných prioritách rozvoja sociálnych služieb do roku 2013. Napriek tomu, že ide o dokument s výhľadom len do roku 2013, priority identifikované na základe podrobnej analýzy situácie predstavujú výzvy dlhodobejšieho charakteru, čo dáva aktuálnosť aj navrhnutým ukazovateľom. Popritom budú využívané štandardné ukazovatele používané v analýzach situácie v poskytovaní služieb vyjadrujúce zmeny v počte a štruktúre klientov služieb.

Nadväzujúcim dokumentom sú Národné priority rozvoja sociálnych služieb na roky 2015-2020, ktoré reflektujú aktuálnu situáciu poskytovania sociálnych služieb v SR. Národnými prioritami rozvoja na roky 2015-2020 sú nasledovné:

1. Zabezpečiť dostupnosť sociálnych služieb v súlade s potrebami komunity. Východiskom stanovenia tejto priority je skutočnosť, že komunitné sociálne služby (formou terénnych, ambulantných a nízkokapacitných pobytových sociálnych služieb) sú podľa dostupných štatistických údajov nedostatočne rozvinuté a ich fyzická finančná dostupnosť je v rámci celej SR nepostačujúca, čo dokumentujú aj výsledky SWOT analýzy. V dôsledku týchto skutočností sú nedostatočne vytvorené podmienky pre zotrvanie občanov v prirodzenom (domácom alebo komunitnom) prostredí.

2. Podporiť prechod prijímateľov sociálnych služieb z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť. V snahe zabezpečiť kontinuitu a efektivitu poskytovaných sociálnych služieb a súčasne v snahe podporiť zotrvanie ľudí odkázaných na pomoc čo najdlhšie v ich prirodzenom rodinnom prostredí vytvára proces deinštitucionalizácie sociálnych služieb v SR jednou z kľúčových priorít.

3. Podporiť rozvoj sociálnych služieb dostupných pre osoby zotrvávajúce v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby. Národná priorita je zameraná na rozvoj a dostupnosť takých sociálnych služieb, ktoré prispievajú k odstraňovaniu sociálnych bariér a sociálneho vylúčenia, k zmierneniu nepriaznivej sociálnej situácie, pomáhajú predchádzať k jej prehĺbovaniu, a to so zameraním na priestorovo segregované lokality s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby.

4. Zvyšovať kvalitu poskytovaných sociálnych služieb. Požiadavka zvyšovania kvality sociálnych služieb v SR reaguje na trendy uplatňované v rámci EÚ a na dodržiavanie medzinárodných záväzkov SR v ľudskoprávnej oblasti. Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách určuje v prílohe č. 2 „Podmienky kvality poskytovanej sociálnej služby.“

V oblasti služieb bude naďalej podporovaný proces ich deinštitucionalizácie a transformácie. Príspevkom k tomu je aj vyhodnotenie Národného projektu podpory procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb, financovaného v rámci predošlého programového obdobia 2007–2013 v rámci Operačného programu Zamestnanosť

a sociálna inklúzia, ako aj úloh a zámerov vyplývajúcich zo Stratégie deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR. Hlavným cieľom projektu Podpora procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb bola zmena systému poskytovania celoročných pobytových sociálnych služieb na komunitné služby, ktorý IA MPSVR SR začala realizovať 20. marca 2013. Išlo o pilotný projekt takejto zmeny v reáliách Slovenskej republiky, no proces deinštitucionalizácie nie je u nás i v okolitých krajinách neznámou. Cieľom projektu bolo teda zahájiť a podporiť proces deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb, ako aj pripraviť a overiť jednotný postup deinštitucionalizácie zariadení sociálnych služieb pre osoby so zdravotným postihnutím a duševnou poruchou, a tiež podporiť verejných poskytovateľov, ktorí majú záujem transformovať svoje inštitucionálne služby na komunitné. Do projektu bolo zapojených 5 samosprávnych krajov a 7 zariadení soc. služieb (ďalej ZSS). Okrem tohto projektu sa realizoval aj národný projekt podpory transformácie a deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb v Bratislavskom samosprávnom kraji, kde boli zapojené ďalšie 3 zariadenia.

Národný projekt bol úspešne ukončený k dátumu 31.12.2015. Na jeseň 2014 a na jar 2015 boli ukončené ťažiskové vzdelávania manažmentu zriaďovateľov a poskytovateľov ZSS, ale i samotných zamestnancov. V lete prebehli vzdelávania v oblasti podporovaného zamestnávania a podpory zmien fyzického prostredia. Vo všetkých spomínaných vzdelávaniach bolo vyškolených 409 účastníkov, čím je ukazovateľ naplnený na 102,25%. Boli ukončené aj vzdelávania v oblasti individuálnej práce s prijímateľmi sociálnych služieb a kvality poskytovania sociálnych služieb.

MPSVR SR v rámci vypracovaných a schválených Národných priorít rozvoja sociálnych služieb na roky 2015 - 2020 ustanovilo ako jednu z národných priorít „podporu prechodu prijímateľov sociálnych služieb z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť“. Predpokladom na dosiahnutie tejto priority je:

- podporovať a budovať vybrané druhy terénnych, ambulancných a pobytových služieb na komunitnej úrovni posilňujúcich nezávislý život (napr. zariadenia podporovaného bývania, podpora samostatného bývania), čo predpokladá ukončenie poskytovania pôvodných pobytových sociálnych služieb inštitucionálneho charakteru tak, aby prijímatelia/ky celoročných pobytových služieb mohli opustiť pôvodné pobytové zariadenie,

- zvýšiť informovanosť odborníkov/čok a verejnosti prostredníctvom cielených kampaní o zámeroch a procese prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť.

Na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb vypracúvajú a schvaľujú obce komunitný plán sociálnych služieb pre svoj územný obvod; na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb a komunitných plánov sociálnych služieb obcí vo svojom územnom obvode vypracúvajú a schvaľujú vyššie územné celky koncepciu rozvoja sociálnych služieb vo svojom územnom obvode.

V oblasti podpory procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb MPSVR SR pripravilo nový Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v systéme sociálnych služieb na roky 2016 – 2020. Jednotlivé úlohy Národného akčného plánu DI sú realizované so zreteľom na udržateľnosť služieb komunitného charakteru, v zmysle: komunitné sociálne služby – individualizované služby poskytované v prirodzenom sociálnom prostredí ako jedného z pilierov nezávislého života. Cieľom tohto dokumentu je stanoviť

ciele a opatrenia pre pokračovanie v procese DI, pre nastavenie postupov, pomocou ktorých sa inštitucionálna starostlivosť o osoby so zdravotným postihnutím a seniorov postupne nahradí komunitnými službami v závislosti od individuálnych potrieb ich klientov - prijímateľov týchto služieb.

V programovom období 2014-2020 bude realizovaný Národný projekt „Deinštitucionalizácia zariadení sociálnych služieb – Podpora transformačných tímov“, ktorý bol dňa 09.06.2015, schválený na zasadnutí komisie pri Monitorovacom výbore. V tomto národnom projekte budú využité poznatky z pilotného národného projektu a prostredníctvom transformačných plánov jednotlivých zariadení bude zabezpečená aj synergia podpory projektov z IROP. Hlavnými aktivitami NP DI bude vzdelávanie manažmentu poskytovateľov a zriaďovateľov sociálnych služieb a príprava transformačných plánov. Hlavným cieľom projektu bude príprava, kreovanie a systematická metodická podpora transformačných tímov pri tvorbe transformačných plánov konkrétnych zariadení sociálnych služieb zapojených do procesu prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť a naštartovanie transformačných procesov v komunitách, kde sa tieto zariadenia budú nachádzať. Projekt bude realizovaný v rámci územia celej SR, jeho trvanie je plánované na 66 mesiacov a priemerný počet nových zapojených zariadení v rámci projektu počas jedného kalendárneho roka bude 17.

Tabuľka 9: Ukazovatele rozvoja služieb v SR pre roky 2015 - 2020

Národné priority rozvoja služieb	Ukazovatele pokroku
Zabezpečenie dostupnosti sociálnych služieb v súlade s potrebami komunity	Zvýšiť percento počtu druhov sociálnych služieb a ich kapacity na komunitnej úrovni
	Zvýšiť percento počtu zariadení sociálnych služieb, ktoré poskytujú sociálno- zdravotnú starostlivosť.
Podpora prechodu prijímateľov sociálnych služieb z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť	Zvýšiť percentuálny podiel vybraných druhov pobytových služieb na komunitnej úrovni, ako modernej alternatívy za doposiaľ poskytované pobytové sociálne služby inštitucionálneho charakteru.
	Realizovať viacročnú národnú kampaň zameranú na zvyšovanie povedomia odbornej i laickej verejnosti o deinštitucionalizácii a o rozvoji komunitne organizovaných sociálnych služieb ako verejnej priority
Podpora rozvoja sociálnych služieb dostupných pre osoby zotravnújúce v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby	Zvýšiť percentuálne zastúpenie vybraných druhov sociálnych služieb a ich kapacít (najmä sociálnych služieb krízovej intervencie, podporných služieb, terénnych programov a ďalších opatrení) poskytovaných v priestorovo segregovaných lokalitách s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby
Zvyšovanie kvality poskytovaných sociálnych služieb	60 percent hodnotených poskytovateľov sociálnych služieb spĺňa podmienky kvality výborne alebo spĺňa veľmi dobre

Zdroj: Národné priority rozvoja sociálnych služieb do roku 2015 – 2020

Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít je zastrešovaná predovšetkým Stratégiou SR pre integráciu Rómov do roku 2020. Prioritné politiky Stratégie sú podporené zadefinovaním súboru ukazovateľov, ktoré sa vzťahujú k jednotlivým cieľom. To umožňuje monitorovať situáciu v oblastiach ako je vzdelanie, zamestnanosť, zdravotná starostlivosť, bývanie či finančné začlenenie, ktoré predstavujú aj oblasti, ktoré akcentuje Národná rámcová stratégia. Jednotlivé ukazovatele, ktoré uvádza nasledujúca tabuľka, sú v Stratégii doplnené

východiskovými hodnotami umožňujúcimi sledovať vývoj v čase. Jednou z výziev spojených s monitorovaním sociálneho začleňovania a boja proti chudobe v prostredí marginalizovaných rómskych komunit je dostupnosť pravidelných údajov schopných reflektovať implementované opatrenia. Zostava ukazovateľov sa opiera v prevažnej miere o údaje zo Zisťovania o životných podmienkach rómskych domácností, Atlasu rómskych komunit či administratívnych dát. Keďže sa nejedná o dáta, ktoré sú zbierané v krátkych časových intervaloch, kalkulácia hodnôt stanovených ukazovateľov je možná len za dlhšie časové obdobie. Výzvou je aj skutočnosť, že prípadné pokračovanie takýchto zisťovaní v prostredí marginalizovaných rómskych komunit by malo byť sprevádzané revíziou vecného zamerania s cieľom posilniť monitorovanie aktuálnych politických priorít a dopadov aktuálnych opatrení v oblasti podpory sociálneho začlenenia.

Tabuľka 10: Ukazovatele pre oblasť integrácie marginalizovaných rómskych komunit

Prioritná politika	Ukazovatele
Zamestnanosť	Podiel rómskej populácie vo veku 15 rokov a viac, ktorá v priebehu života niekedy vykonávala platenú prácu, v trvaní najmenej šesť mesiacov na celkovom počte rómskej populácie v danom veku
	Miery zamestnanosti a nezamestnanosti rómskej populácie vo veku 15-64 rokov podľa metodiky Výberového zisťovania pracovných síl
	Spokojnosť klientov s poskytovanými službami na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny
	Počet terénnych sociálnych pracovníkov v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami na celkovom počte terénnych sociálnych pracovníkov
	Počet komunitných centier v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami
Zdravie	Podiel domácností, pri ktorých je frekvencia odvozu komunálneho odpadu aspoň raz za dva týždne
	Podiel domácností, u ktorých je zabezpečená vyhovujúca kvalita pitnej vody
	Podiel domácností, ktoré si nemôžu dovoliť návštevu lekára
	Podiel marginalizovaných Rómov, ktorí bývajú viac ako 5 km od všeobecného lekára
	Podiel obcí s výskytom vybraných infekčných ochorení (hepatitída A, B, C, TBC, pohlavné choroby)
	Priemerný vek matky z prostredia marginalizovanej komunity pri narodení prvého dieťaťa
	Počet komunitných pracovníkov zdravotnej výchovy
Bývanie	Podiel rómskych domácností bývajúcich v chatrčiach alebo príbytkoch, ktoré nie sú určené na bývanie
	Počet nelegálnych stavieb využívaných na bývanie v obciach
	Počet obcí s rómskymi osadami na nevysporiadaných pozemkoch
	Podiel marginalizovaných rómskych domácností, ktoré majú prístup k pitnej vode, kanalizácii/septiku, plynu a elektrickej energii
	Počet poskytnutých dotácií na obstaranie nájomných bytov nižšieho štandardu v lokalitách marginalizovaných rómskych komunit
	Počet miest, kde bol realizovaný program prestupného bývania
Finančné začlenenie	Počet rómskych domácností, ktoré participujú na štandardizovanom finančnom tréningu
	Podiel rómskych domácností s bežným účtom
	Podiel rómskych domácností so sporiacim účtom
	Podiel rómskych domácností požičiavajúcich si od neformálnych veriteľov

Zdroj: Stratégia SR integráciu Rómov do roku 2020, upravené

Monitorovanie reforiem systémov sociálnych transferov a odvodového zaťaženia nízkopříjmových skupín má oporu v niekoľkých súboroch štandardných ukazovateľov. Príkladom sú ukazovatele na úrovni EÚ týkajúce sa adekvátnosti sociálnych transferov a ich dopadov na riziko chudoby. Dôležité informácie poskytuje zostava ukazovateľov OECD „Dávky a mzdy“, v rámci ktorej sú identifikované rôzne aspekty štedrosti dávok, veľkosť

demotivačných efektov pre rôzne situácie (pasca neaktivity, pasca nezamestnanosti) a adekvátnosť schém minimálneho príjmu. Tieto ukazovatele vytvárajú základ pre zhodnotenie fungovania systému sociálnych transferov a jeho pôsobenia na prechod na trh práce pri rôznych mzdových úrovniach. Umožňujú zhodnotiť reformy z perspektívy aktívneho začleňovania i perspektívy kompenzácie a ochrany pred sociálnymi rizikami.

Sledované ukazovatele sú pravidelne aktualizované podľa zmien v legislatíve, ako aj zmien v portfóliách ukazovateľov sledovaných na úrovni EÚ.

4.2. Proces monitorovania a vyhodnocovania

Proces monitorovania a vyhodnocovania ukazovateľov sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je v SR zabezpečený, a to najmä v podobe Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR, ktorú pravidelne zverejňuje MPSVR SR. Správa obsahuje analýzy vývoja v kľúčových oblastiach spadajúcich do jeho pôsobnosti, vrátane analýzy chudoby a sociálneho vylúčenia, a je dostupná na webovej stránke MPSVR SR v slovenskej i anglickej verzii. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR predstavuje dôležitý zdroj informácií pre odbornú i širokú verejnosť a jej pravidelné zverejňovanie pomáha vytvárať časové rady údajov zasadené do širšieho kontextu. MPSVR SR bude tento formát pripravovať a publikovať aj naďalej, reflektujúc aj obsah Národnej rámcovej stratégie.

Ďalším dôležitým nástrojom monitorovania a hodnotenia politík, ako aj zdrojom informácií v oblasti sociálneho začlenenia je aj Správa o rodovej rovnosti, ktorú každoročne pripravuje MPSVR SR a ktorá hodnotí oblasť sociálneho začlenenia z rodovej perspektívy.

Vybrané aktivity monitoringu politík sociálneho začlenenia a boja proti chudobe realizuje Inštitút pre výskum práce a rodiny, ktorý je príspevkovou organizáciou zriadenou MPSVR SR. Do budúcnosti sa zväží možnosť a spôsoby zahrnutia ďalších aktérov do procesu monitorovania. Malo by sa jednať najmä o aktérov z akademického a univerzitného prostredia, zástupcov relevantných organizácií neziskového sektora a zástupcov sociálnych partnerov.

5) PROCES KOMUNIKÁCIE SO ZAINTERESOVANÝMI STRANAMI

Participácia aktérov reprezentujúcich rôzne časti spoločnosti na procesoch podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je dôležitým predpokladom ich úspešnosti. Sociálne začlenenie si vyžaduje nielen intervencie orgánov ústrednej štátnej správy, ale aj aktívne zapojenie sociálnych partnerov, aktérov na lokálnej úrovni či z neziskového sektora. Prepojenie odlišných poznatkov, skúseností a perspektív môže priniesť pozitívne synergické efekty a adekvátne riešenia. Navyše, dlhodobé a udržateľné riešenia v oblasti podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe si vyžadujú určitú mieru spoločenského konsenzu naprieč jednotlivými časťami spoločnosti. Popri tom možno identifikovať ešte niekoľko ďalších dôvodov podpory spolupráce rôznorodých aktérov³⁶:

- Posilnenie horizontálnej koordinácie politík prostredníctvom zapojenia aktérov pokrývajúcich rôzne oblasti verejnej politiky a posilnenie vertikálnej koordinácie politík prostredníctvom zapojenia aktérov z rôznych úrovní vládnutia.
- Zvýšenie legitimacy prostredníctvom participácie aktérov reprezentujúcich rôzne časti spoločnosti.
- Identifikácia nových tém, napätí, výziev, ktoré so sebou prináša pluralita perspektív. V tomto ohľade je dôležitá participácia ľudí, ktorí zažívajú chudobu alebo sociálne vylúčenie. Tým sa zároveň posilňuje podpora práv ohrozených skupín a ich nárokov na plnohodnotné sociálne občianstvo.

Spolupráca v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je jadrom európskeho projektu, čo sa odzrkadľuje aj v stratégii Európa 2020. Tá kladie veľký dôraz na proces konzultácií a zapojenie kľúčových aktérov do prípravy, implementácie a monitorovania opatrení a nástrojov (vrátane strategických a koncepčných dokumentov a správ). Oznámenie Komisie³⁷ z roku 2010, ktoré sa týka stratégie Európa 2020, artikulovalo potrebu podieľať sa na kolektívnej i individuálnej zodpovednosti za boj proti chudobe a budovať princíp partnerstva, na ktorom by sa mali „podieľať všetky vnútroštátne, regionálne a miestne orgány, v úzkej spolupráci s parlamentmi, ako aj so sociálnymi partnermi a zástupcami občianskej spoločnosti a prispievať tak k vypracovaniu vnútroštátnych reformných programov, ako aj k ich vykonávaniu“.

Spolupráca a zapojenie rôznych aktérov do politík sociálneho začlenenia bola v rámci stratégie Európa 2020 podporená jednou zo siedmich hlavných iniciatív, ktorou je Európska platforma na boj proti chudobe. Cieľom tejto iniciatívy je „zabezpečiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu, umožniť im dôstojný život a aktívnu účasť na živote spoločnosti“.³⁸ Tomu zodpovedajú aj realizované aktivity, medzi ktoré patrí aj podpora implementácie sociálnych reforiem v ČS v spolupráci s občianskou spoločnosťou. Dôležitá úloha katalyzátora sa pripisuje zapojeniu ľudí priamo zažívajúcich chudobu alebo sociálne vylúčenie.

³⁶ Podľa Fraser (2014, 3-4).

³⁷ Oznámenie Komisie COM (2010): Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brussels: European Commission

³⁸ Podľa Oznámenia Európskej komisie COM (2010)

Spolupráca rôznych partnerov v boji proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu je v rámci EÚ podporovaná prostredníctvom tzv. „sociálnej“ Otvorenej metódy koordinácie (ďalej len „OMK“), ktorá predstavuje nástroj koordinácie politik prostredníctvom vzájomného učenia sa, porovnávaní a výmeny skúseností, to všetko rámcované spoločnými cieľmi (reflektujúcimi spoločné hodnoty, ukazovateľmi a procesom monitorovania). Hoci je OMK zameraná najmä na spoluprácu a výmenu skúseností medzi ČS EÚ, veľký dôraz sa kladie aj na zapojenie predstaviteľov občianskej spoločnosti, regionálnych a lokálnych samospráv a pod. s cieľom zvýšiť kvalitu a účinnosť prijímaných rozhodnutí, ako aj kvalitu a účinnosť ich implementácie. Zapojenie týchto aktérov je kľúčové pri tvorbe strategických materiálov, ktoré prinášajú dlhodobjšiu víziu a systematickejší pohľad na spôsoby riešenia problémov spojených s chudobou a sociálnym vylúčením.

Spolupráca a komunikácia partnerov v sociálnej oblasti má v SR pevné miesto ako nástroj sociálneho zmieru a sociálnej súdržnosti. Silné inštitucionálne ukotvenie má sociálny dialóg medzi štátom, zamestnávateľmi a zamestnancami, ktorý sa odohráva v Hospodárskej a sociálnej rade SR, zriadenej zákonom č.103/2007 Z. z. ako konzultačný a dohodovací orgán vlády a sociálnych partnerov na celoštátnej úrovni. V oblasti ochrany a podpory ľudských práv (vrátane práv sociálnych) je aktívna Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a najmä jej výbory zaoberajúce sa špecifickými skupinami, ktoré vyžadujú ochranu pred sociálnymi rizikami a znevýhodneniami. Patrí sem Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím, Výbor pre deti a mládež a Výbor pre rodovú rovnosť. „V priebehu roka 2016 došlo k zmenám na úrovni výborov. Zmenili sa štatúty výborov, kde sa posilnili participatívne mechanizmy. Procesy aktívneho starnutia a podporu práv a dôstojnosti starších občanov zastrešuje Rada vlády SR pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politik procesu starnutia populácie, ktorá vznikla transformáciou z Výboru pre seniorov v roku 2014. Všetky tieto platformy majú spoločné to, že na ich činnosti sa podieľajú zástupcovia rôznych sektorov spoločnosti, vrátane zástupcov organizácií zaoberajúcimi sa danou problematikou, zástupcov miest a obcí či akademickej sféry.

Netreba zabúdať ani na otvorenosť legislatívneho procesu, ktorá umožňuje zapojenie sa do pripomienkovania noriem a dokumentov a zohľadnenie relevantných stanovísk. Otvorenosť legislatívneho procesu zvyšuje transparentnosť a prispieva k vyrovnávaniu šancí na ovplyvňovanie výslednej podoby právnych noriem. Uvedená inštitucionálna architektúra (inštitucionalizované platformy a otvorenosť legislatívneho procesu) predstavuje základ, na ktorom možno rozvíjať spoluprácu v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe.

EK vo viacerých svojich dokumentoch konštatovala slabú, respektíve obmedzenú participáciu a spoluprácu relevantných aktérov, ako aj negatívne dopady tejto situácie na kvalitu strategických prístupov v oblasti sociálneho začleňovania. Národná rámcová stratégia je postavená aj na analýze vychádzajúcej zo zadaných monitorovacích rámcov, ktoré v súčasnosti sa využívajú na monitorovanie politik či už na úrovni EÚ28 alebo národnej úrovni a zohľadňujú širokospektrálne vnímanie chudoby a sociálneho vylúčenía aj vo vzťahu k ostatným relevantným politikám. Rámec politik zameraných na sociálnu inklúziu obsahuje kľúčové opatrenia vychádzajúce z rôznych strategických dokumentov a pri ich realizácii dochádza k širšej odbornej diskusii za účelom dosiahnutia spoločenského-politického konsenzu. V tomto procese kľúčovú úlohu zohrávajú aj zainteresované strany, ktoré sa do tohto procesu zapájajú.

Vyhodnotenie plnenia Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia boja proti chudobe za rok 2016

A. Úvod

Vyhodnotenie plnenia Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia boja proti chudobe („ďalej len „NRS“) je vypracované za časové obdobie roku 2016. Predmetné vyhodnotenie obsahuje vyhodnotenie plnenia tých úloh, ktoré podľa bodu B.4. uznesenia vlády SR č. 301 z 3. júna 2015 predložili jednotlivé ministerstvá v termíne do 31. marca 2017.

Primárnym cieľom NRS je systematizovať prístupy k riešeniu chudoby a sociálneho vylúčenia a rozvíjať ich pod jednotným rámcom, a to vo vzťahu k cieľom vyplývajúcim zo Stratégie Európa 2020.

NRS definovala kľúčové opatrenia politik sociálneho začlenenia a boja proti chudobe v nasledujúcich oblastiach:

- Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce
- Podpora zamestnanosti mladých ľudí
- Podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom
- Podpora prístupu ku kvalitným službám
- Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít
- Reforma systému sociálnych transferov a odvodového zaťaženia ohrozených skupín.

Vzhľadom na ucelený a vzájomne prepojený systém strategickej podpory týchto kľúčových opatrení, ktorý poskytuje NRS, je informácia vypracovaná v rozmedzí týchto tematických oblastí. Vyhodnotenie obsahuje spracované informácie, ktoré predložili podľa bodu B.4. uznesenia vlády SR č. 301 z 3. júna 2015 vybrané ministerstvá z hľadiska ich vecnej pôsobnosti.

Politiky zamerané na podporu sociálneho začlenenia a znižovanie chudoby nadväzujú na plnenie cieľov Stratégie Európa 2020, ako aj odporúčania Rady, tak v oblasti zamestnanosti, ako aj v oblasti sociálneho začlenenia. Za účelom zníženia rizika chudoby je hlavným cieľom v oblasti sociálneho začlenenia **„Vymaniť najmenej 170 tis. ľudí z rizika chudoby a vylúčenia do roku 2020“**. V roku 2016 boli hlavné opatrenia na zníženie chudoby alebo sociálneho vylúčenia rozpracované v rámci Národného programu reforiem SR 2016 a podrobnejšie v Akčnom pláne Národného programu reforiem SR 2016. Slovenská republika sa snaží o zníženie rizika chudoby a sociálneho vylúčenia posilnením a podporou opatrení sociálneho začlenenia. Ide predovšetkým o zefektívnenie nástrojov pomoci v hmotnej núdzi, opatrenia zamerané na primeraný príjem, zlepšenie kvality sociálnych služieb, opatrenia

sociálno-právnej ochrany detí, podporu rodín najmä pri zosúladovaní ich rodinného a pracovného života atď. Cieľovou skupinou na úrovni EÚ, ako aj na národnej úrovni sú občania žijúci v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia, t.j. ľudia s nízkym príjmom a/alebo tí, ktorí si nemôžu dovoliť niektorú z nevyhnutných potrieb pre svoj život a/alebo žijúci v rodinách, kde nikto nepracuje alebo pracuje iba príležitostne (veľmi nízka pracovná intenzita).

V roku 2015 bolo na Slovensku v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia cca 963 tis. ľudí, čo predstavovalo 18,4 % na celkovom počte obyvateľov (pod priemerom EU28 – 23,7 %). Pri porovnaní s predchádzajúcim rokom (2014 – 18,4 %) bola situácia stabilná a hodnota zoskupenia indikátorov na celkovej populácii sa nezmenila, v absolútnom vyjadrení však došlo k zvýšeniu cca o 3 tis. ľudí. Na základe najnovších údajov z EU SILC 2016 miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia klesla na 18,1%. V prípade porovnania s východiskovým rokom 2008 pre hodnotenie cieľov Stratégie Európa 2020 (20,6 %) v roku 2015 bola hodnota nižšia o 2,2 p. b., znížilo sa riziko chudoby alebo sociálneho vylúčenia u cca 148 tis. ľudí.

K zmenám došlo v roku 2015 aj v jednotlivých hodnotách indikátorov tvoriacich zoskupenie indikátorov miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia. Klesajúci trend bol zaznamenaný v prípade miery rizika chudoby (príjmovej chudoby) a závažnej materiálnej deprivácie. Pri porovnaní rokov 2014 až 2015 miera rizika chudoby, celkovo klesla o 0,2 p. b., to isté nastalo v prípade závažnej materiálnej deprivácie, kde pokles bol až o 0,9 p. b. V prípade veľmi nízkej intenzity práce k zmene nedošlo a situácia bola stabilná. Pri porovnaní s najnovšími údajmi (EU SILC 2016), je zrejmé, že hoci miera rizika chudoby oproti predchádzajúcemu roku (2015) stúpila o 0,4 p. b., došlo k poklesu materiálnej deprivácie o 0,8 p. b. a veľmi nízka intenzity práce o 0,6 p. b. Celkovo miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia poklesla o 0,3 p. b.

Najviac ohrozené rizikom chudoby alebo sociálnym vylúčením v roku 2015 boli neúplné rodiny s deťmi; 39,1 % (pod priemerom EU28; 47,9 %), viacpočetné rodiny s viac ako troma deťmi; 37,9 % (nad priemerom EU28; 31,6 %) a v neposlednom rade aj jednotlivci; 23,4 % (pod priemerom EU28; 33,0 %). Z hľadiska vekového rozdelenia sú najrizikovejšou skupinou práve deti vo veku 0 – 17 rokov (24,9 % t.j. pod priemerom EU28; 26,9 %), resp. deti vo veku 0 – 15 (25,5 % t. j. pod priemerom EU28; 26,6 %).

Dôležitú úlohu pri redukcii rizika chudoby zohráva nastavenie systému sociálnej ochrany a jej výdavky, t.j. sociálne transfery vrátane starobných a pozostalostných dávok. V prípade neposkytovania sociálnych transferov s výnimkou starobných a pozostalostných dávok v roku 2015 by sa miera rizika chudoby zvýšila o 6,7 p. b. na 19,16 % a v prípade neposkytovania sociálnych transferov vrátane starobných a pozostalostných dávok by sa miera rizika zvýšila o 25,8 p. b. na 38,1 %. V porovnaní s predchádzajúcim rokom bol zaznamenaný pokles v prípade miery rizika chudoby pred sociálnymi transfermi s výnimkou starobných a pozostalostných dávok o 0,5 p. b. a takmer nezmenený stav bol v prípade miery rizika chudoby pred sociálnymi transfermi vrátane starobných a pozostalostných dávok (príloha ku kapitole 4). Vplyv sociálnych transferov na zníženie rizika chudoby (s výnimkou starobných a pozostalostných dávok) predstavoval 35,3 % a v prípade sociálnych transferov vrátane starobných a pozostalostných dávok ich vplyv na zníženie rizika chudoby predstavoval až 67,7%.

Podrobnejšie údaje ukazovateľov sociálneho začlenenia a boja proti chudobe sú uvedené v Správe o sociálnej situácii obyvateľstva SR, ktorú pravidelne každoročne Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR vypracúva a následne uverejňuje a je dostupná na jeho webovej stránke. Správa obsahuje analýzy vývoja v kľúčových oblastiach patriacich do jeho pôsobnosti, vrátane analýzy chudoby a sociálneho vylúčenia. Tak ako uvádza NRS, Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR predstavuje dôležitý zdroj informácií pre odbornú i širokú verejnosť a jej pravidelné zverejňovanie pomáha vytvárať časové rady údajov zasadené do širšieho kontextu.

Ďalším dôležitým nástrojom monitorovania a hodnotenia politik, ako aj zdrojom informácií v oblasti sociálneho začlenenia je aj Správa o rodovej rovnosti, ktorú každoročne pripravuje MPSVR SR a ktorá zdôrazňuje oblasť sociálneho začlenenia z rodovej perspektívy.

V roku 2016 v rámci Operačného programu Ľudské zdroje 2014 – 2020 (OP ĽZ) boli využité prostriedky z Európskych štrukturálnych a investičných fondov na zmiernenie pretrvávajúcich regionálnych rozdielov v miere nezamestnanosti, ako aj chudoby, a to najviac ohrozených rizikom chudoby a sociálnym vylúčením občanov, za ktorých sa považujú nezamestnaní, mladí ľudia (0-17), neúplné rodiny s deťmi, ako aj viacdenné rodiny s 3 a viac deťmi a osoby so zdravotným postihnutím, a to prostredníctvom implementácie vyhlásených výziev a národných projektov.

OP ĽZ prispieva k plneniu opatrení a cieľov NRS predovšetkým prostredníctvom prioritnej osi 4 Sociálne začlenenie, a to hlavne napĺňaním špecifického cieľa 4.1.1 Zvýšenie účasti najviac znevýhodnených a ohrozených osôb v spoločnosti, vrátane na trhu práce, ktorý prioritne podporuje danú problematiku, ďalej prostredníctvom prioritnej osi 2 Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí, špecifický cieľ: 2.1.1 Zavedením záruky pre mladých nezamestnaných ľudí (UoZ), ktorí patria k NEET, zvýšiť zamestnanosť, zamestnateľnosť a účasť mladých ľudí na trhu práce, ako aj prostredníctvom prioritnej osi 3 Zamestnanosť, v špecifickom ciele 3.1.1 Zvýšiť zamestnanosť, zamestnateľnosť a znížiť nezamestnanosť s osobitným dôrazom na dlhodobo nezamestnaných, nízko kvalifikovaných, starších a zdravotne postihnuté osoby.

Implementácia NRS a jej kľúčových opatrení sa zabezpečuje aj prostredníctvom plnenia cieľov v rámci Integrovaného regionálneho operačného programu (ďalej len „IROP“) pre programové obdobie 2014 – 2020 a podopatrení v rámci Programu rozvoja vidieka SR 2014-2020 (ďalej len „PRV SR 2014-2020“).

Podporným nástrojom zameraným na podporu sociálneho začlenenia a boja proti chudobe je **Fond Európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby pre programové obdobie 2014-2020**³⁹. V záujme vykonávania predmetného fondu SR bol vypracovaný Operačný program potravinovej a základnej materiálnej pomoci, ktorý bol dňa 11. decembra 2014 schválený Európskou komisiou. Celková alokácia pre Slovenskú republiku pre dané obdobie je 64 838 286 Eur vrátane spolufinancovania. Ročne ide o čiastku približne vo výške 8 mil. Eur. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR bolo určené ako riadiaci a certifikačný orgán. Prijímateľom je Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „ÚPSVR“). Cieľom tohto programu je pomôcť ľuďom, ktorí sa nachádzajú v náročnej a ťaživej sociálnej situácii aj takouto konkrétnou formou pomoci, znížiť ich ekonomické zaťaženie a mieru ich

³⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 223/2014 z 11. marca 2014 o Fonde Európskej pomoci pre najodkázanejšie osoby

materiálnej deprivácie z nedostatku jedla. V praxi sa program realizuje prostredníctvom štyroch opatrení:

- Opatrenie 1. Poskytovanie potravinových balíčkov so sprievodnými opatreniami ako nástroj riešenia potravinovej deprivácie
- Opatrenie 2. Poskytovanie teplého jedla so sprievodnými opatreniami ako nástroj riešenia potravinovej deprivácie
- Opatrenie 3. Podpora distribúcie darovaných potravín
- Opatrenie 4. Poskytovanie hygienických balíčkov so sprievodnými opatreniami ako nástroj riešenia materiálnej deprivácie

Súčasný stav implementácie:

Opatrenie 1. a 4.: Poskytovanie pomoci bolo spustené v 3.Q 2016. V roku 2016 boli realizácie dve distribúcie poskytovania potravinových balíčkov a jedna distribúcia hygienických balíčkov. Celkovo bolo poskytnutých 197 005 potravinových balíčkov a 44 356 hygienických balíčkov. V rámci potravinovej pomoci sa pomohlo 142 349 ľuďom a v rámci materiálnej pomoci 112 059 ľuďom (osoby prijímajúce pomoc v roku 2016 opakovane boli započítané len raz). Potravinový balíček pozostával z 21 komodít, v hygienickom balíčku si koneční príjemcovia našli 4 hygienické potreby. Pomoc bola poskytovaná v rámci celého Slovenska, ktoré pokrývali tri partnerské organizácie.

Opatrenie 2.: Poskytovanie teplých jedál pre ľudí bez domova bolo spustené v novembri 2016. V roku 2016 pomoc poskytovala len jedna partnerská organizácia, a to v Prešove. V rámci tohto opatrenia bola ľuďom bez domova poskytovaná zahustená desiatová polievka, pečivo a teplý nealkoholický nápoj. Jedinou podmienkou bolo požiadanie o teplé jedlo. Poskytnutých bolo celkovo 1 468 jedál.

Opatrenie 3.: V roku 2016 bola podpísaná zmluva s jednou partnerskou organizáciou, neboli realizované žiadne aktivity. Riadiaci orgán plánuje využiť zjednodušené vykazovanie výdavkov z dôvodu zníženia administratívneho zaťaženia pri vykazovaní reálne vynaložených výdavkov.

B. Stav plnenia úloh vyplývajúcich z Národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe

1. Podpora zvyšovania cieleného a individualizovaného poskytovania verejných služieb zamestnanosti a zvyšovania efektívnosti a účinnosti aktívnych opatrení na trhu práce

Významnú ochrannú funkciu pred pádom zamestnancov do pásma chudoby plní **inštitút minimálnej mzdy**. Suma minimálnej mzdy musí zabezpečiť minimálny životný štandard zamestnancom na určitej, spoločensky ešte únosnej spodnej hranici, t.j. ochraňovať zamestnancov pred poklesom mzdy pod hranicu reprodukčných nákladov, teda musí zamestnancom zabezpečiť „prežitie“ z dosiahnutého zárobku. Zároveň musí minimálna mzda motivovať nezamestnanú osobu snažiť sa nájsť si zamestnanie. V tomto smere je dôležité, aby

suma čistej minimálnej mzdy bola dostatočne vyššia, ako poskytovaná pomoc v hmotnej núdzi.

V súlade so zákonom o minimálnej mzde⁴⁰ s účinnosťou od 1. januára 2016 sa ustanovila suma minimálnej mzdy na rok 2016 v sume 405 Eur mesačne a 2,328 Eur za odpracovanú hodinu. Medziročné zvýšenie oproti sume minimálnej mzdy 380 Eur, platnej v roku 2015, predstavuje 6,58%.

V zmysle konštatovania, že hlavným nástrojom na zníženie rizika chudoby je práca, t.j. možnosť zamestnať sa a mať príjem z pracovnej činnosti, prispieva k možnosti zamestnať sa aj systém inštitúcií a nástrojov podpory a pomoci účastníkom trhu práce pri hľadaní zamestnania, zmene zamestnania, obsadzovaní voľných pracovných miest a uplatňovaní aktívnych opatrení na trhu práce, t.j. služby zamestnanosti.

V rámci **znižovania informačnej asymetrie** medzi ponukou a dopytom po práci a zlepšenia informovanosti uchádzačov o prácu o ponuke aktívnych opatrení na trhu práce úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „úrady“) v roku 2016 poskytovali **informačné a poradenské služby**⁴¹ pri voľbe povolania, výbere zamestnania vrátane jeho zmeny, výbere zamestnanca a adaptácii zamestnanca v novom zamestnaní uchádzačom o zamestnanie (ďalej len „UoZ“), záujemcom o zamestnanie (ďalej len „ZoZ“), zamestnávateľom a žiakom. Informačné a poradenské služby sú poskytované individuálnou alebo skupinovú formou v informačných a poradenských strediskách, u zamestnávateľa alebo na školách.

Informačné a poradenské služby boli v roku 2016 poskytnuté 834 754 klientom, z toho bolo 420 604 žien (50,39 %) a 414 150 mužov (49,61%). Z celkového počtu klientov bolo 25 783 občanov so zdravotným postihnutím (3,09 %). Z hľadiska veku najvyšší podiel (13,80 %) tvorili klienti vo veku 20 – 25 rokov v počte 115 170 klientov, z hľadiska dĺžky evidencie najvyšší podiel (44,96 %) tvorili klienti s dĺžkou evidencie nad 12 mesiacov v počte 375 278. Z hľadiska vzdelania klientov najvyšší podiel (28,37 %) tvorili klienti so stredným odborným vzdelaním v počte 236 841. Zvýšený dôraz sa kládol na poskytovanie služieb, ktoré boli klientom poskytované už pri prvej návšteve úradu, pri informovaní o zaradení do evidencie UoZ, následne pri podávaní žiadosti o zaradenie do evidencie UoZ a pod., ako aj pri plánovaných návštevách UoZ resp. podľa potreby či už individuálnou alebo skupinovú formou. V roku 2016 bolo poskytnutých celkovo 2 234 080 informačných a poradenských služieb, z toho individuálnou formou 1 905 901 (85,31 %) a skupinovú formou 328 179 (14,69 %).

Odborné poradenské služby⁴² sú zamerané na ovplyvňovanie rozhodovania a správania sa UoZ, vytváranie súladu medzi osobnostnými predpokladmi UoZ a požiadavkami na vykonávanie určitého zamestnania, sociálnu a pracovnú adaptáciu UoZ:

- a) zisťovaním osobnostných predpokladov, schopností UoZ a zhodnotením jeho kompetencií,
- b) vypracovaním individuálneho akčného plánu na podporu pracovného uplatnenia znevýhodneného UoZ,
- c) diagnostikovaním a rozpoznaním prekážok vstupu na trh práce,

⁴⁰ zákon č. 663/2007 o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov

⁴¹ § 42 zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁴² § 43 zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

- d) vytvorením osobnostného profilu UoZ na určenie aktivít, opatrení a služieb potrebných na jeho začlenenie na trh práce.

Odborné poradenské služby (ďalej len „OPS“) v roku 2016 boli poskytnuté celkovo pre 85 522 klientov, z toho bolo 85 516 UoZ a 6 ZoZ. V roku 2016 bolo klientom poskytnutých celkovo 286 911 OPS. Z celkového počtu UoZ, ktorým boli v roku 2016 poskytnuté OPS bolo 43 971 žien (51,41 %) a 41 551 mužov (48,59 %). Z hľadiska dĺžky evidencie sa OPS zúčastnilo najviac UoZ s dĺžkou evidencie viac než 12 mesiacov (34 460 UoZ, 40,29 %). OPS boli poskytnuté najviac pre UoZ vo veku od 30 do 49 rokov – 28 836 UoZ, čo predstavuje 33,72 %. Z hľadiska vzdelania UoZ najvyšší podiel (32,94 %) tvorili UoZ s úplným stredným odborným vzdelaním, v počte 28 172 UoZ. Celkový počet znevýhodnených UoZ, ktorým boli OPS poskytnuté, je 69 958, čo predstavuje 81,80% všetkých UoZ, ktorým boli OPS poskytnuté. Najviac znevýhodnených, ktorým boli poskytnuté OPS bolo UoZ, ktorí najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov pred zaradením do evidencie UoZ nemali pravidelne platené zamestnanie (54 492; 63,72%), za nimi nasledovali dlhodobo nezamestnaní občania (33 615; 39,31%) a občania starší ako 50 rokov veku (15 512; 18,14%). Finančné prostriedky na OPS (náhrada cestovných výdavkov a výdavkov na ubytovanie a stravné) boli vynaložené v roku 2016 v minimálnej miere – vo výške 225 Eur.

Z hľadiska podpory vytvárania pracovných miest nástroj **príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť** napomáha vstup UoZ na otvorený trh práce ako samostatne zárobkovo činných osôb. Príspevok môže úrad poskytnúť UoZ, ktorí budú prevádzkovať živnosť podľa živnostenského zákona a vykonávať poľnohospodársku výrobu vrátane hospodárenia v lesoch podľa zákona o súkromnom podnikaní občanov. V roku 2016 bolo prostredníctvom tohto príspevku podporených 1 951 UoZ, čo je o 705 menej ako v roku 2015, kedy bolo vytvorených 2 656 pracovných miest na samozamestnanie. Celková čerpaná suma v roku 2016 je 8 249 299 Eur, čo je o 1 509 885 menej, ako v roku 2015. Podiel dlhodobo nezamestnaných občanov na využití tohto opatrenia zvýšil z 37,27 % v roku 2015, na 65,62 % v roku 2016.

Od začiatku roka 2016 sa poskytuje **modifikovaný príspevok na podporu mobility za prácou**⁴³ určený na úhradu časti výdavkov na bývanie súvisiacich so zmenou pobytu v súvislosti so získaním zamestnania, ktorý rozšíril o možnosti podpory a zohľadňuje aj prechodný pobyt. V roku 2016 bol príspevok poskytnutý 816 osobám, čo je o 770 osôb viac ako v predchádzajúcom roku. Celková suma poskytnutých príspevkov bola 618 812 Eur, čo je o 551 937 Eur viac ako v roku 2015.

Za aktívne opatrenia na trhu práce sú považované podľa § 54 zákona o službách zamestnanosti aj

- národné projekty, ktoré schvaľuje MPSVR SR a realizuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny alebo úrad,
- projekty na zlepšenie postavenia UoZ na trhu práce, ktoré schvaľuje MPSVR SR a realizuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny,
- projekty na zlepšenie postavenia UoZ na trhu práce, ktoré schvaľuje Ústredie PSVR a realizuje úrad,
- projekty na zlepšenie postavenia UoZ na trhu práce, ktoré schvaľuje MPSVR SR alebo Ústredie PSVR a realizuje úrad alebo právnická osoba alebo fyzická osoba,

⁴³ § 53a zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

- pilotné projekty na overenie nových AOTP, ktoré schvaľuje MPSVR SR a realizuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny,
- pilotné projekty alebo pilotné programy na podporu rozvoja regionálnej alebo miestnej zamestnanosti, ktoré schvaľuje Ústredie PSVR a realizuje úrad.

Projekty a programy sú financované zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu a spolufinancované zo štátneho rozpočtu alebo sú financované zo štátneho rozpočtu alebo z iných zdrojov. V rámci tohto opatrenia bolo v roku 2016 prostredníctvom projektov podporených 17 225 osôb v celkovej výške 66 551 136 Eur (bez Národného projektu RE-PAS).

Národný projekt „Zapojenie nezamestnaných do obnovy kultúrneho dedičstva - 3“ podporoval vytváranie krátkodobých pracovných miest pre UoZ a znevýhodnených UoZ. Je zameraný na zlepšenie postavenia UoZ a ZUoZ na trhu práce, zvýšenie zamestnateľnosti, zamestnanosti UoZ a ZUoZ, zníženie dlhodobej nezamestnanosti, podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti. Naplnenie stanoveného cieľa projektu sa zabezpečí poskytovaním finančných príspevkov zamestnávateľovi, ktorý na tento účel vytvorí pracovné miesto na dobu maximálne 7 mesiacov pre cieľovú skupinu uchádzačov o zamestnanie a znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie⁴⁴. Do projektu obnovy kultúrneho dedičstva sa v roku 2016 zapojilo 39 subjektov (obcí, občianskych združení, nadácií a právnických organizácií) v rámci pôsobnosti 22 úradov práce sociálnych vecí a rodiny. Do projektu sa mohli zapojiť len subjekty, ktorým bola schválená dotácia z Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v rámci výzvy z programu Obnovme si svoj dom, podprogram 1.4 „Obnova a konzervácia torzálnej architektúry“. Na obnovu kultúrnych pamiatok bolo v roku 2016 zapojených 777 UoZ a znevýhodnených UoZ, z toho 227 (29,42%) UoZ vo veku 50 rokov a viac. Zapojení nezamestnaní získali pracovné návyky a skúsenosti z oblasti historického murárstva, kováčstva, tesárstva a archeológie. V roku 2016 bolo na tento nástroj vyčerpaných 2 806 438 Eur.

Národný projekt „Šanca na zamestnanie“ bol realizovaný od 25.9.2015 vo všetkých krajoch Slovenska bez Bratislavského samosprávneho kraja. Cieľovou skupinou sú znevýhodnení UoZ s osobitným zreteľom na dlhodobo nezamestnaných UoZ. Finančný príspevok sa poskytuje zamestnávateľovi, ak vytvoril pracovné miesto z niektorej z vymedzených oblastí verejného zamestnávania na dobu najmenej 3 mesiace. Pracovný pomer môže byť dohodnutý na obdobie 3 až 9 mesiacov, prípadne na dobu neurčitú. Finančný príspevok sa poskytne zamestnávateľovi najmenej počas 3 a najviac počas 9 kalendárnych mesiacov. V roku 2016 bolo na tento nástroj umiestnených 6 301 ZUoZ a vyčerpaných bolo 41 543 474 Eur. Je zameraný na zlepšenie postavenia znevýhodnených UoZ na trhu práce, zvýšenie zamestnateľnosti a zamestnanosti ZUoZ, zníženie dlhodobej nezamestnanosti, podpora rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti. Realizácia projektu prispeje k lepšiemu uplatneniu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie na otvorenom trhu práce. Podporí rozvoj miestnej zamestnanosti a zároveň prispeje sa k zníženiu regionálnych disparít na trhu práce. Motivuje zamestnávateľov vytvárať pracovné miesta pre ZUoZ vo vybraných oblastiach zamestnávania.

Národný projekt „Šanca na zamestnanie pre BSK“, realizovaný od 11.1.2016 v Bratislavskom samosprávnom kraji. Cieľovou skupinou sú znevýhodnení UoZ s osobitným zreteľom na dlhodobo nezamestnaných UoZ. Finančný príspevok sa poskytuje zamestnávateľovi, ak vytvoril pracovné miesto z niektorej z vymedzených oblastí verejného

⁴⁴ § 8 zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zamestnávania na dobu najmenej 3 mesiace. Pracovný pomer môže byť dohodnutý na obdobie 3 až 9 mesiacov, prípadne na dobu neurčitú. Finančný príspevok sa poskytne zamestnávateľovi najmenej počas 3 a najviac počas 9 kalendárnych mesiacov. Od začiatku realizácie bolo v roku 2016 na tento nástroj umiestnených 184 ZUoZ a vyčerpaných bolo 372 710 Eur.

Cieľom **Národného projektu „Cesta z kruhu nezamestnanosti“** je podpora zamestnanosti a znižovanie nezamestnanosti dlhodobo nezamestnaných UoZ prostredníctvom získania a prehĺbovania pracovných zručností. Oprávnenou cieľovou skupinou sú znevýhodnení UoZ⁴⁵. Hlavnou aktivitou národného projektu je poskytovanie finančného príspevku zamestnávateľovi, ktorý na vytvorené pracovné miesto prijme do pracovného pomeru UoZ z oprávnenej cieľovej skupiny na plný alebo polovičný úväzok na dobu minimálne 15 mesiacov, resp. na neurčitý čas, pričom finančné príspevky sa poskytujú zamestnávateľovi mesačne najviac počas 12 mesiacov, alebo najviac počas 15 mesiacov, v závislosti od doby evidencie prijatého UoZ. V roku 2016 bolo na tento nástroj umiestnených 6 764 UoZ a bolo vyčerpaných 15 318 078 Eur.

Cieľom **Národného projektu „Chceme byť aktívni na trhu práce (50+)“** je zlepšenie postavenia znevýhodnených UoZ⁴⁶ – občanov starších ako 50 rokov veku (ďalej len „UoZ vo veku 50+“), zvýšenie ich zamestnateľnosti a zamestnanosti prostredníctvom poskytovania finančných príspevkov na podporu vytvorenia pracovného miesta v menej rozvinutých regiónoch. Finančný príspevok sa poskytne zamestnávateľovi, ktorý na vytvorené pracovné miesto prijme do pracovného pomeru znevýhodneného UoZ vo veku 50+, ak je pracovný pomer dohodnutý na dobu najmenej 12 mesiacov. Finančný príspevok sa poskytuje najviac počas 12 mesiacov. Zamestnávateľ je povinný zachovať toto vytvorené pracovné miesto najmenej počas týchto 12 mesiacov. V roku 2016 bolo na tento nástroj umiestnených 520 UoZ a bolo vyčerpaných 192 414 Eur.

Národný projekt „Spoločne hľadáme prácu“ sa realizuje od 1.1.2016 prostredníctvom ústredia a 43 úradov v rámci SR mimo BSK, prostredníctvom dvoch hlavných aktivít. Aktivity č. 1 - Veľtrh práce a aktivity č. 2 – Podpora rozvoja siete EURES a poradenstvo v oblasti mobility pracovnej sily v rámci EÚ/EHP (Európska únia/ Európsky hospodársky priestor), ktorých cieľom je poskytovanie kvalitných a adresných služieb zamestnanosti, motivácia UoZ, ale aj ostatných klientov ako zamestnávateľov k aktívnej spolupráci s úradmi v oblasti sprostredkovania zamestnania, a to nielen prezentovaním ponúk voľných pracovných miest, ale aj poskytnutím možnosti priameho výberu vhodných zamestnancov z radov zúčastnených klientov z cieľových skupín. Cieľom projektu je zlepšenie postavenia UoZ ako aj znevýhodnených UoZ, zvýšenie zamestnateľnosti, zlepšenie prepojenia verejných a neverejných služieb zamestnanosti a spolupráce so zamestnávateľmi.

Národný projekt „Umiestňovanie dlhodobo nezamestnaných občanov na trhu práce s využitím neštátnych služieb zamestnanosti“, ktorého hlavným cieľom je zlepšenie postavenia dlhodobo nezamestnaných občanov na trhu práce, zvýšenie zamestnateľnosti a zamestnanosti dlhodobo nezamestnaných občanov a obnova ich pracovných návykov a čiastkovými cieľmi je poskytnutie špecifických služieb dlhodobo nezamestnaným občanom za účelom zvýšenia ich zamestnateľnosti a zamestnanosti a aktívna pomoc pri umiestnení dlhodobo nezamestnaných občanov na trhu práce prostredníctvom agentúr dočasného zamestnávania (ďalej aj „ADZ“) podľa § 29 zákona o službách zamestnanosti.

⁴⁵ § 8 ods. 1 písm. b) zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁴⁶ § 8 ods. 1 písm. b) zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Prostredníctvom centrálne schvaľovaných projektov v roku 2016 boli v rámci § 54 zákona o službách zamestnanosti Hodnotiacou komisiou na posudzovanie, hodnotenie a odporúčanie schvaľovania predložených projektov a programov v rámci aktívnych opatrení na trhu práce⁴⁷ schválené a následne podporené celkom 3 projekty pre predpokladaný počet zaradených 230 osôb. Výška schválených finančných prostriedkov bola 1 145 780 Eur, čerpanie finančných prostriedkov na tieto projekty v roku 2016 nebolo, premietne sa až v roku 2017 a neskôr.

V rámci regionálnych projektov bolo počas roka 2016 zaradených na trh práce celkom 396 osôb (vrátane osôb z projektov, schválených v roku 2015), z toho bolo 259 mužov a 137 žien. Počas hodnoteného roka bolo čerpaných 1 995 955 Eur na projekty, ktoré boli schválené v rokoch predchádzajúcich roku 2016.

Tým, ktorí majú problém pracovne sa uplatniť a potrebujú flexibilne reagovať na požiadavky trhu práce je určený **Príspevok na rekvalifikáciu**⁴⁸ - **projekty REPAS**. Zacielený je na všetkých UoZ, vrátane znevýhodnených na trhu práce. UoZ, ktorý má problém uplatniť sa na trhu práce, si môže zvoliť druh pracovnej činnosti, na ktorú sa chce rekvalifikovať a poskytovateľa rekvalifikácie, ktorý má požadovanú rekvalifikáciu zrealizovať. Rekvalifikácia je príprava UoZ na uplatnenie sa na trhu práce s cieľom nadobudnutia vedomostí, schopností a zručností vo vybranom vzdelávacom (rekvalifikačnom) kurze. Rekvalifikácia umožňuje UoZ:

- rozšíriť alebo úplne zmeniť svoje profesijné zameranie prostredníctvom absolvovania rekvalifikácie,
- zvoliť si rekvalifikáciu a poskytovateľa rekvalifikácie podľa vlastného výberu,
- požiadať úrad o poskytnutie príspevku na rekvalifikáciu, to znamená o kurzovné za rekvalifikáciu v plnej výške.

Úrad uhradza UoZ príspevok na rekvalifikáciu vo výške 100 % nákladov na rekvalifikáciu (kurzovné), maximálne však len do výšky uvedenej v dohode o poskytnutí príspevku na rekvalifikáciu, ktorú uzatvorí UoZ a úrad. V roku 2016 bolo zaradených na rekvalifikáciu 15 351 UoZ. Z celkového počtu UoZ bolo 6 528 mužov (42,52 %) a 8 823 žien (57,48 %). Z hľadiska veku, najvyšší podiel tvorili UoZ vo veku od 30 do 49 rokov (48,76 %) v počte 7 485 UoZ. Z hľadiska vzdelania UoZ, najvyšší podiel (38,08 %) tvorili UoZ s úplným stredným odborným vzdelaním, počte 5 845 UoZ. Z celkového počtu podporených UoZ bolo 11 590 znevýhodnených (75,50 %), najväčšou skupinou v zmysle § 8 zákona o službách zamestnanosti boli tí UoZ, ktorí najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov pred zaradením do evidencie UoZ nemali pravidelne platené zamestnanie v počte 8 679 UoZ. Príspevok na rekvalifikáciu bol v roku 2016 poskytnutý 13 183 UoZ (išlo o dohody o poskytnutí príspevku na rekvalifikáciu, ktoré boli uzatvorené v roku 2015 a v roku 2016). Celková výška poskytnutého príspevku bola 6 769 209 Eur.

S cieľom navrhnuť a implementovať komplexný prístup založený na opatreniach hĺbkového individuálneho posúdenia a zodpovedajúceho poradenstva pre dlhodobo nezamestnaných týkajúceho sa zlepšenia vyhliadok ich zamestnatelnosti, odstránenia prekážok zamestnanosti a posúdenia predchádzajúceho úsilia pri hľadaní zamestnania, berúc do úvahy aj ďalšie aspekty zlepšenia kvality ich života, bol v roku 2016 vypracovaný **Akčný plán na posilnenie integrácie dlhodobo nezamestnaných na trh práce v Slovenskej**

⁴⁷ § 54 ods. 1., písm. c, d, f zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁴⁸ § 54 ods. 1 písm. d zákona č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

republike (ďalej len „APDN“). APDN popisuje konkrétne opatrenia, ktoré bude implementovať Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v spolupráci so všetkými aktérmi najmä v najbližších rokoch od jeho prijatia. Zavedením Dohôd o pracovnej integrácii, ako aj rozvíjaním užších vzťahov so zamestnávateľmi, sa ustanovuje dôležitý nástroj na dosiahnutie lepšej integrácie dlhodobo nezamestnaných na trh práce. Na národnej úrovni APDN vychádza z Programového vyhlásenia vlády SR, ktoré si stanovilo za prioritu plynule pokračovať v podpore hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja, pričom v časti o politike podpory pracovných miest sa uvádza, že výzvou zostáva uplatnenie dlhodobo nezamestnaných oscilujúcich v dôsledku straty pracovných návykov často na hrane absolútneho vylúčenia zo spoločnosti, vláda preto prijme opatrenia na riešenie dlhodobej nezamestnanosti s dôrazom na individuálny prístup zohľadňujúci potenciál a proaktívny postoj konkrétnych UoZ. Základné princípy nových opatrení zahrnutých v APDN reagujú aj na Národný program reforiem Slovenskej republiky 2016, stratégiu zmien obsiahnutú v Národnej stratégii zamestnanosti Slovenskej republiky do roku 2020 (NSZ) a Akčný plán NSZ 2015-2016. Na Európskej úrovni predstavuje APDN najmä reakciu na Odporúčanie Rady EÚ z 18.5.2016, ktoré sa týka národného programu reforiem Slovenska na rok 2016 a ktorým sa predkladá stanovisko Rady k programu stability Slovenska na rok 2016 (Country Specific recommendations - CSR) a Odporúčanie Rady EÚ z 15.2.2016 týkajúce sa integrácie dlhodobo nezamestnaných do trhu práce. APDN zohľadňuje závery tematického seminára Európskej komisie (EK) organizovaného MPSVR SR v spolupráci s EK a konaného dňa 3.5.2016 na Stálom zastúpení EK v SR. Väčšina aktivít APDN bude financovaná z Európskeho sociálneho fondu, ktorý z celkovej alokácie cca 2,2 miliardy EUR stanovenej pre Slovensko vyčlenil významnú sumu na boj proti dlhodobej nezamestnanosti ako jednej z jeho hlavných priorít. Uznesenie Monitorovacieho výboru Operačného programu Ľudské zdroje zo dňa 24.5.2016 vytvorilo rámec pre vypracovanie APDN a pre pravidelné monitorovanie pokroku počas jeho účinnej implementácie. APDN bol schválený na zasadnutí Monitorovacieho výboru Operačného programu Ľudské zdroje dňa 25.11.2016.

K vyhodnoteniu predmetného kľúčového opatrenia taktiež uvádzame, že v rámci **Národnej stratégie zamestnanosti SR do roku 2020** prišlo v rezorte vnútra v hodnotenom období k **navýšeniu o 320 miest príslušníkov Policajného zboru** (ďalej len „PZ“) a o 20 štátnozamestnaneckých miest z dôvodu posilnenia personálnych kapacít rezortu vnútra v súvislosti s aktuálnym vývojom migračných tokov v Európskom priestore, plnením medzinárodných záväzkov SR v oblasti uplatňovania migračnej politiky, ako aj koordinovaným prijímaním príslušných bezpečnostných opatrení. Realizáciou uvedených opatrení rezort vnútra nepriamo podporil zvýšenie zamestnanosti najmä v prihraničných okresoch SR. Uznesením vlády SR č. 707 zo 16. decembra 2015 k návrhu personálnych a technických opatrení Ministerstva vnútra SR v oblasti boja proti terorizmu vláda schválila zvýšenie počtu miest príslušníkov PZ na rok 2016 do 800 miest, na rok 2017 do 850 miest a na rok 2018 do 850 miest. Zvýšenie početných stavov príslušníkov PZ vyplynulo z naliehavej potreby eliminácie bezpečnostných rizík spojených s výrazným nárastom počtu teroristických útokov v Európskom priestore v kontexte aktuálneho vývoja migračných tokov a z nevyhnutnosti zabezpečenia bezpečnosti občanov SR. Realizáciou uvedených opatrení sa očakáva pozitívny vplyv na zamestnanosť a podpora sociálneho začlenenia vytvorením 2 500 nových systemizovaných policajných miest.

Taktiež uvádzame, že na základe zákona o podpore najmenej rozvinutých okresov⁴⁹ bola v roku 2016 iniciovaná **pilotná fáza implementácie akčných plánov menej**

⁴⁹ zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

rozvinutých regiónov a viažucich sa opatrení. V súčasnosti sa spúšťajú procesy v okrese Kežmarok, ktorý bol vyselektovaný ako prvý z dvanástich menej rozvinutých okresov. Pri implementácii sa zvolil postup v súlade s potrebami daného regiónu. Vznikla Akčná rada regiónu, ktorej členovia sú tvorení zo zástupcov miestnej samosprávy, zamestnávateľov, neziskového sektoru, vzdelávacích inštitúcií a iných zainteresovaných sociálnych partnerov. Aktéri pripravujú lokálny akčný plán so zreteľom na preškolenie dostupnej pracovnej sily a jej umiestnenie na trh práce na základe požiadaviek regiónu. Okrem iného sa predmetné akčné plány sústreďujú na špecifické ciele pre regióny a ich naplnenie. Zámery obsahujú návrhy na vývoj infraštruktúry v doprave alebo prístupnosti periférií regiónov, skvalitnenie pracovnej sily, zosúladenie súčasných potrieb zamestnávateľov pôsobiacich v regióne na vzdelávacie programy, zvýšenie kvality primárneho a sekundárneho vzdelávania v regióne, podpory odborného vzdelávania a prípravy, konzultačné služby pre začínajúce podniky a podobne. Na **Strednej odbornej škole Garbiarska v Kežmarku** bolo dňa 23. februára otvorené **Centrum odborného vzdelávania a prípravy**, ktoré bude opatrenia smerované na preškolenie pracovnej sily realizovať.

2. Podpora zamestnanosti mladých ľudí

Cielené nástroje aktívnych opatrení zamerané na mladých ľudí sa premietli aj vo zvyšovaní miery zamestnanosti a znižovaní miery nezamestnanosti osôb vo veku 15-24 rokov. Podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky, výberového zisťovania pracovných síl **miera zamestnanosti** mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov v roku 2016 dosiahla priemernú úroveň 25,2 % a bola o 1,8 p. b. vyššia ako pred rokom. V rovnakom období sa **miera nezamestnanosti** mladých ľudí vo veku 15 – 24 rokov medziročne znížila o 4,2 p. b. na 22,2.

Z hľadiska zvyšovania zamestnanosti je považované za dôležité poradenstvo pre žiakov základných a stredných škôl, realizované prostredníctvom informačných a poradenských služieb pri voľbe povolania (ďalej „IaPS pri voľbe povolania“) poskytovaných úradmi. IaPS pri voľbe povolania pre žiakov základných škôl (ďalej len „ZŠ“) sú obsahovo zamerané najmä na oboznámenie žiakov s charakteristikou povolania a s predpokladmi a požiadavkami na výkon určitého povolania prostredníctvom programovej aplikácie internetového sprievodcu trhu práce (ďalej „ISTP“). IaPS pri voľbe povolania pre žiakov stredných škôl (ďalej len „SŠ“) sú zamerané najmä na poskytovanie informácií o profesiách požadovaných na trhu práce, o komunikácii s potenciálnymi zamestnávateľmi, o službách poskytovaných úradmi. IaPS pri voľbe povolania boli v roku 2016 poskytnuté **20 234 žiakom**, z toho bolo **9 233 žiakov ZŠ** (45,64 %) a **11 000 žiakov SŠ** (54,36 %). Tieto služby boli poskytnuté 485 školám, z toho bolo 278 ZŠ a 207 SŠ.

Pre žiakov ZŠ a SŠ boli v rámci IaPS pri voľbe povolania na **veľtrhu práce Job Expo 2016 a medzinárodnej burze práce European Job Days** zorganizované interaktívne prednášky zamerané na poradenstvo týkajúce sa výberu vhodného povolania, resp. voľby vhodnej strednej školy a poradenstvo týkajúce sa orientácie na trhu práce. Prednášok, ktoré boli určené žiakom ZŠ, sa zúčastnilo 201 žiakov z 4 škôl. Na prednáškach určených žiakom SŠ sa zúčastnilo 279 žiakov z 8 škôl.

V rámci IaPS pri voľbe povolania boli v roku 2016 organizované **burzy informácií pre žiakov ZŠ**. Ich hlavným cieľom bolo najmä zvýšenie záujmu o remeselné druhy povolania a súčasne riešenie problému s ich nedostatkom na trhu práce. Zrealizovaných bolo 23 búrz informácií, ktoré zorganizovalo celkovo 19 úradov. Búrz informácií sa v roku 2016 zúčastnilo

celkovo 162 ZŠ a 8 643 žiakov ZŠ. Na burzách informácií sa prezentovalo celkom 287 SŠ a 129 zamestnávateľov.

V roku 2016 sa prostredníctvom ústredia a úradov realizoval interný motivačný projekt „**Buď aktívny zamestnávateľ sa**“. Projekt je určený pre mladých do 29 rokov a je realizovaný v súlade s Národným plánom implementácie Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike, ktorý prerokovala a vzala na vedomie vláda SR na svojom rokovaní dňa 5.2.2014. V rámci tohto projektu majú UoZ možnosť využiť jednotlivé aktívne opatrenia na trhu práce, odborné poradenské služby, účasť na výberových konaniach, národných a regionálnych projektoch realizovaných úradom, samostatný informačno - poradenský nástroj – internetový portál na vyhľadávanie voľných pracovných miest (internetový sprievodca trhom práce ISTP): www.istp.sk, čo klientom pomôže okrem iného aj šetriť vlastné finančné prostriedky a svoj čas pri hľadaní si vhodného zamestnania na základe osobných požiadaviek a kontaktovať zamestnávateľa z pohodlia domova. Do projektu bolo od začiatku jeho realizácie k 31.12.2016 zaradených 73 885 UoZ, čo predstavuje 70,81% podiel z počtu všetkých UoZ vo veku do 29 rokov. V roku 2016 bolo podporených **53 906 osôb**, projekt však bol zabezpečovaný vlastnými zamestnancami úradov, bez finančných nárokov z aktívnych opatrení na trhu práce.

Cieľom **Národného projektu „Praxou k zamestnaniu“** je získanie alebo zvýšenie a prehĺbovanie odborných zručností, vedomostí a praktických skúseností mladých ľudí do 29 rokov veku, formou mentorovaného zapracovania a praxe u zamestnávateľa, ktorý vytvorí pracovné miesto za účelom umiestnenia sa a udržania sa na trhu práce. Národný projekt sa realizoval vo všetkých samosprávnych krajoch Slovenska okrem Bratislavského samosprávneho kraja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje a je financovaný z finančných zdrojov Európskej únie a štátneho rozpočtu SR. Projekt je zameraný na podporu vytvárania pracovných miest pre mladých nezamestnaných a ich zamestnanosti formou mentorovaného zapracovania a praxe a je zároveň jedným z podporných opatrení pre integráciu mladých ľudí na trh práce. Cieľovou skupinou sú UoZ do 25 rokov vedení v evidencii UoZ minimálne 3 mesiace, ktorí nie sú zamestnaní, nepokračujú v procese vzdelávania, ani sa nezúčastňujú na odbornej príprave (not in employment, education or training – tzv. NEET) a NEET do 29 rokov, vedení v evidencii UoZ minimálne 6 mesiacov. Mentorované zapracovanie trvá prvých 3-6 mesiacov pracovného pomeru pod vedením mentora a po ukončení mentorovaného zapracovania je prax, ktorá závisí od dĺžky trvania mentorovaného zapracovania. Finančný príspevok sa poskytoval zamestnávateľovi, ktorý prijme do pracovného pomeru takéhoto UoZ na polovičný pracovný úväzok na dobu minimálne 9 mesiacov, resp. na dobu nEurčitú, pričom finančné príspevky sú poskytované mesačne počas 9 mesiacov. Do národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **1 622 UoZ**, čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **2 377 671 Eur**.

Národný projekt „Praxou k zamestnaniu v BSK“ sa realizoval v Bratislavskom samosprávnom kraji a je financovaný výlučne zo štátneho rozpočtu SR. Do národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **16 UoZ** a čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **38 759 Eur**.

Národný projekt „Absolventská prax štartuje zamestnanie“ je zacielený na zvýšenie zamestnanosti a zamestnateľnosti mladých ľudí na trhu práce a začleňovanie mladých ľudí, najmä tých bez zamestnania, vzdelania, alebo odbornej prípravy a možnosti následného vytvorenia pracovného miesta pre mladého človeka u zamestnávateľa, u ktorého vykonával absolventskú prax. Cieľovou skupinou sú NEET do 29 rokov, ktorí v čase vstupu do projektu spĺňajú definíciu absolventa školy v zmysle zákona o službách zamestnanosti: občania mladší ako 26 rokov veku, ktorí ukončili príslušným stupňom vzdelania sústavnú prípravu na

povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvomi rokmi a od jej ukončenia nemali pravidelne platené zamestnanie a sú vedení v evidencii UoZ na úradoch PSVR v oprávnenom území projektu. Projekt sa realizuje prostredníctvom dvoch hlavných aktivít ako aktívne opatrenie na trhu práce podľa § 51 a § 54 zákona o službách zamestnanosti.

Hlavná aktivita č. 1

Poskytovanie finančného paušálneho príspevku na vykonávanie absolventskej praxe podľa § 51 zákona o službách zamestnanosti. Absolventská prax sa vykonáva najmenej tri mesiace a najviac šesť mesiacov, bez možnosti jej predĺženia a opakovaného vykonávania v rozsahu 20 týždenne. Po skončení absolventskej praxe vydá zamestnávateľ absolventovi školy potvrdenie o vykonaní absolventskej praxe. Do aktivity č. 1 predmetného národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **5 336 UoZ** a čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **2 449 535 Eur**.

Hlavná aktivita č. 2

Poskytovanie finančného príspevku zamestnávateľovi, ktorý príjme do pracovného pomeru UoZ z oprávnenej cieľovej skupiny bez zbytočného odkladu, najneskôr do 30 kalendárnych dní od ukončenia vykonávania absolventskej praxe (ak sa s úradom nedohodne inak) v zmysle § 51 zákona o službách zamestnanosti, ktorú u daného zamestnávateľa vykonával. Zamestnávateľ sa zaviazá vytvoriť pracovné miesto na plný pracovný úväzok na dobu minimálne 9 mesiacov, pričom po dobu najviac 6 mesiacov bude toto pracovné miesto podporované finančným príspevkom. Následne je zamestnávateľ povinný udržať toto pracovné miesto počas ďalších 3 mesiacov. Do aktivity č. 2 predmetného národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **17 UoZ** a čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **10 893 Eur**.

Cieľom **Národného projektu „Úspešne na trhu práce“** je zlepšenie postavenia mladých ľudí do 29 rokov veku na trhu práce, zvýšenie ich zamestnateľnosti a zamestnanosti. Cieľovou skupinou sú NEET do 25 rokov vedení v evidencii UoZ minimálne 3 mesiace a NEET do 29 rokov vedení v evidencii UoZ minimálne 6 mesiacov, s dôrazom na dlhodobo nezamestnaných (v zmysle Záruky pre mladých ľudí v Slovenskej republike). Projekt sa realizuje prostredníctvom dvoch hlavných aktivít ako aktívne opatrenie na trhu práce podľa § 51a a § 54 zákona o službách zamestnanosti.

Hlavná aktivita č. 1

Poskytovanie finančného príspevku na podporu vytvárania a následného udržania pracovných miest pre mladých UoZ, ktorí pred prijatím na vytvorené pracovné miesto nemali svoje prvé pravidelne platené zamestnanie, čo znamená, že nikdy nezískali pravidelne platené zamestnanie, ktoré trvalo najmenej šesť po sebe nasledujúcich mesiacov, ak je pracovný pomer dohodnutý v rozsahu najmenej polovice ustanoveného týždenného pracovného času a ak zamestnávateľ o príspevok písomne požiada. Do aktivity č. 1 predmetného národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **2 249 UoZ** a čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **3 659 471 Eur**.

Hlavná aktivita č. 2

Poskytovanie finančného príspevku na podporu vytvorenia pracovného miesta prostredníctvom samozamestnania mladých ľudí, ktorí si vytvoria pracovné miesto, na ktorom budú prevádzkovať samostatnú zárobkovú činnosť SZČ najmenej 2 roky. Do aktivity č. 2 predmetného národného projektu bolo v roku 2016 zaradených **529 UoZ** a čerpanie finančných prostriedkov bolo vo výške **1 280 806 Eur**.

K aktívnym opatreniam na trhu práce špeciálne zacieleným na podporu šance mladých ľudí uplatniť sa na trhu práce patria **príspevok na vykonávanie absolventskej praxe** a

príspevok na podporu vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní.

Cieľom **absolventskej praxe** (§ 51 zákona o službách zamestnanosti) je získavanie odborných zručností a praktických skúseností u zamestnávateľa, ktoré zodpovedajú dosiahnutému stupňu vzdelania absolventa školy, ako i získavanie a prehľbovanie odborných zručností alebo praktických skúseností, ktoré rozšíria možnosti absolventov škôl pri uplatnení na trhu práce, čím sa priamo pôsobí na zvyšovanie zamestnateľnosti UoZ. Absolventská prax prispieva absolventom k hľadaniu si práce vo svojej profesii. Umožňuje im získať prvý kontakt s praxou pri získavaní potrebných zručností. V roku 2016 bolo na absolventskú prax zaradených **5 683 UoZ**, čo bolo o 1 715 UoZ menej ako v roku 2015. Čerpanie finančných prostriedkov v roku 2016 bolo vo výške **3 446 954 Eur**, čo je o 1 033 220 Eur menej ako v roku 2015.

Cieľom príspevku **podpora vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní** je podpora vytvorenia pracovného miesta v prvom pravidelne platenom zamestnaní u zamestnávateľov, ktorí vytvoria pracovné miesto pre UoZ mladších ako 25 rokov veku, ktorí sú v evidencii UoZ najmenej 3 mesiace alebo pre UoZ, ktorí sú mladších ako 29 rokov veku, ktorí sú vedení v evidencii UoZ najmenej 6 mesiacov a ktorí pred prijatím do pracovného pomeru nemali pravidelne platené zamestnanie, ak je pracovný pomer dohodnutý v rozsahu najmenej polovice ustanoveného týždenného pracovného času. V roku 2016 bolo prostredníctvom tohto opatrenia podporených **3 086 UoZ**, čo bolo o 229 UoZ menej ako v roku 2015. V roku 2016 bolo čerpanie finančných prostriedkov vo výške **12 978 320 Eur** čo je o 8 754 493 Eur viac ako v roku 2015.

V záujme prispieť k pripravenosti žiaka v odbornom vzdelávaní a príprave na pôsobenie na trhu práce s dôrazom na uplatňovanie reálneho výkonu praxe u zamestnávateľa bola v rámci OP EZ prioritnej osi 1 Vzdelávanie, špecifického cieľa *1.2.1 Zvýšiť kvalitu odborného vzdelávania a prípravy reflektujúc potreby trhu práce* vyhlásené vyzvanie júli 2016 výzva pre národný projekt „*Duálne vzdelávanie a zvýšenie atraktivity a kvality odborného vzdelávania a prípravy*“, ktorého prijímateľom je Štátny inštitút odborného vzdelávania. Za týmto účelom sa bude podporovať aj profesijný rozvoj pedagogických zamestnancov pôsobiacich v odbornom vzdelávaní a príprave. Hlavným cieľom národného projektu je plošná implementácia systému duálneho vzdelávania do všetkých vhodných učebných a študijných odborov, prehĺbenie prepojenia vzťahu zamestnávateľ – stredná škola – žiak v rámci systému duálneho vzdelávania, vytvorenie jednotného informačného prostredia pre systém duálneho vzdelávania a elektronizácia procesov implementácie, zvýšenie atraktivity a kvality OVP a príprava inštruktorov, majstrov a učiteľov na plnenie uvedených úloh.

Taktiež MŠVVaŠ SR bolo v decembri 2016 vyhlásené vyzvanie v rámci špecifického cieľa *1.3.1 Zvýšiť kvalitu VŠ vzdelávania a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výskumu a vývoja s cieľom dosiahnuť prepojenie VŠ vzdelávania s potrebami trhu práce*, vyzvanie pre národný projekt „*IT Akadémia- vzdelávanie pre 21. storočie*“, ktorého prijímateľom je Centrum vedecko-technických informácií SR. Projekt podporí rozvoj IT sektoru zmenami v systéme vzdelávania na ZŠ, SŠ a VŠ a to hlavne zvýšením kvality informatického vzdelávania, matematického, prírodovedného a technického vzdelávania so zameraním na IKT, motiváciou žiakov a študentov k štúdiu informatiky a IKT a rozvojom vedeckých kompetencií žiakov a študentov. Cieľom projektu je vytvorenie modelu vzdelávania a prípravy mladých ľudí pre aktuálne a perspektívne potreby vedomostnej spoločnosti a trhu práce so zameraním na informatiku a IKT.

Ďalej v rámci OP EZ **prioritnej osi 2 Iniciatíva na podporu zamestnanosti mladých ľudí**, špecifický cieľ: **2.1.1 Zavedenie záruky pre mladých nezamestnaných ľudí (UoZ), ktorí patria k NEET, zvýšiť zamestnanosť, zamestnateľnosť a účasť mladých ľudí na trhu práce** boli vyhlásené dve dopytovo orientované výzvy, ktorých výsledky môžu byť nepriamym príspevkom k napĺňaniu cieľov a opatrení NRS. Išlo o nasledovné výzvy:

- **Podpora vstupu vybraných skupín mladých ľudí na trh práce** zameraná na podporu programov určených na vyhľadávanie nových alebo inovatívnych foriem podpory mladých ľudí NEET s cieľom ich vzdelávania, hľadania zamestnania, stáže, praxe, zavedením špecifických programov na podporu zamestnávania mladých ľudí so zdravotným postihnutím a programov osobitnej podpory zamestnávania mladých ľudí z oprávnenej cieľovej skupiny.
- **Nové alebo inovatívne programy na zlepšenie samozamestnania mladých ľudí** zameraná pre oprávnenú cieľovú skupinu NEET do 25 rokov (uchádzač o zamestnanie min. 3 mesiace) a NEET do 29 rokov (uchádzač o zamestnanie min. 6 mesiacov). Cieľom podpory sú aktivity zamerané na:
 - prípravu na začatie podnikania a pomoc pri samozamestnávaní mladých ľudí,
 - vzdelávanie osôb z cieľovej skupiny v teoretickom vzdelávaní v oblastiach legislatívy, finančnej oblasti (dane, účtovníctvo, odvody) marketing a obchodné zručnosti, využívanie IT pri samozamestnávaní,
 - v praktickom vzdelávaní v rozsahu min. 40 hod/ 1 osobu z CS. (napr. vo forme workshopov, na ktorých si osoba z CS vyskúša prakticky určité činnosti napr. vedenie tímu zamestnancov, vedenie účtovníctva, v tvorbe webu orientovaného na propagáciu poskytovaných služieb alebo tovarov, v návrhu loga, v tvorbe obchodných zmlúv apod., prax zameraná na získanie skúseností potrebných pre výkon SZČ u zamestnávateľa/ v podniku, v cvičnej firme a pod,
 - vypracovanie podnikateľského plánu.

V rámci končiaceho sa **Operačného programu Konkurencieschopnosť a hospodársky rast** (ďalej len „OP KaHR“) programového obdobia 2007 – 2013 bola podpora zamestnanosti zameraná aj špecificky, a to na zvýšenie zamestnanosti dlhodobo nezamestnaných mladých ľudí, znevýhodnených skupín obyvateľstva a integrovanie marginalizovaných rómskych komunít (ďalej len „MRK“) na trhu práce. Tvorba pracovných miest bola nastavená ako jedna z primárnych podmienok získania podpory (v prípade výziev zameraných na podporu dlhodobo nezamestnaných mladých ľudí a výzvy na podporu lokálnych stratégií komplexného prístupu za účelom integrácie MRK na trhu práce), alebo ako dopad realizácie projektov, teda formou následnej tvorby pracovných miest po zrealizovaní aktivít projektu.

Na základe zrealizovaných projektov je možné k 31. decembru 2016 vykázat nasledovné dosiahnuté hodnoty:

V rámci celého OP KaHR bolo vytvorených 7 786 dlhodobo udržateľných pracovných miest aj s príspevom nástroja finančného inžinierstva JEREMIE. Z uvedeného počtu pracovných miest bolo 1 349 pracovných miest obsadených mladými dlhodobo nezamestnanými ľuďmi, 1 045 pracovných miest znevýhodnenými skupinami obyvateľstva a 360 príslušníkov MRK bolo integrovaných na trhu práce.

V rámci podpory malého a stredného podnikania bolo vytvorených 92 % nových pracovných miest (7 147) z celkového počtu nových pracovných miest na úrovni operačného programu.

Uvedené hodnoty tvorby pracovných miest v rámci OP KaHR ešte nemusia byť konečné, nakoľko v prípade inovácií sa predpokladá expanzia výroby po ich zavedení, v prípade cestovného ruchu je návštevnosť zariadení následná po dokončení a propagácii produktu cestovného ruchu, a teda dopyt po rozšírení kapacít vzniká až následne. Ku zvyšovaniu počtu vytvorených pracovných miest môže druhotne prispievať aj nástroj finančného inžinierstva JEREMIE, nakoľko prostriedky doň vložené aj po ukončení oprávnenosti výdavkov majú revolvingový spôsob financovania.

V rámci **Programu rozvoja vidieka SR 2014-2020** sa poskytuje finančná podpora mladým začínajúcim podnikateľom do 40 rokov veku na rozbehnutie svojho podnikania v poľnohospodárskej prvovýrobe. Pri výbere sú bodovo zvýhodnení žiadatelia, ktorí boli počas posledných 3 rokov pred predložením projektu min. 2 roky vedení v evidencii nezamestnaných alebo sú čerstvými absolventmi. Modifikáciou programu v marci 2017 sa navýšil rozpočet uvedeného podopatrenia, ktorý tak umožní celkovo podporiť 960 začínajúcich mladých farmárov.

K ostatným podporným opatreniam v rámci Programu rozvoja vidieka SR 2014-2020, ktoré napomáhajú plneniu NRS, patrí aj vzdelávanie, poradenstvo a zvýhodnená investičná podpora do poľnohospodárskej prvovýrody pre mladých poľnohospodárov, ako aj uplatňovanie sociálneho aspektu vo verejnom obstarávaní pri relevantných podopatreniach zo strany obcí v podobe podpory zamestnanosti mladých ľudí.

3. Podpora rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom

Podpora zosúladovania rodinného a pracovného života, vytváranie priaznivých podmienok pre ochranu záujmov rodín s malými deťmi, ich rozvoj a podpora rodičovstva má pre každú zdravú spoločnosť veľký význam. V súvislosti so zosúladovaním rodinného a pracovného života a návratu žien na trh práce sa realizuje široké spektrum opatrení prostredníctvom priamych finančných transferov počas materskej a rodičovskej dovolenky, ako aj vytváraním a budovaním služieb starostlivosti o dieťa do troch rokov veku.

Opatrenia zohľadňujú tú skutočnosť, že predovšetkým matky na rodičovskej dovolenke a matky starajúce sa o maloleté deti dlhodobo patria do skupiny znevýhodnených uchádzačiek o zamestnanie, ktoré sa ťažšie uplatňujú na trhu práce. Dlhý pobyt na rodičovskej dovolenke značne sťažuje ich vyhliadky na opätovné zaradenie sa do pracovného procesu a úspešné uplatnenie na pracovnom trhu. Napriek uvedenému, osobná starostlivosť rodičov, predovšetkým matiek o dieťa do troch rokov veku však stále patrí na Slovensku k dlhodobo preferovanej forme starostlivosti o dieťa.

Pre cieľovú skupinu rodičov starajúcich sa o malé dieťa/deti do troch rokov veku a v prípade dlhodobo nepriaznivého stavu dieťaťa do šiestich rokov veku ide predovšetkým o opatrenia **poskytovania rodičovského príspevku a príspevku na starostlivosť o dieťa**. Obidvoma dávkami štát aktívne podporuje rodiny s deťmi a prispieva na finančné zabezpečenie rodičov, ktorí sa starajú o dieťa do troch rokov veku alebo o dieťa s dlhodobo

nepriaznivým zdravotným stavom do šiestich rokov veku dieťaťa. Umožňuje rodičom počas tejto starostlivosti rozhodnúť sa pre výkon zamestnania, pričom sa akceptuje rozhodnutie rodiča osobne sa starať o dieťa alebo vykonávať zárobkovú činnosť, prípadne sa zúčastňovať na vzdelávacích aktivitách dennou formou stredoškolského alebo vysokoškolského štúdia. Rodič, ktorý zabezpečuje starostlivosť o dieťa do troch rokov veku a ktorý sa rozhodne vrátiť späť do práce skôr, ako dieťa dovŕši vek tri roky sa môže rozhodnúť, či bude poberať rodičovský príspevok, alebo požiada o príspevok na starostlivosť o dieťa, ktorého suma je vyššia a je výhodnejšia v tých prípadoch, ak má rodič viac detí do troch rokov veku a ak starostlivosť o dieťa zabezpečuje prostredníctvom zariadení (napr. súkromné alebo mestské detské jasle).

Vzhľadom na vysokú efektívnosť príspevku na starostlivosť o dieťa, narastajúcich výdavkov súvisiacich so starostlivosťou o maloleté deti, ako aj vytváraním podmienok pre zaradenie sa rodičov, predovšetkým matiek na trh práce sa účinnosťou od 1. januára 2016 **zvýšila maximálna suma príspevku na starostlivosť o dieťa z 230 eur na 280 eur**. Taktiež sa znížila administratívna záťaž rodičov pri poskytovaní príspevku na starostlivosť odstránením povinnosti mesačného preukazovania skutočných výdavkov rodiča za starostlivosť poskytovanú jeho dieťaťu platiteľovi.

Zákon č. 40/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnych službách⁵⁰, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. marca 2017 vymedzuje **zameranie sociálnych služieb na podporu zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života**, ktoré je možné poskytovať terénnou alebo ambulatnou formou. Právna úprava upravuje poskytovanie starostlivosti o dieťa do troch rokov veku, alebo do šiestich rokov veku, ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom v čase, keď rodič alebo iná osoba, ktorá má toto dieťa zverené do osobnej starostlivosti, vykonáva zárobkovú činnosť alebo študuje na strednej škole alebo vysokej škole a z tohto dôvodu nemôže poskytovať osobnú starostlivosť dieťaťu. V systéme sociálnych služieb sa vytvoril jednotný rámec pre činnosť opatrovateľov detí a činnosť zariadení starostlivosti o dieťa do troch rokov veku dieťaťa, pričom sa upravili aj kvalifikačné predpoklady zamestnancov, personálne štandardy, vecný rozsah poskytovaných odborných činností, obslužných činností a spôsob ich vykonávania, zabezpečenie kontrolnej činnosti a registrácie poskytovateľov služieb starostlivosti o dieťa do troch rokov veku.

Finančné prostriedky na podporu vytvorenia 90 zariadení starostlivosti o deti do troch rokov veku dieťaťa, ako aj podporu plnenia kvalifikačných predpokladov u zamestnancov poskytovateľa sociálnych služieb na podporu zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života sú zabezpečené synergickým prepojením dvoch operačných programov - IROP a OP ĽZ 2014-2020.

Ďalším opatrením zameraným na podporu rovnováhy medzi pracovným a rodinným životom je **zvýšenie materského**. Zákonom č. 407/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení⁵¹, sa s účinnosťou od 1. januára 2016 **zvýšilo materské zo 65% na 70% denného vymeriavacieho základu** alebo pravdepodobného denného vymeriavacieho základu, a to v zámere podpory rodičov, ktorí pred nástupom na materskú dovolenku vykonávali zárobkovú činnosť a boli nemocensky poistení. Vzhľadom na daňovo-odvodové zaťaženie príjmu z práce sa týmto opatrením dosiahla náhrada čistej mzdy približne na úrovni 90 %. Výška materského sa od 1. januára 2016 upravila aj tým poistencom, ktorí začali poberať materské pred 1. januárom 2016 a poberajú ho aj po 31. decembri 2015.

⁵⁰ Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁵¹ zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

Na základe vyhodnotenia projektov končiaceho sa Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia, pristúpilo MPSVR SR v roku 2016 v rámci programového obdobia 2014 – 2020 k príprave pokračovania projektu s rovnakým zameraním ako projekt „**Rodina a práca**“. Na rozdiel od programového obdobia 2007 – 2013 bude podpora zabezpečená formou dopytovo-orientovaných projektov, a nie formou národného projektu. Podporovanými dočasnými vyrovnávacími opatreniami (ďalej len „DVO“), resp. aktivitami projektu, budú podpora flexibilných foriem starostlivosti o deti s cieľom zosúladenia rodinného a pracovného života a vytváranie efektívnych nástrojov pre začleňovanie matiek s malými deťmi na trh práce najmä po návrate z rodičovskej dovolenky podporou flexibilných pracovných miest. Novinkou oproti pôvodnému národnému projektu bude podpora inovatívnych foriem starostlivosti o deti so zdravotným znevýhodnením, a to tak, že flexibilná starostlivosť o deti bude môcť byť podporená aj v Bratislavskom samosprávnom kraji.

Okrem prípravy výzvy na podporu zosúladenia rodinného a pracovného života, začalo MPSVR SR pripravovať dopytovo-orientovanú výzvu „**Poradenstvo a osвета v oblasti prevencie a eliminácie diskriminácie**“ (OP ĽZ, špecifický cieľ 4.1.2), ktorej cieľom je podporiť na jednej strane aktivity vedúce k rodovému scitlivovaniu a zvýšenej informovanosti o predchádzaní všetkým formám diskriminácie a spôsoboch ochrany pred ňou (pre zamestnávateľov s dôrazom na malé a stredné podniky, zamestnancov/kyne verejnej správy a pracovníkov/čky prvého kontaktu) a na strane druhej, poradenské a iné pomocné služby na ochranu pre osoby ohrozené diskrimináciou vrátane ochrany pred rodovo podmieneným násilím. Výzva podporí aj osvetové aktivity vo forme konferencií a informačných kampaní.

Uvedenými aktivitami sa zvýši participácia žien na pracovnom trhu prostredníctvom opatrení na zosúladenie pracovného a rodinného života ako aj cielenou politikou sa dotknutými opatreniami zameriame na odstránení sociálneho alebo ekonomického znevýhodnenia, ktorými sú vo vyššej miere postihnutí príslušníci rizikových skupín.“

4. Podpora prístupu ku kvalitným službám

V oblasti podpory prístupu ku kvalitným službám zaujíma nezastupiteľné miesto **oblasť poskytovania sociálnych služieb**. Sociálne služby v SR sa od roku 2009 poskytujú v súlade so zákonom o sociálnych službách⁵². Zákon o sociálnych službách upravuje právne vzťahy a podmienky poskytovania sociálnych služieb, financovanie sociálnych služieb a dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb.

V oblasti podpory rozvoja sociálnych služieb sa v hodnotenom období prostredníctvom OP ĽZ 2014 – 2020 realizovalo niekoľko národných projektov, ktoré významne prispievajú k rozvoju kvalitných sociálnych služieb.

Národný projekt Podpora opatrovateľskej služby (ďalej len „NP POS“) podporený z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci OP ĽZ vo výške 50 mil. Eur sa začal realizovať v januári 2016, realizovaný bude po dobu 33 mesiacov na celom území Slovenskej republiky s predpokladaným počtom podporených pracovných miest opatrovateľov/opatrovateliek 3 300.

⁵² zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov

Hlavným cieľom NP POS je podporiť ďalší rozvoj domácej opatrovateľskej služby za účelom predchádzania umiestňovania fyzických osôb odkázaných na pomoc inej osoby pri sebaobsluže do pobytových zariadení sociálnych služieb. Ambíciou projektu je umožniť poskytovanie opatrovateľskej služby väčšiemu počtu osôb odkázaných na pomoc inej osoby v prirodzenom domácom prostredí, zvýšiť dostupnosť opatrovateľskej služby, vytvoriť/udržať pracovné miesta a podporiť tým zamestnanosť vo všetkých regiónoch SR. V projekte boli vykonané rozsiahlejšie zmeny, ktoré vychádzali z implementačnej praxe z ukončeného národného projektu v predchádzajúcom programovom období v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia realizovaného v rokoch 2014 až 2015, s celkovou výškou alokácie 28 mil. Eur.

Nanovo sa nastavili podmienky podpory tak, aby sa zabezpečila napríklad územná proporcionalita podpory podľa veľkosti samosprávnych krajov a zároveň došlo aj k rozšíreniu aktivít na územie Bratislavského samosprávneho kraja. Nový projekt umožnil aj väčšiu flexibilitu úväzkov opatrovateľiek tak, aby poskytovateľ mohol lepšie pokryť potreby opatrovaných. Výstupom projektu by mal byť, okrem samotného zabezpečenia výkonu opatrovateľskej služby, aj návrh systému zabezpečenia optimálnej finančnej podpory tejto sociálnej služby.

Po uplynutí 15 mesiacov implementácie NP POS možno konštatovať, že naplnia svoje stanovené ciele. Realizáciou národného projektu sa už v súčasnosti podporuje poskytovanie opatrovateľskej služby 4 980 prijímateľom a na strane druhej sa vytvorili pracovné miesta pre opatrovateľov/opatrovateľky v počte 3 512.

V novembri 2015 sa ukončila realizácia národného projektu Komunitné centrá (ďalej len „NP KC“). NP KC bol realizovaný od 1. januára 2014 do 31. novembra 2015, a to vo všetkých samosprávnych krajoch okrem Bratislavského kraja. Celková alokácia na NP KC bola vo výške 17 173 522,80 Eur.

V programovom období 2014 - 2020 sa realizuje **NP Podpora vybraných sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni (NP PVSSKIKÚ)**, na celom území Slovenskej republiky vrátane Bratislavského samosprávneho kraja, prostredníctvom ktorého sa zabezpečilo kontinuálne nadviazanie na NP KC, čo umožnilo aplikovať overené postupy a opatrenia z ukončeného pilotného NP KC s uplatnením inovatívnych postupov. Celková alokácia na NP PVSSKIKÚ je 20 915 000Eur. Realizáciou NP PVSSKIKÚ sa rozšíril rozsah poskytovaných odborných činností a aktivít realizovaných v oblasti podpory osôb ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením v regiónoch, a súčasne sa rozšírila podpora výkonu zaregistrovaných poskytovateľov sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni (komunitné centrum o podporu nízkoprahových denných centier (NDC) a nízkoprahových sociálnych služieb pre deti a rodinu (NSSDR). Uvedeným sa zväčšila cieľová skupina, čo znamená, že v NP PVSSKIKÚ sú poskytované sociálne služby nie len z dôvodu zotrávania v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby, ale aj z dôvodu svojich životných návykov, spôsobu života, závislosti od návykových látok alebo návykových škodlivých činnosti a z dôvodu, že fyzická osoba nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb. Zámerom NP PVSSKIKÚ je zlepšenie sociálnej situácie skupín sociálne vylúčených alebo ohrozených sociálnym vylúčením prostredníctvom podpory profesionalizácie vybraných sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni (KC, NDC a NSSDR). Cieľom tejto podpory je zvýšenie aktivity, zamestnateľnosti a zlepšenie možnosti vstupu na trh práce a integrácie do spoločnosti skupín sociálne vylúčených alebo ohrozených sociálnym vylúčením.

Aktuálne k 04.04.2017 je vo výkone 91 poskytovateľov KC/NDC/NSSDR, z toho 57 verejných poskytovateľov a 34 neverejných poskytovateľov sociálnych služieb, celkovo s 262 zamestnancami. Počet klientov v KC/NDC/NSSDR zúčastnených na pravidelných aktivitách je celkovo 18 618, z toho 10 781 žien a 7 837 mužov.

Ďalej prebiehala a prebieha realizácia národného projektu **Terénna sociálna práca v obciach** (ďalej len „NP TSP“).

V období rokov 2012 – 2015 bol projekt financovaný prostredníctvom Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia a tento projekt bol ukončený k 31.12.2015. Jeho implementácia potvrdila, že terénna sociálna práca v prirodzenom prostredí obyvateľov, je jedným z najefektívnejších nástrojov na podporu sociálnej inklúzie a zvyšovania zamestnateľnosti vylúčených a viacnásobne marginalizovaných skupín obyvateľstva a to v dlhodobom meradle. Na základe uvedeného bola zabezpečená kontinuita tohto úspešného a potrebného projektu aj v programovom období 2014 – 2020. Národný projekt bol inovovaný (rozšírený o ďalšie cieľové skupiny a oprávnené územie) a záverom roka 2015 bolo vyhlásené prvé oznámenie o možnosti zapojiť sa do národného projektu **Terénna sociálna práca v obciach I.** so zameraním na cieľovú skupinu marginalizované rómske komunity (ďalej len „MRK“). Na projekt je vyčlenených 29,3 mil. Eur, termín realizácie je v období 10/2015-09/2019 (48 mesiacov) a oprávnené sú všetky kraje SR, vrátane Bratislavského samosprávneho kraja. Hlavným cieľom projektu je zvýšiť aktivitu osôb ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením za účelom ich lepšieho uplatnenia na trhu práce a zlepšiť prístup ku kvalitným službám na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb.

V rámci národného projektu boli poskytnuté služby viac ako 31 000 ľuďom žijúcich prevažne v MRK v oblasti finančného a dlhového poradenstva, zamestnanosti, sociálneho zabezpečenia, zdravia, bývania, vzdelávania a pod.

K 11. 4. 2017 je do projektu zapojených 223 subjektov (218 obcí a 5 MVO z toho 1 MVO realizuje TSP v 2 obciach). Zo zazmluvneného počtu vykonávalo k 31. 3. 2017 terénnu sociálnu prácu 488 pracovníkov, z čoho bolo 7 vo viac rozvinutom regióne a 481 v menej rozvinutých regiónoch. Aktuálne okrem iného prebieha proces navyšovania počtu TSP/TP v zazmluvnených obciach - 44 spolupracujúcich subjektov predložilo žiadosť o zmenu počtu terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov. A v neposlednom rade bolo dňa 29. 3. 2017 vyhlásené a zverejnené Oznámenie o možnosti zapojenia sa do projektu zamerané na organizácie, ktoré sa venujú sociálnej práci s cieľovou skupinou ľudí bez domova. NP TSP I tak potvrdzuje, že je účinným nástrojom v zmiernovaní dopadov chudoby zapríčinených najmä dôsledkami vylúčenia a marginalizácie ľudí na okraji spoločnosti.

V súlade so záväzkami obsiahnutými v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na roky 2016 - 2020, *„vláda si uvedomuje dôležitosť kvalitných a efektívnych sociálnych služieb zameraných na adekvátne naplnenie potrieb odkázaných ľudí. Vláda bude pokračovať v podpore procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb“*. Proces **deinštitucionalizácie sociálnych služieb**, je jedným z cieľov súčasnej politiky Európskej únie v oblasti sociálnej inklúzie a zdravotného postihnutia a je aj súčasťou záväzkov Slovenskej republiky v medzinárodnej ľudsko-právnej agende (ide o Európsku stratégiu pre oblasť zdravotného postihnutia pre roky 2010 až 2020, Spoločné Európske smernice pre prechod z inštitucionálnej starostlivosti na komunitnú starostlivosť, Nástroje na využívanie

štrukturálnych fondov na prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť, Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a opčný protokol k tomuto Dohovoru, Dohovor OSN o právach dieťaťa, Európsku sociálnu chartu). Základným zámerom deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v SR je vytvorenie a zabezpečenie podmienok pre nezávislý a slobodný život všetkých občanov, odkázaných na pomoc inej osoby v prirodzenom sociálnom prostredí komunity, prostredníctvom komplexu kvalitných alternatívnych sociálnych služieb a opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ide o potrebu uplatnenia práva na plné začlenenie do spoločnosti na rovnakom základe, prístup k celému spektru komunitných podporných služieb vrátane osobnej pomoci, nevyhnutných pre nezávislý život v spoločnosti a začlenenie sa do nej a na zabránenie izolácie alebo segregácie v spoločnosti. Rezonuje teda vynutiteľnosť práva na nezávislosť, na sociálnu integráciu a na účasť na živote v spoločnosti.

V programovom období 2014-2020 bude zabezpečovať kontinuitu realizácie procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb, podporovaného zo štrukturálnych fondov (v predchádzajúcom programovom období bol realizovaný Národný projekt Podpora procesu deinštitucionalizácie a transformácie systému sociálnych služieb), **Národný projekt Deinštitucionalizácia zariadení sociálnych služieb – Podpora transformačných tímov**. Tento nový národný projekt bol dňa 9. júna 2015 schválený na zasadnutí komisie pri Monitorovacom výbore.

V súlade s obsahovou náplňou predmetného národného projektu jeho cieľom je reálne zahájiť a podporiť proces deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb, ako aj pripraviť a overiť jednotný postup deinštitucionalizácie zariadení sociálnych služieb pre osoby so zdravotným postihnutím a duševnou poruchou, a tiež podporiť verejných a neverejných poskytovateľov sociálnych služieb v transformácii inštitucionálnych služieb na komunitné. V tomto národnom projekte budú využité poznatky z pilotného národného projektu a prostredníctvom transformačných plánov jednotlivých zariadení bude zabezpečená aj synergia podpory projektov z IROP v riadiacej pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky, zameranej na podporu investičných projektov v rámci realizácie deinštitucionalizácie sociálnych služieb vo vybraných deinštitucionalizovaných zariadeniach sociálnych služieb. Hlavným cieľom projektu bude príprava, kreovanie a systematická metodická podpora transformačných tímov pri tvorbe transformačných plánov konkrétnych zariadení sociálnych služieb zapojených do procesu prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť a naštartovanie transformačných procesov v komunitách, kde sa tieto zariadenia budú nachádzať. Projekt bude realizovaný v rámci územia celej Slovenskej republiky, jeho trvanie je plánované na 66 mesiacov a priemerný počet nových zapojených zariadení v rámci projektu počas jedného kalendárneho roka bude 17. Pri výbere zapojených zariadení sa budú zohľadňovať viaceré kritéria a to napríklad relevancia k Regionálnym integrovaným územným stratégiám, Územným rozvojom miest, rovnomerné regionálne zastúpenie a pod.

V rámci aktivít Národného projektu - Deinštitucionalizácie zariadení sociálnych služieb - Podpora transformačných tímov sa zabezpečuje predovšetkým metodická, odborná a koordinačná podpora zapojeným zariadeniam sociálnych služieb v procese prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť tak, aby bol dodržaný jednotný a komplexný postup procesu deinštitucionalizácie v súlade so strategickými, medzinárodnými a národnými dokumentmi.

V oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa v roku 2016 veľká pozornosť venovala aplikácii ustanovení vyplývajúcich zo zákona č. 175/2015, ktorým sa

mení a dopĺňa zákon o rodine a ktorým sa mení a dopĺňa o.i aj zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Cieľom noviel zákonov bolo najmä zakotvenie zásady záujmu dieťaťa; zvýšenie efektu výchovných opatrení v prípade, keď je možné resp. vhodné sanovať rodinu; špecifikovanie pravidiel nariadenia ústavnej starostlivosti, ktoré má byť len výnimočným opatrením súdu, ak sa o dieťa nemôžu starať jeho rodičia a dieťa nie je možné zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti resp. do pestúnskej starostlivosti; úprava podmienok zisťovania názoru dieťaťa (právo dieťaťa) vyjadriť svoj názor v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa; zlepšenie ochrany detí, ktoré sú zverené do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti, ako aj riešenie aktuálnych aplikačných problémov.

V priebehu roku 2016 sa prijala **Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 207/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých**. Na prípravu návrhu vyhlášky bola zriadená na Ministerstve spravodlivosti SR pracovná skupina, ktorú tvorili najmä zástupcovia z rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny, ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, z rezortu školstva, vedy, výskumu a športu, z rezortu vnútra, rezortu zdravotníctva, ako aj sudcovia, vyšší súdni úradníci či psychológovia zaoberajúci sa predmetnou agendou. Vo vyhláške sa nanovo upravil proces výkonu rozhodnutia súdu vo veciach maloletých s hlavným cieľom maximálneho napĺňania záujmu dieťaťa.

V súlade s Programovým vyhlásením vlády SR na roky 2016 - 2020 a Plánom legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2016 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR pripravuje návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

Cieľom návrhu zákona je zvýšiť dostupnosť rôznych foriem odbornej pomoci ohrozeným a rizikovým rodinám s deťmi zameraných na podporu plnenia funkcií rodiny, pokračovať v procese deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti, s dôrazným akcentom na rozvoj odbornej pomoci zameranej na zotrvanie detí v starostlivosti ich rodičov resp. na návrat detí do starostlivosti ich rodičov, a podporiť dostupnosť odbornej pomoci rodinám a jednotlivcom ohrozeným drogovou a inou závislosťou. Súčasťou návrhu novely bude aj podpora záujmu náhradných rodičov o náhradnú osobnú starostlivosť o deti posilnením jej finančnej podpory.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny v roku 2016 vypracovalo **novú Konceptiu zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na roky 2016 – 2020 /Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti** (ďalej len „konceptia“). Prijatím novej koncepcie sa významným spôsobom podporil prebiehajúci proces deinštitucionalizácie a transformácie náhradnej starostlivosti pre deti na komunitnej úrovni v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (detské domovy, krízové strediská a resocializačné strediská).

Na podporu deinštitucionalizácie systému náhradnej starostlivosti sa v rámci OP ĽZ zdroje realizujú národné projekty a dopytovo orientované výzvy.

Národný projekt Podpora deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti II implementuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Obdobie realizácie projektu je od

decembra 2015 do decembra 2018. Cieľom projektu je podpora procesu deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti resp. prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť pri vykonávaní opatrení oddeleniami sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Cieľ sa dosahuje prostredníctvom rozvoja vybraných opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately; rozvoja celoživotného vzdelávania zamestnancov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately; tvorby odborných tímov a výkonu odborných činností; programov a aktivít zameraných na klientov v procese deinštitucionalizácie.

Národný projekt Podpora rozvoja sociálnej práce v rodinnom prostredí klientov v oblasti sociálnych vecí a rodiny (Efektivita II) implementuje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Obdobie realizácie projektu je od decembra 2015 do decembra 2020. Cieľom projektu je podpora komplexného prístupu v poskytovaní pomoci klientom odboru sociálnych vecí a rodiny prostredníctvom rozvoja sociálnej práce v prirodzenom prostredí klientov jednotlivých oddelení odboru sociálnych vecí a rodiny, konkrétne oddelenia pomoci v hmotnej núdzi, náhradného výživného a štátnych sociálnych dávok, oddelenia peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a posudkovej činnosti a oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately s ťažiskom na prepájanie plánovania a realizovania opatrení tak finančného ako aj nefinančného charakteru.

V priebehu roku 2016 sa pripravovali ďalšie národné projekty, ktorých predpoklad začatia implementácie je rok 2017 a to:

- Podpora deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti v zariadeniach,
- Podpora integrácie cudzincov v zariadeniach SPODSK.

Deinštitucionalizácia systému náhradnej starostlivosti sa v rámci OP EZ podporila aj prostredníctvom dopytovo orientovaných výziev.

V decembri 2016 Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny vyhlásila dopytovo orientovanú výzvu „**Podpora výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v otvorenom prostredí a zefektívnenie resocializácie drogových a iných závislostí**“ (kód výzvy OP EZ DOP 2016/4.2.1/01). Zo zdrojov Európskej únie je vyčlenených na výzvu 11 000 000 Eur, z toho 7 000 000 Eur je vyhradených pre menej rozvinuté regióny a pre viac rozvinuté regióny 4 000 000 Eur. V rámci vyhlásenej výzvy sa podporujú nasledovné podaktivity:

- rozvoj programov, aktivít, odborných činností na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický vývin, fyzický vývin alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby (§11 zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK) so zameraním sa na prácu s klientmi ohrozenými drogovými a inými závislosťami v prirodzenom rodinnom prostredí, v náhradnom rodinnom prostredí, otvorenom prostredí.
- rozvoj výchovných a sociálnych skupinových programov (§17 ods. 4 zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK) pre klientov a rozvoj resocializačných programov a sociálnych programov pre klientov (§75 ods. 1 písm b) 3. bodu a §76 písm c) bodu 6) zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK).
- rozvoj výchovných, sociálnych programov a odborných metód práce so zameraním sa

na prácu s klientmi, v prirodzenom rodinnom prostredí, v náhradnom rodinnom prostredí, otvorenom prostredí, vykonávaných v spolupráci s príslušným orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa §12, odsek 1, písm. d) zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK.

- rozvoj resocializačných programov v resocializačných strediskách pre drogovu a inak závislých, podpora opatrení vykonávaných pre klientov na komunitnej úrovni so zameraním na zapojenie sa do života v prirodzenom prostredí podľa §63 zákona č. 305/2005 Z. z. o SPODaSK.

V roku 2016 sa pripravovali ešte dve dopytovo orientované výzvy na podporu deinštitucionalizácie systému náhradnej starostlivosti a to:

- podpora výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v náhradnom rodinnom prostredí,
- podpora výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v prirodzenom rodinnom prostredí.

V rámci ukazovateľa Miera úspešnosti mladých dospelých opúšťajúcich detský domov na trhu práce (Tabuľka č. 9: Národné indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia) za rok 2016 je hodnota 42,17%.

V rámci implementácie Národnej stratégie na ochranu detí pred násilím v referenčnom období, t.j. v roku 2016, súvisí s predmetným kľúčovým opatrením Národnej rámcovej stratégie predovšetkým realizácia modulu spoločných vzdelávaní pre pracovníkov subjektov pôsobiacich v oblasti ochrany detí pred násilím (v rámci strategického cieľa č. 4 *Zabezpečenie profesionality a kvality výkonu politik*) a realizácia aktivít zameraných na zvyšovanie povedomia verejnosti, vrátane detí, o problematike násilia páchaného na deťoch a o možnostiach pomoci (v rámci strategického cieľa č. 5 *Zvyšovanie informovanosti o problematike násilia páchaného na deťoch*). Spoločné vzdelávanie a zvyšovanie povedomia prispievajú k zlepšeniu kvality a využívaniu služieb v predmetnej oblasti.

Dňa januári 2016 sa uskutočnilo podujatie Národný seminár – Investovanie do detí v Slovenskej republike: Možnosti získania podpory z fondov EÚ. Podnet zorganizovať národné semináre dalo Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a sociálne začlenenie Európskej komisie (DG EMPL) v tých členských štátoch, ktorým boli adresované Špecifické odporúčania (tzv. Country Specific Recommendations, CSR) zamerané na deti. Koordináciu prípravy seminára na národnej úrovni prevzal Spoločný sekretariát výborov, resp. sekretariát Výboru pre deti a mládež Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Kontextuálnym východiskom podujatia boli okrem samotného Odporúčania Európskej komisie „Investície do detí: Východisko z bludného kruhu znevýhodnenia“, aj národné priority identifikované v rámci Európskeho semestra, v rámci Národného programu reforiem, osobitne však špecifické odporúčania. Praktickým záverom podujatia bol tabuľkový výstup mapujúci národné projekty a dopytovo orientované projekty/výzvy korešpondujúce s jednotlivými piliermi a cieľmi Odporúčania EK, prislúchajúcu finančnú alokáciu, formy a harmonogram ich čerpania. Diskusia poukázala na pretrvávajúci záujem MVO zapojiť sa v rámci aktuálneho programového obdobia do formovania štátnej/verejnej politiky a tiež pozitívny postoj zástupcov EK a zástupcov

riadiacich orgánov prihladať na odporúčania MVO a miestnych samospráv smerujúcich v niektorých prípadoch aj k úprave parametrov pripravovaných národných projektov a výziev. Zástupcovia riadiacich orgánov a EK dostali zo strany MVO viacero návrhov pokiaľ ide o témy, na ktoré je potrebné zamerať v rámci programového obdobia pozornosť – komunitné centrá, neformálni opatrovatelia, rodiny s deťmi so zdravotným postihnutím vs. služby včasnej intervencie, participácia detí a mladých ľudí na rozhodovacích procesoch. Výzvou zostáva vzájomné zosúladenie politík. Pripomenuli sa tiež také aspekty implementácie, akými sú spolufinancovanie a udržateľnosť.

V rámci OP EZ prioritnej osi 1 Vzdelávanie vyhlásilo MŠVVaŠ SR v novembri 2016 otvorenú výzvu na podporu celoživotného vzdelávania pre dopytovo-orientované projekty pod názvom „*NedisKVALIFIKUJ SA!*“. Táto výzva sa v rámci svojich oprávnených aktivít zameriava o. i. na tvorbu a realizáciu vzdelávacích programov na rozvoj kompetencií dospelých v súlade s požiadavkami trhu práce; na podporu partnerstiev so zamestnávateľmi a profesijnými organizáciami, zamestnávateľskými zväzmi, asociáciami a komorami pri tvorbe, inovácii a realizácii vzdelávania; na podporu vzdelávacích programov na doplnenie základného a/alebo nižšieho stredného vzdelania.

Ďalej v rámci prioritnej osi 1 Vzdelávanie vyhlásilo MŠVVaŠ SR v decembri 2016 otvorenú výzvu na zvýšenie inkluzívnosti vzdelávania pre dopytovo-orientované projekty pod názvom „*V základnej škole úspešnejší*“. Oprávnenou cieľovou skupinou v súlade so znením OP EZ pre túto výzvu sú: žiaci základných škôl vrátane žiakov so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami. Podpora inkluzívneho vzdelania v rámci tejto výzvy spočíva vo vytvorení pracovného miesta pre pedagogického asistenta, inkluzívneho tímu (školský psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg) a asistenta učiteľa.

Za oblasť osôb so zdravotným postihnutím uvádzame, že v dňoch 4.- 5. apríla 2016 Slovenská republika obhajovala **Východiskovú správu SR k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím** (ďalej len „Dohovor“) vo Výbore OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím. Následne boli Slovenskej republike doručené Záverečné odporúčania k Východiskovej správe SR, ktorými Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím žiada Slovenskú republiku (v súlade s čl. 35, ods. 2 Dohovoru) druhej a tretej periodickej správy v termíne najneskôr do 26 júna 2020 a zároveň žiada v lehote 12 mesiacov (apríl 2017) o predloženie písomných informácií o opatreniach prijatých s cieľom implementovať odporúčania Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím uvedené v odsekoch 42 a 88, ktoré sa týkajú odbornej prípravy zamestnancov v sektore justície, štátnej správy a trestného konania zvýšenia kapacít kontaktných miest a koordinačného mechanizmu. Strategickým dokumentom pre implementáciu Dohovoru v Slovenskej republike je Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014-2020, ktorý bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 25 z 15. januára 2014. Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014-2020 obsahuje základné úlohy a opatrenia na zabezpečenie dosahovania pokroku v oblasti ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím uznaných Dohovorom na obdobie rokov 2014 – 2020, s aktualizáciou a vyhodnocovaním každé 2 roky. Prvou súhrnnou správou o plnení úloh vyplývajúcich z Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014-2020 je materiál „Správa o plnení opatrení vyplývajúcich z Národného programu rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014 – 2020 a návrh na jeho aktualizáciu“ (ďalej len „Správa“), ktorý dokumentuje plnenie úloh za obdobie rokov 2014 – 2015. Správa bola vypracovaná na základe podkladov, ktoré poskytli ministerstvá, ostatné

ústredné orgány štátnej správy (Úrad vlády Slovenskej republiky, Štatistický úrad Slovenskej republiky, Úrad pre verejné obstarávanie, Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu), poradné orgány vlády SR (splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity, splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti), orgány územnej samosprávy (prostredníctvom Únie miest Slovenska, Združenia miest a obcí Slovenska a VÚC) a Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Rada pre vysielanie a retransmisíu, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Slovenský červený kríž, Rozhlas a televízia Slovenska. Do prípravy podkladov boli zapojené podľa čl. 4 ods. 3 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím aj osoby so zdravotným postihnutím prostredníctvom svojich reprezentatívnych organizácií (Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR, Občianske združenie Myslí – centrum kultúry Nepočujúcich, o.z., Organizácia muskulárnych dystrofikov v SR, Občianske združenie Život s autizmom-LTK, Občianske združenie Otvorme dvere, otvorme srdcia, o.z.).

Pri aktualizácii boli do Správy zapracované aj jednotlivé Záverečné odporúčania Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím. Správa bola schválená uznesením vlády SR č. 587 z 14. decembra 2016.

V oblasti ochrany seniorov sa Slovenská republika sa hlási k politike aktívneho starnutia v súlade s **Národným programom aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020** (NPAS), ktorý je zameraný na podporu ľudských práv starších osôb cestou ich aktivizácie prostredníctvom verejných politík. K plneniu jednotlivých úloh vyplývajúcich z NPAS dochádza priebežne podľa schváleného harmonogramu. Priebežná Správa o plnení úloh vyplývajúcich z Národného programu aktívneho starnutia na roky 2014 – 2020 bola dňa 17. augusta 2016 vzatá na vedomie vládou SR.

V oblasti rozvoja služieb v oblasti bytovej politiky je základným dokumentom štátu Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020, ktorá bola schválená uznesením vlády SR č. 13 zo dňa 7. januára 2015. Globálnym cieľom štátnej bytovej politiky je naďalej postupné zvyšovanie celkovej úrovne bývania tak, aby bolo pre obyvateľstvo dostupné a aby si každá domácnosť mohla zabezpečiť primerané bývanie. V súlade s uvedeným je vytvorený systém viacerých podporných ekonomických nástrojov rozvoja bývania, ktoré sú diferencované podľa sociálnej situácie záujemcov o bývanie. Podpora výstavby nájomných bytov určených pre sociálne bývanie je financovaná prostredníctvom kombinácie dotácií Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR a zvýhodneného úveru zo Štátneho fondu rozvoja bývania.

V zmysle zákona o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní⁵³ sa poskytuje dotácia na obstaranie nájomných bytov a súvisiacej technickej vybavenosti. V roku 2016 bola poskytnutá dotácia vo výške 24 503 140 Eur, čím bolo podporené obstaranie 1350 nájomných bytov určených na sociálne bývanie. Zároveň bolo podporené obstaranie technickej vybavenosti k 794 nájomným bytom, pričom suma podpory bola vo výške 1 149 050 Eur.

Zákon o Štátnom fonde rozvoja bývania⁵⁴ zároveň umožňuje plnoletým fyzickým osobám po ukončení ústavnej starostlivosti v detských domovoch a osobám s ťažkým zdravotným postihnutím (alebo aj domácnosti, ktorej členom je osoby s ťažkým zdravotným postihnutím) získať zvýhodnený úver na kúpu alebo výstavbu bytu až do výšky 100% obstarávacích

⁵³ zákon č. 443/2010 Z.z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní v znení neskorších predpisov

⁵⁴ zákon č. 150/2013 Z.z. o Štátnom fonde rozvoja bývania v znení neskorších predpisov

nákladov (najviac však vo výške 60 000 Eur) s 1% úrokovou mierou a lehotou splatnosti do 40 rokov. V roku 2016 Štátny fond rozvoja bývania priznal zvýhodnený úver 28 osobám s ťažkým zdravotným postihnutím v celkovej výške 1 322 810 Eur 5 odchovancom detských domovov v celkovej výške 229 620 Eur..

Podpora nezávislého spôsobu života osôb so zdravotným postihnutím a podpora ich začlenenia do spoločnosti z hľadiska vytvorenia vhodným podmienok pre prístup k celému spektru podporných služieb, ktoré sú nevyhnutné pre zabránenie ich izolácii alebo segregácii, je legislatívne zabezpečená sledovaním dodržiavania podmienok bezbariérovosti stavieb v povoľovacích procesoch, prebiehajúcich na stavebných úradoch. V zmysle vyhlášky č. 532/2002 Z.z.. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a o všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie, stavebné úrady v povoľovacích konaniach vedených podľa zákona o územnom plánovaní a stavebnom poriadku⁵⁵ sú povinné sledovať dodržiavanie podmienok bezbariérovosti prístupu a užívania stavieb určených pre verejnosť alebo stavieb, v ktorých sa predpokladá zamestnávanie osôb so zdravotným postihnutím.

MŠVVaŠ SR poskytuje zriaďovateľom škôl **príspevok na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia** z kapitoly ministerstva školstva a z kapitoly ministerstva vnútra zriaďovateľovi základnej školy a základnej školy so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami podľa zákona o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení⁵⁶.

Dňom 1. 1. 2016 sa zrušila vyhláška MŠ SR č. 649/2008 Z. z. o účele použitia príspevku na žiakov zo SZP v znení novely vyhlášky č.452/2011 Z. z. a **účel použitia príspevku na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo SZP sa upravil priamo v školskom zákone.**

Úpravou § 107 sa v rámci novely zákona o výchove a vzdelávaní (ďalej len „školský zákon“)⁵⁷ priamo ustanovilo, že dieťa alebo žiak, ktorého špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú výlučne z jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, nemôže byť prijatý do špeciálnej školy alebo do špeciálnej triedy materskej školy, špeciálnej triedy základnej školy alebo do špeciálnej triedy strednej školy. V praxi to znamená, že dôvodom na zaradenie do špeciálnej školy nemôže byť iba pôvod zo sociálne znevýhodneného prostredia. Explicitne a priamo sa ustanovuje zaraďovanie detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia do tried s ostatnými deťmi a žiakmi. Toto opatrenie jednoznačne zabraňuje segregácii. Úprava sa týka aj fungovania špecializovanej triedy – tá slúži na to, aby sa v nej žiaci, ktorí by nezvládli vzdelávanie v príslušnom ročníku, „douchili“ a „dobešli“ chýbajúce vedomosti. Do tejto triedy sa zaraďujú žiaci na návrh triedneho učiteľa, po vyjadrení výchovného poradcu a so súhlasom rodiča (zákonného zástupcu) na maximálne 1 rok.

Zmeny sa týkali aj poskytovania príspevku na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Dostanú ho iba žiaci zo SZP, ktorí budú zaradení v „bežnej triede“ a to od 1.9.2016.

Poskytovanie príspevku sa upravil tak, aby **plnil svoj účel**, a to podpora základnej školy pri zohľadňovaní špeciálnej výchovno-vzdelávacej potreby žiaka, t. z. **požiadavky na zabezpečenie podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní, uplatnenie ktorých je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti žiaka a dosiahnutie primeraného vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti (§ 2 písm. i) školského zákona).** V roku 2016 bola výška príspevku na 1 žiaka zo SZP 109,- Eur.

⁵⁵ zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov

⁵⁶ § 4e ods. 1 zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov.

⁵⁷ novele zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení 188/2015 Z. z.

Od 1.9.2016 príspevok dostávajú žiaci zo SZP, ktorí sú zaradení v „bežnej triede“. Všetky podrobne údaje za jednotlivé roky sú dostupné na stránke MŠVVaŠ SR <http://www.minedu.sk/socialne-znevychodnene-prostredie-prispevok/>.

Novelizáciou zákona č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 1.9.2017 sa upravil § 4e v odseku 7, do ktorého sa zo školského zákona presunula časť ohľadom poskytovania príspevku na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Zároveň v § 9f v prechodnom ustanovení sa stanovilo: Na účely poskytovania príspevku na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa od 1. septembra 2017 do 31. decembra 2018 považuje za žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia aj žiak, ktorý je členom domácnosti, ktorej členovi sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a zákonný zástupca žiaka túto skutočnosť preukáže riaditeľovi základnej školy. Podľa § 149 školského zákona sa žiakom denného štúdia strednej školy, odborného učilišťa alebo praktickej školy poskytuje sociálne štipendium, ktorého výška závisí od prospechu žiaka. V minulom školskom roku podporilo MŠVVaŠ SR štúdium stredoškôľakov zo sociálne slabšieho prostredia sumou vyše 3,61 milióna Eur. Žiaci stredných škôl mohli získať v závislosti od priemeru známok až 45,21 Eura mesačne.

Celkovo bolo v školskom roku 2015/16 vyplatených 101 534 štipendií, pričom počet poberateľov sa v priebehu mesiacov pohyboval od minima 9 124 v septembri 2015 až po maximum 10 608 v januári 2016. Priemerná výška poberaného štipendia bola na úrovni 35,56 Eura mesačne (medziročný nárast o 32 centov). Najviac stredoškôľakov poberalo túto formu podpory v Prešovskom kraji, kde bolo vyplatených 29 511 štipendií v celkovej sume takmer 1,05 milióna Eur. Za ním nasleduje Košický kraj, v ktorom školy poskytli 28 644 štipendií vo výške približne 1,016 mil. Eur. Nasleduje Banskobystrický kraj (18 383 štipendií/vyššie 637 000 Eur), Nitriansky kraj (8 971/vyššie 320 000 Eur), Žilinský kraj (8 324/vyššie 305 000 Eur). Najmenej poberateľov štipendií mal naopak Bratislavský kraj (1 645/ takmer 63 000 Eur), Trenčiansky kraj (2 428/takmer 90 000 Eur) a Trnavský kraj (3 628/vyššie 129 000 Eur).

Výška štipendia sa vypočítava na základe aktuálneho životného minima pre nezaopatrené dieťa a je stanovená ako 50 % minima (žiaci s prospechom do 2,0 vrátane), 35 % (prospech do 2,5 vrátane), resp. 25 % tejto sumy (prospech do 3,5 vrátane). V tomto školskom roku tak ide o sumy 45,21 Eura, 31,65 Eura, resp. 22,61 Eura mesačne.

5. Podpora integrácie marginalizovaných rómskych komunít

V roku 2016 pokračoval **proces tvorby aktualizovaných akčných plánov**, ktoré boli doplnené o opatrenia nového Programového vyhlásenia vlády v oblasti integrácie marginalizovaných rómskych komunít boli nasledujúce. „Aktualizované akčné plány Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 na roky 2016 - 2018 pre oblasti: D.2.1 Oblasť vzdelávania, D.2.2 Oblasť zamestnanosti, D.2.3 Oblasť zdravia, D.2.4 Oblasť bývania a nový inovatívny akčný plán pre oblasť D.2.5 Oblasť finančného začlenenia“ boli prijaté uznesením vlády Slovenskej republiky č. 87 zo dňa 22. februára 2017. Rovnako ÚSVRK v minulom pokračoval v príprave akčných plánov pre osobitné oblasti: D.2.6 Oblasť nediskriminácie a D.2.7 Oblasť prístupov smerom k väčšinovej spoločnosti - Iniciatíva integrácie Rómov prostredníctvom komunikácie.

V novom programovom období 2014 - 2020 prostredníctvom OP ĽZ v rámci prioritnej osi 5 „Integrácia marginalizovaných rómskych komunít“ je Úrad splnomocnenca vlády

Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej len „ÚSVRK“) prijímateľom viacerých národných projektov. ÚSVRK v spolupráci s partnermi pripravil tzv. index podrozvinutosti, do ktorého je zaradených 150 obcí vychádzajúcich z údajov Atlasu rómskych komunít na Slovensku 2013 (sociografické teritoriálne mapovanie rómskych osídlení), v ktorých boli identifikované rómske komunity s najhoršou životnou úrovňou. Tieto obce s najvyššou mierou segregáčného indexu budú môcť realizovať národné projekty zahrnuté v Take away balíku, ktorého súčasťou bude podpora terénnej sociálnej práce, komunitných centier, asistentov učiteľa, zdravotných asistentov a asistencie pri vysporiadavaní pozemkov.

V súvislosti s podporou vytvárania pracovných miest ako nástroj podpory regionálnej a miestnej zamestnanosti, ÚSVRK pristúpil v roku 2016 k aktualizácii projektových zámerov pre pripravované národné projekty. V rámci národného projektu Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK I. pripravujeme vytvorenie 311 pracovných miest v pozícii terénny sociálny pracovník a 345 pracovných miest v pozícii terénny pracovník. V rámci národného projektu Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK - I. fáza pripravujeme vytvorenie pracovných pozícií - Odborný garant KC, Odborný pracovník KC a Pracovník KC – v celkovom počte 435 miest. V rámci národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I. pripravujeme vytvorenie 250 pracovných miest v pozícii asistent učiteľa a 150 pracovných miest v pozícii odborný zamestnanec. Spolu bude podporených prostredníctvom národných projektov, ktorých prijímateľom bude ÚSVRK, 1491 pracovných miest vo všetkých samosprávnych krajoch, okrem Bratislavského samosprávneho kraja.

V súčasnom období sa zahajuje proces implementácie dvoch národných projektov, ktorých prijímateľom bude ÚSVRK, a to Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK - I. fáza a Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK I., ktoré boli dňa 16.02.2017 schválené Sprostredkovateľským orgánom pod Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky. Pre národný projekt Podpora vysporiadania pozemkov v marginalizovaných rómskych komunitách a národný projekt Monitorovanie a hodnotenie politík zameraných na sociálne začleňovanie marginalizovanej rómskej populácie pripravuje Sprostredkovateľský orgán vyzvanie. Posledný národný projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I. je vo fáze prípravy.

Ďalej, v rámci podpory rozvoja verejných služieb, ÚSVRK kooperuje so subjektmi štátnej a verejnej správy, na výbere najvhodnejších uchádzačov o pracovné pozície v rámci Národného projektu Podpora vybraných sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni, Národného projektu Terénna sociálna práca v obciach I. a v rámci Národného projektu Škola otvorená všetkým. Prvé dva národné projekty sa realizujú prostredníctvom Implementačnej agentúry MPSVR SR. Sú zamerané na zlepšenie sociálnej situácie skupín sociálne vylúčených alebo ohrozených sociálnym vylúčením (ako aj marginalizované skupiny vrátane Rómov) prostredníctvom podpory profesionalizácie vybraných sociálnych služieb krízovej intervencie na komunitnej úrovni a prostredníctvom skvalitňovania výkonu terénnej sociálnej práce. Tretí národný projekt realizuje Metodicko – pedagogické centrum. Jeho cieľom je zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov materských a základných škôl a to podporou modelu inkluzívneho vzdelávania, ktorého podstatou je právo každého dieťaťa na kvalitné vzdelanie s dôrazom na búranie bariér znemožňujúcich rovnocenný prístup k vzdelávaniu.

Osobitne významné sú záväzky a programové ciele vlády Slovenskej republiky v oblasti vzťahov regulovaných zákonom o podpore najmenej rozvinutých okresov⁵⁸. Súčasťou uvedených akčných plánov najmenej rozvinutých okresov sú konkrétne opatrenia pôsobiace aj na príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít. Prijatím akčných plánov vláda Slovenskej republiky vytvorila v podstate substitučný nástroj v prípade absencie regionálnych stratégií integrácie Rómov. Tieto akčné plány vznikali aj na základe vzájomnej spolupráce splnomocnenca vlády SR pre podporu najmenej rozvinutých okresov a splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity. Jednotlivé prijaté akčné plány najmenej rozvinutých okresov obsahujú zhodné a spoločné prvky navzájom, ako aj styčné prvky s národnou stratégiou integrácie Rómov minimálne v 4-roch základných oblastiach, prístupov k zdraviu, bývaniu, zamestnanosti a vzdelaniu. V mnohých uvedených opatreniach participuje splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity na ústrednej úrovni a pracovníci Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky na regionálnej úrovni.

ÚSVRK v minulom roku v rámci výzvy na predkladanie žiadostí o poskytnutie dotácií na podporu sociálnych a kultúrnych potrieb a riešenia mimoriadne nepriaznivých situácií rómskej komunity, v regulácii zákona č. 526/2010 Z. z. o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky podporil nasledovné oblasti:

- Podpora prístupu k pitnej a úžitkovej vode v prostredí separovaných a segregovaných MRK s dôrazom na nízkonákladové opatrenia. Celková suma na schválené žiadosti: 42 801,00 Eur.
- Podpora dobudovania základnej technickej infraštruktúry – miestne komunikácie (cesty) v marginalizovaných rómskych komunitách. Celková suma na schválené žiadosti: 311 200,00 Eur.
- Podpora pilotného projektu na budovanie systémov prestupného bývania v rámci sociálnej mobility a integrácie obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít (výstavba a rekonštrukcia obydľí). Celková suma na schválené žiadosti: 43 199,00 Eur.
- Podpora misijnej práce v marginalizovaných rómskych komunitách. Celková suma na schválené žiadosti: 10 500,00 Eur.
- Podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti a umiestňovania na trh práce. Celková suma na schválené žiadosti: 88 300,00 Eur.
- Podpora budovania partnerstiev a spolupráce pri riešení sociálnych a kultúrnych potrieb a riešenia mimoriadne nepriaznivých situácií rómskej komunity. Celková suma na schválené žiadosti: 119 000,00 Eur.
-

V oblasti vzdelávania a rastu ľudského kapitálu v rámci OP LZ, prioritnej osi 1 Vzdelávanie bolo vyhlásené v roku 2016 vyzvanie pre **národný projekt „Škola otvorená všetkým“**, ktorého prijímateľom je Metodicko-pedagogické centrum. Projekt sa koncentruje na inováciu predprimárneho vzdelávania a zavádzanie inkluzívnych prvkov vzdelávania prostredníctvom systémovej podpory implementácie NŠVP v MŠ a zariadeniach neformálneho vzdelávania. V súvislosti s týmto hlavným cieľom sa národný projekt zameriava o. i. aj na zlepšenie komunikácie, spolupráce a informovanosti rodičov detí z MRK

⁵⁸ zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

prostredníctvom tútorov, sociálnych pedagógov a pedagogických asistentov, zvýšenie počtu pedagogických a odborných zamestnancov, ktorí pracujú s deťmi a žiakmi z MRK, zaradenie čo najväčšieho počtu detí do hlavného vzdelávacieho prúdu, zlepšenie zaškolenosti detí pred vstupom do ZŠ, a zvýšenie počtu žiakov zapojených do celodenného výchovného systému.

Tieto intervencie prispievajú k pripravenosti detí na prechod na nadväzujúci stupeň vzdelávania, pripravenosti žiaka v základnom a strednom školstve na jeho budúce pôsobenie na pracovnom trhu, resp. na prechod na nasledujúci stupeň vzdelávania, a to podporou rovnakého prístupu ku kvalitnému a inkluzívnemu vzdelaniu. V súvislosti s plnením Stratégie dané intervencie podporujú aktivity prispievajúce k vyrovnávaniu znevýhodnenia žiakov, k zabezpečeniu rovnosti príležitostí vo výchovno-vzdelávacom procese, k vytváraniu vhodných podmienok pre spoločné vzdelávanie majority a detí/žiakov so ŠVVP s ohľadom na deti/žiakov pochádzajúcich z MRK. Špecifická pozornosť bude venovaná zvyšovaniu profesijných kompetencií pedagogických a odborných zamestnancov s ohľadom aj na zabezpečenie inkluzívneho vzdelávania.

Navyše inklúzia a rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu stanovená špecifickým cieľom 1.1.1 sa uplatňuje aj prostredníctvom Horizontálneho princípu Nediskriminácia, ktorého cieľom pre programy ESF je zabezpečiť rovnosť príležitostí na trhu práce a v príprave naň. Týmto sa Horizontálny princíp Nediskriminácia uplatňuje aj v rámci špecifických cieľov 1.2.1, 1.3.1. a 1.4.1.

V oblasti podpory marginalizovaných rómskych komunít boli mimi OP IZ podporené projekty:

- Letná akadémia 2016 - OZ Divé maky - 3 000,00 Eur
- Pamätný deň rómskeho holokaustu - Porraimos "Amen ma bisteras"-OZ EDRA - pracovná agentúra - 800,00 Eur
- Brave kids - Odvážne deti - OZ Haliganda-2 420,00 Eur
- Roma Spirit 2016 - Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC) - 8 000,00 Eur
- Zlato Slovenska - OZ Talentované deti Slovenska - 6 000,00 Eur
- Mentorská a tútorská podpora pre rómskych študentov stredných škôl - Nadácia Rómsky vzdelávací fond - organizačná zložka zahraničnej nadácie Roma Education Fund - 12 000,00 Eur

Zoznam schválených projektov je zverejnený na webovom sídle Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (<http://www.minv.sk/?dotacna-schema-2016>).

Prostredníctvom realizácie **projektu Zdravé komunity** v roku 2016 bol napĺňaný cieľ najkomplexnejšieho vládneho strategického materiálu Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020, ktorý vedie k zlepšeniu životnej situácie vylúčených Rómov na Slovensku v oblasti zdravia. Hlavným cieľom projektu je podporiť prístup k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu, vrátane preventívnej zdravotnej starostlivosti a zdravotníckej osvedčenej a znížiť rozdiel v zdravotnom stave medzi Rómami a väčšinovou populáciou.

V roku 2016 nezisková organizácia Zdravé komunity zamestnávala 234 asistentov osvedy zdravia, 23 koordinátorov asistentov osvedy zdravia. Zamestnanci na uvedených pracovných pozíciách pôsobili v 239 lokalitách. V teréne je spolupracujúca sieť poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, ktorá zhŕňa 750 lekárov. Počet klientov za prvý polrok 2016 bol 48 068.

Okrem hlavného cieľa sa projektu darí plniť aj čiastkové ciele:

- Zlepšiť a skvalitniť komunálnu hygienu v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK).
- Monitorovať stav znečistenia a riziko bývania v lokalitách nachádzajúcich sa na starých environmentálnych záťažiacich.
- Zabezpečiť dostupnosť a kvalitu pitnej vody.
- Zlepšiť reálnu dostupnosť k zdravotným službám prostredníctvom odstraňovania prekážok a štrukturálnych bariér.
- Zlepšiť komunikáciu medzi príslušníkmi MRK a zdravotníckymi pracovníkmi.
- Znížiť výskyt infekčných ochorení prostredníctvom zvýšenia zdravotnej gramotnosti a zvýšenia podielu počtu osôb, ktoré sa zúčastnia na povinnom očkovaní a preventívnych prehliadkach.
- Zlepšovať informovanosť o reprodukčnom zdraví.
- Podporiť prevenciu drogových závislostí a sociálno-patologických javov, vrátane násilia páchaného na ženách a domáceho násilia, sexuálneho zneužívania a obchodovania s ľuďmi.

Orgány verejného zdravotníctva vykonávali asistenčné služby v rámci projektu „Zdravé komunity“, ako jeden zo základných pilierov strategického prístupu k sociálnemu začleňovaniu marginalizovaných rómskych komunit, s cieľom intervencií vo viacerých oblastiach (napríklad aj v oblasti zdravotníckej osvedy, zlepšeníu štandardov hygieny a pod.)

Intervenovali žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a detí z marginalizovaných rómskych komunit v oblasti zdravého spôsobu života a hygieny životného prostredia (prvá pomoc, stomatohygienu, prevencia úrazov, zdravá výživa, starostlivosť o ľudské telo, škodlivosť návykových látok, fajčenia, alkoholu, prevencia parazitárnych ochorení). Taktiež zabezpečili kontrolu vybraných infekčných ochorení u osôb žijúcich v prostredí s nízkym hygienickým štandardom.

V oblasti stavebného poriadku a územného plánovania je podstatným problémom sídelných útvarov (osád) obývaných prevažne rómskymi komunitami z hľadiska stavebného zákona skutočnosť, že tieto sa nachádzajú najmä na majetkovo neusporiadaných pozemkoch. Pre ich usporiadanie je základným predpokladom formálne priznanie ich samotnej existencie v území, a to tým, že budú evidenčne zaregistrované územnoplánovacích dokumentáciách obcí, v katastri ktorých sa nachádzajú, a v rámci regionálneho plánovania bude prehodnotená ich budúca existencia v danej lokalite.

Podľa zákona o poskytovaní dotácií na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie obcí⁵⁹ sú prijímané žiadosti o poskytnutie dotácií na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie obcí. V rámci hodnotenia je bodovo zvýhodnená tá obec, na území ktorej sa nachádza MRK podľa Atlasu rómskych komunít na Slovensku v urbanistickej koncentrácii vnútri obce, alebo urbanistickej koncentrácii na okraji obce alebo v urbanisticky segregovanej koncentrácii. V roku 2016 sa poskytli dotácie na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie 92 obciam v celkovej výške 610 000 Eur.

6. Reforma sociálnych transferov a odvodového zaťaženia ohrozených skupín

V súvislosti s podporou sociálneho začlenenia a boja proti chudobe došlo v roku 2016 k prijatiu nasledovných opatrení:

Valorizácia dávok sociálneho poistenia

Valorizáciu dávok sociálneho poistenia určilo opatrenie MPSVR SR č. 283/2015 Z. z., ktorým sa ustanovuje pevná suma zvýšenia dôchodkovej dávky a percento zvýšenia úrazovej renty v roku 2016. Dôchodkové dávky sa v roku 2016 zvýšili nasledovne:

- a) 1,90 Eura, ak ide o starobný dôchodok,
- b) 0,60 Eura, ak ide o starobný dôchodok vyplácaný v sume jednej polovice,
- c) 1,90 Eura, ak ide o predčasný starobný dôchodok,
- d) 0,70 Eura, ak ide o predčasný starobný dôchodok vyplácaný v sume jednej polovice,
- e) 1,70 Eura, ak ide o invalidný dôchodok priznaný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70%, invalidný dôchodok podľa § 266 zákona a sociálny dôchodok,
- f) 0,60 Eura, ak ide o invalidný dôchodok priznaný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70% vyplácaný v sume jednej polovice a invalidný dôchodok podľa § 266 zákona vyplácaný v sume jednej polovice,
- g) 1 Euro, ak ide o invalidný dôchodok priznaný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť najviac o 70%,
- h) 0,40 Eura, ak ide o invalidný dôchodok priznaný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť najviac o 70% vyplácaný v sume jednej polovice,
- i) 1,20 Eura, ak ide o vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok,
- j) 0,60 Eura, ak ide o vdovský dôchodok vyplácaný v sume jednej polovice a vdovecký dôchodok vyplácaný v sume jednej polovice,
- k) 0,60 Eura, ak ide o sirotsky dôchodok,
- l) 0,30 Eura, ak ide o sirotsky dôchodok vyplácaný v sume jednej polovice.

⁵⁹ zákon č. 226/2011 Z.z. o poskytovaní dotácií na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie obcí

Úrazová renta bola v roku 2016 zvýšená o 0,46%.

Podľa § 226 zákona o sociálnom poistení⁶⁰ je Sociálna poisťovňa povinná zverejňovať na svojom webovom sídle sumu všeobecného vymeriavacieho základu za príslušný kalendárny rok najneskôr do 30. apríla kalendárneho roka nasledujúceho po príslušnom kalendárnom roku ako aj výšku dôchodkovej hodnoty na príslušný kalendárny rok najneskôr do 31. decembra príslušného kalendárneho roka. Suma všeobecného vymeriavacieho základu za kalendárny rok 2015 bola 10 596 Eur. Dôchodková hodnota sa v roku 2016 zvýšila na 10,9930 Eura z 10,6865 Eur v roku 2015. Výška aktuálnej dôchodkovej hodnoty sa používa pri určení sumy dôchodku v danom roku.

Zvýšenie materského

Zákomom č. 407/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení²² s účinnosťou od 1. januára 2016 sa zvýšilo materské zo 65 % na 70 % denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného denného základu. Zvýšenie materského sa vzťahuje aj na poistencov, ktorým nárok na materské vznikol pred 1. januárom 2016 a trvá aj po 31. decembri 2015.

Pozostalostné dôchodky

Zákomom č. 407/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení²² s účinnosťou od 1. januára 2016 sa odstránila rozdielnosť podmienok nároku na pozostalostné dôchodkové dávky vdov a vdovcov, ktorí ovdoveli pred 1. januárom 2004 v porovnaní s vdovami a vdovcami, ktorí ovdoveli po tomto dni, **spočívajúcu v časovom obmedzení** možnosti splnenia podmienok opätovného vzniku nároku na vdovský dôchodok, alebo výplatu vdovského dôchodku a opätovného vzniku nároku na vdovecký dôchodok.

Vyrovňavací príplatok

Zákon č. 140/2015 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení²² a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony s účinnosťou od 1. januára 2016 má po splnení zákonom ustanovených podmienok poberateľ slovenského starobného dôchodku, ktorý poberá aj český starobný dôchodok, nárok na vyrovnávací príplatok. Účelom vyrovnávacieho príplatku je čiastočne eliminovať poistencami negatívne vnímanú skutočnosť, že na základe rozdelenia ČSFR im bol priznaný dôchodok z Českej republiky za obdobia zamestnania pred rozdelením ČSFR a dôchodok zo Slovenskej republiky za obdobia dôchodkového poistenia, resp. zabezpečenia po rozdelení ČSFR, pričom úhrn súm týchto dôchodkov je z dôvodu rozdielných právnych úprav dôchodkového poistenia v jednotlivých štátoch po rozdelení ČSFR nižší, ako by bola suma dôchodku, ak by sa priznal poistencovi výlučne podľa právnych predpisov Slovenskej republiky s prihliadnutím na celú dobu dôchodkového poistenia/zabezpečenia, tak pred, ako aj po rozdelení ČSFR. Rozdiel medzi týmito dôchodkami tvorí práve vyrovnávací príplatok. Principiálne rovnaká právna úprava, len v opačnom zmysle, bola prijatá v Českej republike.

Vianočný príspevok

Na základe zákona č. 287/2016 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 592/2006 Z. z. o poskytovaní vianočného príspevku niektorým poberateľom dôchodku a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa opätovne jednorazovo zvýšila suma vianočného príspevku o 12,74 Eura pre poberateľov vianočného príspevku s dôchodkom, resp. úhrnom

⁶⁰ zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

súm dôchodkov do výšky 396,18 Eura (vrátane, t. j. 2 násobku sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu), čo znamená, že suma vianočného príspevku vrátane jednorazového zvýšenia v roku 2016 mohla dosiahnuť výšku až 100 Eur.

Minimálna valorizácia

Zákonom č. 285/2016 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení²² a ktorým sa mení zákon č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa ustanovila minimálna miera zvyšovania dôchodkových dávok (okrem vyrovnávacieho príplatku) a úrazovej renty v roku 2017. V záujme toho, aby sa zabezpečilo zvyšovanie dôchodkových dávok v istej primeranej a dôchodcovskou verejnosťou akceptovateľnejšej sume, sa pevná suma zvýšenia v roku 2017 určila prostredníctvom 2% z priemernej sumy daného druhu dôchodku. Z rovnakých dôvodov sa ustanovilo tiež minimálne percento zvýšenia úrazovej renty, ktorá sa zvyšuje o percento stanovené rovnakým spôsobom ako percento určujúce pevnú sumu zvýšenia dôchodkových dávok.

V roku 2016 boli schválené nasledovné opatrenia s účinnosťou v roku 2017:

Vymeriavací základ na určenie nemocenských dávok

Zákonom č. 285/2016 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o sociálnom poistení²² a ktorým sa mení zákon o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca⁶¹ sa zvýšila maximálna hranica denného vymeriavacieho základu na určenie výšky nemocenských dávok z pôvodného 1,5 na 2-násobok priemernej mzdy z pred dvoch rokov (t. j. nemocenského, materského, ošetrovného a vyrovnávacej dávky a náhrady príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti) ako aj zmrazenie koeficientov redukcie a dopočtu priemerného osobného mzdového bodu na úrovni roku 2016.

Poistné za poberateľov peňažného príspevku na opatrovanie a osobných asistentov

Zákonom č. 355/2016 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia⁶² sa s účinnosťou od 1. januára 2017 v zákone o sociálnom poistení, odstránila hranica 12 rokov na účely platenia poistného na dôchodkové poistenie za fyzické osoby, ktorým sa poskytuje peňažný príspevok na opatrovanie alebo ktoré majú podľa zmluvy o výkone osobnej asistencie vykonávať osobnú asistenciu fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím v rozsahu najmenej 140 hodín mesačne a z tohto dôvodu podali prihlášku na dôchodkové poistenie. Štát prevzal na seba povinnosť platiť za tieto osoby poistné na dôchodkové poistenie počas celého obdobia potreby opatrovania ťažko zdravotne postihnutých a toto obdobie sa im započíta na účely nárokov na dôchodkové dávky. Napr., ak budú túto činnosť vykonávať najmenej tridsať rokov, za predpokladu splnenia zákonných podmienok im vznikne nárok na minimálny dôchodok.

Na podporu prijatia nízko plateného zamestnania sa zaviedlo od januára 2014 v rámci nového zákona opatrenie – osobitný príspevok, ktorý má motivovať fyzické osoby nielen k uplatneniu sa na trhu práce, ale taktiež ich záujmu udržať si zamestnanie s nízkou mzdou.

Následne sa v záujme zvýšenia prínosu, motivácie a výraznejšieho prepojenia poskytovanej pomoci v hmotnej núdzi dlhodobo nezamestnaným alebo dlhodobo neaktívnym osobám v produktívnom veku s uplatnením sa na trhu práce a udržaním si zamestnania od 1. januára 2015 vymedzili nové podmienky pre vznik nároku na osobitný príspevok, a to

⁶¹ zákon č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca

⁶² zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

súbehom tejto finančnej podpory, príjmu zo zamestnania a pomoci v hmotnej núdzi. Zmena umožnila súbeh poskytovania osobitného príspevku s poskytovanou pomocou v hmotnej núdzi občanovi, ktorý po dlhodobej neaktivite nastúpi do pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu. Zároveň sa pre vznik nároku na osobitný príspevok upravila aj podmienka uzatvorenia pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu najmenej v rozsahu polovice ustanoveného týždenného pracovného času a podmienka dohodnutej maximálnej výšky príjmu z tohto vzťahu z pôvodného trojnásobku na dvojnásobok minimálnej mzdy (6 mesiacov v sume 126,14 Eur a ďalších 6 mesiacov v sume 63,07 Eur). Zavedenie poskytovania osobitného príspevku možno hodnotiť jednoznačne pozitívne, predovšetkým jeho prepojenie s nástrojmi politiky zamestnanosti.

V nadväznosti na uvedené pozitívne skúsenosti s poskytovaním osobitného príspevku od 1. mája 2017 nadobudla účinnosť novela zákona o pomoci v hmotnej núdzi, ktorej cieľom je ešte výraznejšie podporiť motiváciu k prijatiu a udržaniu si aj nízko plateného zamestnania u dlhodobo nezamestnaných alebo dlhodobo neaktívnych členov domácnosti, tým, že za príjem na účely posudzovania a poskytovania pomoci v hmotnej núdzi sa nebude považovať 50 % z príjmu člena domácnosti z jeho pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu, ktorému sa poskytuje osobitný príspevok (do 1. mája 2017 to bolo 25 %). Predpokladáme, že týmto opatrením dôjde k zvýšeniu počtu dlhodobo nezamestnaných a neaktívnych osôb v produktívnom veku, ktorých sa po nastúpení do pracovného pomeru alebo obdobného pracovného vzťahu po dlhodobej neaktivite bude týkať súbeh poskytovania osobitného príspevku s poskytovanou pomocou v hmotnej núdzi a mzdou. Pozitívne budú ovplyvnené všetky domácnosti v systéme pomoci v hmotnej núdzi, v ktorých je aspoň jeden člen, ktorému sa poskytuje osobitný príspevok. Ide tak o jednotlivcov, dvojice bez detí ako aj rodiny s deťmi. Týka sa to tých domácností, ktoré napriek tomu, že aspoň jeden z jej členov sa zamestná zostávajú v systéme pomoci v hmotnej núdzi, t. j. najmä rodín s deťmi. Ide o pozitívny vplyv na príjmovú situáciu týchto rodín, ako aj zníženie rizika chudoby. Pôjde o zvýšenie príjmu domácnosti v dôsledku nižšieho započítavania príjmu z pracovného pomeru u člena domácnosti, ktorí je príjemcom osobitného príspevku.

C. Záver

Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe bola predložená na rokovanie vlády SR z vlastnej iniciatívy nadväzujúcej na plnenie ex-ante tematickej kondicionality 9.1 v rámci Operačného programu Ľudské zdroje, schváleného uznesením vlády SR č. 305 z 27. júna 2012 a uznesením vlády SR č. 229 zo 14. júna 2014 a schválená uznesením vlády SR č. 301 z 3. júna 2015.

Vyhodnotenie plnenia nadväzuje na zabezpečenie plnenia úloh vyplývajúcich z prijatej rámcovej stratégie a obsahuje vyhodnotenie plnenia tých úloh, ktoré podľa bodu B.4. uznesenia vlády SR č. 301 z 3. júna 2015 predložili jednotlivé ministerstvá v termíne do 31. marca 2017.

Prehľad vykonaných aktivít a prijatých opatrení poukazuje, že priebežne dochádza k plneniu kľúčových opatrení politik sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že prioritnou úlohou tohto strategického materiálu je predovšetkým systematizovať prístupy v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe a poskytnúť základný rámec a prehľad o prijatých opatreniach a národných politikách zameraných na sociálnu inklúziu, s väčším dôrazom na aktívnu inklúziu, monitorovanie a vyhodnocovanie týchto politik.

